

NĚKOLIK DODATKŮ K ŽIVOTOPISU ČESKÉHO FYZIKA AUGUSTA ŽÁČKA

EMILIE TĚŠÍNSKÁ

SOME ADDITIONS TO THE BIOGRAPHY OF THE CZECH PHYSICIST AUGUST ŽÁČEK

In the broader context of and connection with earlier published articles about August Žáček (1886–1961), Czech physicist and professor of Charles University, the author adds and corrects information pertaining to his native town and family (parents and siblings), his studies (elementary and secondary school, university and study in Germany and Sweden), his career (development of his scientific interests, publications, habilitation and professorship, rise to the leading position in the Institute for Physics of Charles University, membership in professional associations and science academies), but also various details of his private life (marriage, material situation, and activities in the last years of his life after a forced departure from the university in February 1948).

Keywords: August Žáček (1886–1961) – history of physics – Charles University

Úvod

V návaznosti na článek, který byl věnován předčasnému penzionování českého fyzika, profesora Karlovy univerzity Augusta Žáčka (1886–1961),¹ jsou v tomto příspěvku doplněna a upřesněna data týkající se jeho rodiny, studií, akademické kariéry v meziválečném období a posledních let jeho života.

Rodiče, místo narození, sourozenci

Podle zápisu v matrice se August Žáček narodil 13. ledna 1886 v Dobešicích č. 14, jako manželský syn Matouše Žáčka (nar. 1849) a jeho manželky Josefy rozené Řehořové (nar. 1854).² Byl jejich druhorozeným synem. Byl pokřtěn „Augustýn“, sám později uváděl jméno Augustin, nebo častěji August. Různé podoby Žáčkova křestního jména figurují jak v jeho úředních dokumentech a publikacích, tak v článcích věnovaných jeho osobě. V tomto článku, pokud nejde o citaci, je užívána většinou kratší a častější verze Žáčkova křestního jména August.

¹ Emilie TĚŠÍNSKÁ, *Český fyzik August Žáček (1886–1961), vědecká kariéra a předčasné penzionování*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis (dále AUC-HUCP) 48/1, 2008, s. 89–109.

² Státní oblastní archiv (dále SOA) Třeboň, Sběrka matrik jihočeského kraje, Farní úřad (dále FÚ) Písek, kniha 30 (Narození 1867–1891), s. 240. V okrese Písek se nacházejí dvě obce s názvem Dobešice. Rodištěm A. Žáčka jsou Dobešice při železniční trati Písek–Čížová, nikoli Dobešice u Kluk, jak je v některých článcích o A. Žáčkovi nesprávně uváděno. Na náhrobku na protivínském hřbitově je nesprávně uveden rok narození A. Žáčka 1885 (!).

Otec Matouš Žáček byl zaměstnán u železniční dráhy. Pocházel z jihočeské obce Heřmaň (politický okres Budějovický), byl synem domkáře Josefa Žáčka a jeho manželky Marie rozené Ventlajsové. S Josefou Řehořovou, svou budoucí chotí, se seznámil zřejmě poté, co byl službou přidělen na strážní domek č. 14 u Dobešic (politický okres Písek), na nově zprovozněný úsek dráhy rakovnicko-protivínské. Josefa byla dcerou domkáře ze sousední obce Krašovice.

Matouš Žáček a Josefa Řehořová uzavřeli sňatek 3. října 1876 na faře v obci Čížová.³ Jejich prvním dítětem (a Augustovým starším bratrem) byl František, který se narodil v Dobešicích č. 14 dne 30. listopadu 1878.⁴ V roce 1886, po narození druhého syna Augustina, se Žáčkoví z Dobešic přestěhovali do Protivína.⁵ Zde, v domě č. 22, se jim 18. ledna 1890 narodil třetí syn (Augustinův mladší bratr) Josef.⁶ Kmotrem a kmotrou byli všem třem bratrům Žáčkovým strýc Josef Řehoř (zedník) a babička Marie Řehořová (rozená Zemanová) z Krašovic. Augustinovi pomáhala na svět porodní bába Aloisie Sýkrová z Písku.

Školní docházka (obecná a střední škola)

Augustin Žáček začal chodit do obecné školy v Protivíně ve školním roce 1892/93; škola tehdy sídlila na náměstí, v místě dnešního Městského muzea v Protivíně. Po absolvování pěti tříd obecné školy pokračoval Augustin ve studiích na osmiletém c. k. českém gymnáziu v Českých Budějovicích. Do primy nastoupil ve školním roce 1897/98; byl zařazen do třídy I. B, v níž tehdy bylo celkem 45 žáků.⁷ Ředitelem gymnázia byl Jan Červenka, který však koncem školního roku 1897/98 odešel na odpočinek; zatímním správcem gymnázia se v následujícím školním roce stal matematik František Tůma a od školního roku 1899/1900 byl novým ředitelem jmenován Jan Vařeka.

Od kvinty studoval A. Žáček na gymnáziu s vyznamenáním. Matematiku měl od primy, fyziku poprvé v tercii. Fyziku ho učil Josef Moravec, předepsanými učebnicemi byly v té době *Základy silozpytu pro nižší třídy středních škol* od Václava Pošusty (2. vydání z roku 1893) a *Fyzika pro vyšší gymnasia* autorů Františka Reisse a Josefa Theurera (3. vydání z roku 1901). Sbírkou fyzikálního kabinetu na gymnáziu ve školním roce 1903/04 čítaly

³ SOA Třeboň, Sbirka matrik jihočeského kraje, FÚ Čížová, kniha 16 (Oddání 1862–1898), s. 183. Za svědky na svatbě byli manželům Žáčkovým Josef Fila, strážník na železniční dráze rakovnicko-protivínské, na (sousední) zastávce č. 13, a Matěj Pichlýk, domkář z Krašovic.

⁴ SOA Třeboň, Sbirka matrik jihočeského kraje, FÚ Písek, kniha 30 (Narození 1867–1891), s. 130. Strážní domek na železniční stanici v Dobešicích má dnes číslo 17; strážní domek s číslem 14 jsem na zmíněné železniční trati nenalezla.

⁵ Datace přestěhování rodiny do Protivína se opírá o údaj, který uvedl Matouš Žáček v žádosti o udělení domovského práva v Protivíně datované 10. března 1901. Státní okresní archiv (dále SOKA) Písek, fond Městský úřad (dále MÚ) Protivín, i. č. 366, sign. IIA/1, Žádosti o udělení domovského práva, 1901–1926, k. 3 (Žáček Matouš).

⁶ SOA Třeboň, Sbirka matrik jihočeského kraje, FÚ Protivín o. Písek, kniha č. 13 (Narození 1854–1890), s. 589. V zápise o narození Josefa Žáčka je povolání jeho otce Matouše Žáčka specifikováno jako „vizír na dráze v Protivíně“. Dům, v němž Žáčkoví v Protivíně bydleli, se údajně nacházel poblíž náměstí v ulici, která se dnes jmenuje Mírová. Srov. František WOLF, *Vědec světového jména a naše město*, Protivínské listy 1, 1992, č. 10.

⁷ Archiv Univerzity Karlovy (dále AUK), fond Všeškolní archiv 1848–1953, Výroční zprávy středních škol, České Budějovice, c. k. české gymnázium (*Dvacátá šestá výroční zpráva c. k. českého gymnasia v Budějovicích za školní rok 1898*).

464 přístroje, 11 diagramů, 93 kusy náčiní a 39 přístrojů pro lučbu (výuka fyziky se tehdy úzce prolínala s chemií); jako nové přírůstky kabinetu byly v tomto školním roce zakoupeny: Strouhalův univerzální podstavec s jednoduchými stroji, Bohnenbergrův setrvačnick, Zengerův nutoskop, Pulujova lampa, sbírka 15 „rour“ pro spektra různých plynů, 5 Geisslerových „rour“ se rtuťí a rtuťovými solemi a 1 Kippův přístroj.⁸

A. Žáček maturoval ve školním roce 1904/05, a to s vyznamenáním. K maturitě na českém gymnáziu v Českých Budějovicích se tehdy přihlásilo 45 studentů ze dvou osmých tříd, 1 privatista a 5 externistů. Písemné zkoušky se konaly z latiny, řečtiny, češtiny a němčiny. K písemné zkoušce z češtiny byla toho roku zadána úvaha na téma „Jak působily reformy císařovny Marie Terezie a císaře Josefa II. v hmotný i duševní rozvoj poddaných národů, zvláště Čechův“. S vyznamenáním odmaturovalo celkem 14 maturantů.⁹

Univerzitní studium

Na podzim 1905 se A. Žáček zapsal jako řádný posluchač na filozofickou fakultu c. k. české Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. Jako „povolání otce“ na zápisovém archu uvedl „výpravčí na dráze v Protivíně“; při zápise do vyšších semestrů uváděl „vizír“ nebo „dozorčí na dráze“.¹⁰

A. Žáček se při studiu na filozofické fakultě zaměřil na matematiku a fyziku. Přednášky a cvičení, která si během univerzitního studia zapsal, jsou uvedeny v příloze 1; v prvních semestrech zjevně dominují pedagogika a filozofie, v dalších semestrech již matematika a fyzika. Za zvláštní povšimnutí stojí přednáška „Elektrické oscilace“, kterou si zapsal v letním semestru 1909; na pražské české univerzitě zaznělo toto téma v přednáškách poprvé. Přednášku ohlásil tehdy soukromý docent teoretické fyziky František Závíška, který se krátce před tím vrátil z ročního studijního pobytu v Cavendishově laboratoři v Cambridge v Anglii, kde pracoval u J. J. Thomsona.

Žáčkova univerzitní studia přibližuje zmínka v pozdější gratulaci k jeho šedesátinám, v níž se mj. uvádí, že „již jako student upozornil na sebe své profesory Strouhala a Kolářka“, z nichž sám později vzpomínal se zvláštní úctou zejména na Františka Kolářka, „který v něm živil jeho touhu po hlubokém poznání fyziky“.¹¹

Univerzitní studium ukončil A. Žáček zkouškou učitelské způsobilosti k výuce matematiky a fyziky ve vyšších třídách středních škol, kterou složil před státní zkušební komisí v čele s profesorem Č. Strouhalem na konci devátého semestru, 16. prosince 1909. K výkonu povolání středoškolského profesora nicméně nikdy nenastoupil. Hned od 1. února 1910 se na univerzitě stal (druhým) asistentem fyzikálního ústavu a vykročil na akademickou dráhu.

⁸ Tamtéž, *Třicátá výroční zpráva c. k. českého gymnasia v Českých Budějovicích za školní rok 1904*.

⁹ Tamtéž, *Třicátá první výroční zpráva c. k. českého gymnasia v Budějovicích za školní rok 1905*.

¹⁰ AUK, Katalogy posluchačů FF UK, školní roky 1905/06 až 1908/09.

¹¹ V. P. [Václav PETRŽILKA], *K šedesátým narozeninám ř. profesora dra A. Žáčka*, Časopis pro pěstování matematiky a fysiky (dále ČPMF) 71, 1946, s. D98–D100.

Asistentura a doktorská disertace

Asistentké místo zastával A. Žáček souvisle po dobu 11 let (od začátku února 1910 do konce září 1921), na základě opakovaného ustanovení na tomto postu. Od školního roku 1913/14 ovšem postoupil na post prvního asistenta a v roce 1918 se habilitoval.¹² Jako asistent měl za úkol především pomáhat při přípravě přednášek a praktických cvičení.

Fyzikální ústav c. k. české Karlo-Ferdinandovy univerzity sídlil od roku 1908 v nové budově v ulici (tehdy s názvem) U Karlova č. 5. Ředitelem ústavu byl profesor experimentální fyziky, dvorní rada Čeněk Strouhal; jeho zástupcem (od letního semestru 1909) mimořádný profesor experimentální fyziky Bohumil Kučera, který se v roce 1903 vrátil do Čech po několikaletém působení a habilitaci na technice v Darmstadtu v Německu.¹³ Pod vedením Strouhala a Kučery a ve zjevné vazbě na Kučerovu habilitační práci¹⁴ začal Žáček pracovat na doktorské disertaci s názvem *O zjevech elektrokapillárních*, kterou předložil k získání doktorátu filozofie v letním semestru 1910.¹⁵

Strukturu a obsah své disertace načrtl Žáček v úvodu slovy: „*V kapitole I. jsou probrány theorie zjevů elektrokapillárních. Tyto theorie lze rozdělit do tří skupin. První skupina teorií ([G.] Lippmann, [H.] Helmholtz, [W.] Nernst) předpokládá, že polarisující proud pouze nabíjí (Ladungstromtheorie) a zanedbává změny způsobené elektrolysí. Druhá skupina teorií ([E.] Warburg, [G.] Meyer) naproti tomu má za to, že proud polarisující způsobuje pouze elektrolysí chemické změny a ty teprve působí změny v povrchovém napětí. Avšak ani první ani druhá skupina teorií nepodává výkladu úplného. Třetí skupina teorií ([F.] Krüger) jest sloučením obou předešlých skupin. V kapitole II. jest zevrubně pojednáno o methodách, jichž bylo užito při měřeních. Popsána methoda Lippmannova kapillárního elektrometru, Paschenovy U-rourky a methoda Kučerova (vážení kapek). Letmo zmínil jsem se též o methodách užitých Meyerem, [W.] Königem a [M.] Cantorem, jež pro svoji nepohodlnost, eventuelně nepřesnost se k měření nehodí. Při probírání prací jednotlivých autorů podány vždy výsledky, ev. dedukce obecného rázu. V kapitole III. obsažen konečně popis pokusů, jimiž Lippmann dokazoval svoji druhou větu. V téže kapitole popisují několik*

¹² Žáček nastoupil na místo druhého asistenta, které se uvolnilo postupem PhDr. Viktora (Viktorina) Vojtěcha na místo prvního asistenta, uvolněné odchodem Viktora Teisslera na střední školu. Když Žáček postoupil na místo prvního asistenta, stal se druhým asistentem fyzikálního ústavu PhC. Jaroslav Šafránek.

¹³ Bohumil Kučera (1874–1921) se habilitoval v r. 1902 na technice v Darmstadtu. Po jeho návratu do vlasti v r. 1903 byla jeho zahraniční habilitace pražskou českou univerzitou nostrifikována. V r. 1908 byl jmenován mimořádným profesorem experimentální fyziky ad personam a pověřen vedením fyzikálního praktika a na něj navazujících samostatných prací v laboratoři. V r. 1912 byl jmenován řádným profesorem. Národní archiv (dále NA), Praha, fond Ministerstvo kultu a vyučování/rakouské (MKV/R), i. č. 9, sign. 5 Prag-Philosophie-Professoren, k. 114 (složka Kučera B.). V r. 1914 se stal B. Kučera na nějakou dobu také provizorním správcem astronomického ústavu české univerzity (po odstoupení G. Grusse; provizorním správcem byl nejprve ustanoven profesor Strouhal, který se však této funkce koncem školního roku 1914/15 vzdal). AUK, fond Filozofická fakulta (dále FF UK), i. č. 34, Protokoly ze schůzi profesorského sboru, 1914/15 a 1915/16, k. 2.

¹⁴ Gottlieb KUČERA, *Die Oberflächenspannung von polarisiertem Quecksilber*, Habilitationsschrift zur Erlangung der venia legendi für Physik an der Groszherzoglichen technischen Hochschule zu Darmstadt, Leipzig 1903, 87 s. Kučera dedikoval svůj habilitační spis své milované babičce (u níž jako sirotek vyrůstal): „Meiner Lieben Groszmutter als Zeichen stetter Dankbarkeit.“ Ve výtahu publikováno v *Annalen der Physik* IV/11, 1903, s. 529–725 a přílohy II. a III.

¹⁵ AUK, fond FF UK, doktorské disertace, i. č. 563: Augustin ŽÁČEK, *O zjevech elektrokapillárních*, rukopis, 78 s.

*kvalitativních pokusů vlastních, k tomuto předmětu se vztahujících. Závěr pak pojednává o významu studia zjevů elektrokapilárních pro elektrochemii.*¹⁶

Žáčkova doktorská disertace vycházela z původních fyzikálních prací (uveřejněných vesměs v němčině), o nichž referovala stručně a s přehledem. Vlastní pokusy, které sliboval v úvodu, naplnily ovšem necelý 1,5 sloupce textu, v jehož závěru Žáček konstatoval, že „přesné, všechnu pochybnost vylučující pokusy nemohl bohužel pro nedostatek času provést“. Z dnešního pohledu šlo o práci víceméně referativní. Oba posuzovatelé disertace, kterými byli profesori Kučera a Strouhal, ji nicméně shodně klasifikovali jako „cennou vědeckou monografii“, což bylo v kontextu ostatních doktorských disertací vysoké hodnocení.¹⁷ Profesor Strouhal v závěru posudku uvedl, že autor hodlá v pokusech o elektrokapilaritě pokračovat. Žáček však u této problematiky nesetřval a jeho disertace byla z tohoto oboru jeho jedinou prací. Později možná litoval. Jaroslava Heyrovského totiž o zhruba 10 let později přivedl B. Kučera a jím zjištěné anomálie na elektrokapilárních křivkách k vypracování polarografické analytické metody, za kterou mu byla v roce 1959 udělena Nobelova cena za chemii.¹⁸

Žáčkova doktorská disertace se dochovala v rukopise v Archivu Univerzity Karlovy, publikována nebyla. Je napsána úhledným písmem na listech velkého formátu (celkem 78 stran, popsaných ovšem vždy jen z poloviny), text je doplněn řadou nákrešů, grafů a tabulek (v textu jsou drobné vpisky tužkou od B. Kučery).

Doktorem filozofie byl A. Žáček promován 27. června 1910. U rigorózních zkoušek zjevně exceloval. Hlavní rigorózum z fyziky a matematiky složil 7. června 1910 s klasifikací „výborný“ od všech zkoušejících, kterými byli Strouhal, Kučera a matematik Karel Petr. Vedlejší rigorózum z filozofie složil až poté, 23. června 1910, ovšem také s jednomyslnou klasifikací „výborný“, zkoušejícími byli profesori František Krejčí a František Čáda.¹⁹

Studijní pobyt na univerzitě v Göttingen

Období od získání doktorátu filozofie (1910) do habilitace (1918), která byla dalším postupem v akademické kariéře, se v Žáčkově vědeckém curriculum jeví jako čas rozhlížení ve světě fyziky a profilování vědeckého zájmu. Důležitou roli při tom sehrál Žáčkův studijní pobyt na univerzitě v Göttingen v Německu v zimním semestru 1911/12, kde na

¹⁶ Tamtéž, s. 1–2.

¹⁷ Lektorský posudek B. Kučery, datovaný 31. května 1910, zněl: „Předložená práce má všechny vlastnosti cenné vědecké monografie. Zvláště dobře podány jsou jednotlivé teorie, jež zjevů elektrokapilární mají vysvětlivati. Na konci obsahuje popis některých pokusů, jež hledí k potvrzení Lippmannem – a tacite všemi teoriemi – předpokládané reciprocitě mezi mechanickou změnou povrchu a vznikající potenc[íalovou] diferencí.“ Č. Strouhal ve svém posudku, datovaném 3. června 1910, uvedl: „Předložená disertace jest pěknou a cennou monografií o zjevech elektrokapilárních. P. kandidát uvedl správně různé teorie těchto zjevů, ale nepřestal na tom, aby z literatury vše, co tu o tom důležitého psáno, uvedl, nýbrž hleděl vlastními pokusy se s těmito zjevů seznámiti tak, aby je vlastním názorem poznal a ovládal. Přičinil též některé samostatné pokusy, v nichž hodlá pokračovati.“ AUK, fond FF UK, i. č. 1257, posudky disertačních prací, 1910, k. 107.

¹⁸ Podrobněji např. Michael HEYROVSKÝ, *Přínos Bohumila Kučery k elektrochemii*, Pokroky matematiky, fyziky a astronomie 42, 1997, s. 102–110.

¹⁹ AUK, fond FF UK, Rigorosa I, protokol č. 568.

filozofické fakultě navštěvoval vybrané přednášky a pracoval v Ústavu pro aplikovanou elektřinu (Institut für angewandte Elektrizität).²⁰

Okolnosti dojednání a realizace studijního pobytu zůstávají zatím nejasné. Dá se předpokládat, že jak profesor Strouhal, tak profesor Kučera Žáčkovu rozhodnutí vyrazit do světa na zkušenou podpořili (pokud je sami přímo neiniciovali). Je možné, že při zvažování vhodné destinace posloužil článek o novém, moderním Ústavu pro aplikovanou elektřinu při univerzitě v Göttingen, který byl uveřejněn v časopisu *Physikalische Zeitschrift* v roce 1906.²¹ Univerzita v Göttingen byla každopádně navýsost dobrou volbou. Nicméně se zdá, že Žáček původně mířil k Heinrichu Rubensovi, profesoru na univerzitě v Berlíně! Ke studijnímu pobytu získal Žáček od tehdejšího c.k. ministerstva kutu a vyučování cestovní podporu 800 K (žádal o 1000 K) a dovolenou na univerzitě (se zachováním asistentského platu). K suplování jeho povinností asistenta fyzikálního ústavu české univerzity byl určen jednak soukromý docent Václav Posejpal (který byl na tu dobu uvolněn z povinností středoškolského profesora na státní reálce na Královských Vinohradech) a jeden pokročilý student (kterého si však musil Žáček zaplatit ze svého asistentského platu).²²

Počátky „moderní elektrotechniky“ na univerzitě v Göttingen (jak se uvádělo v citovaném článku) sahaly k přednáškám, které zde (na uvedené téma) jako první vypsál soukromý docent P. Drude v letním semestru 1894. Počátkem roku 1895 se pak na univerzitě v Göttingen habilitoval Th. Des Coudres, který získal učební příkaz pro obor „užitá elektřina“. V té souvislosti bylo pak ve fyzikálním ústavu univerzity zřízeno oddělení užitě elektřiny. Zpočátku však existovalo ve velmi skromných podmínkách (vedoucím oddělení byl v jedné osobě učitelem, asistentem, mechanikem a montérem). Na podzim 1901, po odchodu Des Coudrese na univerzitu do Würzburgu, se vedoucím oddělení stal H. Th. Simon, jmenovaný mimořádným profesorem se zaměřením na technické aplikace elektřiny; v témž roce získalo oddělení státní dotaci na vnitřní vybavení. Rostoucí zájem studentů o „užitou elektřinu“, v němž se odrážel rostoucí společenský význam elektrotechniky, vedl k postavení nové, samostatné budovy pro oddělení. Se stavbou se začalo v listopadu 1904 a již 9. prosince 1906 byla novostavba univerzitního Ústavu pro aplikovanou elektřinu slavnostně otevřena.²³ Prostorný a moderně zařízený ústav měl pracovnu a laboratoř ředitele, posluchárnu pro 72 posluchačů, halu s řadou instalovaných elektrických strojů a motorů, fotografickou komoru a další výukové a pracovní prostory. Byl vytápěn ústředním parním topením, vybaven rozvodem vody, plynu, elektřiny a také např. telefonním kabelem (k demonstračním a studijním účelům).

Ředitel Ústavu pro aplikovanou elektřinu Hermann Theodor Simon (1870–1918) byl předním odborníkem ve fyzice a známou osobností. Jeho vědecké práce zahrnují širokou problematiku od fyzikální optiky a spektroskopie po aplikovanou elektřinu (elektrické

²⁰ Datování pobytu není v pramenech jednoznačné. V Archivu Univerzity v Göttingen se žádný záznam o tamním působení A. Žáčka nenalezl. Ve schůzi profesorského sboru filozofické fakulty české univerzity v Praze 23. března 1911 byla na základě referátu B. Kučery schválena žádost na udělení A. Žáčkovu studijního stipendia 1000 K. AUK, fond FF UK, i. č. 29, Protokoly ze schůzi profesorského sboru, k. 2 (zápis ze schůze 23. března 1911, b. 22).

²¹ Hermann Theodor SIMON, *Das Institut für angewandte Elektrizität der Universität Göttingen*, *Physikalische Zeitschrift* 7/12, 1906, s. 401–412.

²² NA Praha, MKV/R, sign. 5 Prag-Philosophie-Asistenten, k. 122, spis č. 18.883.

²³ Pro srovnání připomeňme, že stavba Fyzikálního ústavu c. k. české Karlo-Ferdinandovy univerzity se táhla přes dvacet let!

obvody, přístroje, radiokomunikace apod.). Studoval na univerzitách v Heidelbergu a v Berlíně (1894 disertace u A. Kundta). Po promoci působil nejprve jako asistent u E. Wiedemanna na univerzitě v Erlangen, kde se roku 1896 habilitoval pro fyziku. V roce 1898 přešel na univerzitu v Göttingen k E. Rieckemu (společně založili v roce 1899 časopis *Physikalische Zeitschrift*). Na jaře 1900 byl Simon povolán do Frankfurtu nad Mohanem jako nástupce W. Königa ve vedení fyzikálního ústavu tamního fyzikálního spolku. Již v říjnu 1901 se však vrátil na univerzitu v Göttingen, kde byl jmenován, jak již bylo zmíněno, mimořádným profesorem a vedoucím oddělení pro užitou elektřinu ve fyzikálním ústavu, jako nástupce Th. Des Coudrese. V r. 1910 byl jmenován řádným profesorem. V Göttingen také inicioval v r. 1909 vybudování pokusného radioelektrického ústavu pro armádu a námořnictvo (Radioelektrischen Versuchsanstalt für Marine und Heer, přednostou se stal M. Reich). Ve vztahu k českým zemím není bez zajímavosti, že otec H. Th. Simona vedl prosperující rodinnou koželužskou firmu „Carl Simon a synové“, která měla filiálku v Čechách.²⁴

I když pobyt A. Žáčka na univerzitě v Göttingen nebyl přímo završen žádnou vědeckou publikací, sehrál důležitou roli pro jeho směřování k aplikované fyzice a oscilačním obvodům. Také oborové vymezení Žáčkovy mimořádné profesury a zřízení oddělení užité fyziky ve Fyzikálním ústavu UK, o nichž bude zmínka dále, nesou známky inspirace univerzitou v Göttingen.

Počátky publikační činnosti

K publikační prvotině A. Žáčka patří v první řadě referáty, které psal pro tzv. *Přehledy pokroků fyziky* za uplynulý rok, resp. dvouletí. Iniciátorem projektu a autorem prvního přehledu za rok 1901 byl B. Kučera, ještě jako asistent na technice v Darmstadtu. Na přehledu za rok 1902 se již spolupodíleli fyzici F. Nachtikal, B. Mašek, S. Petíra a V. Novák. Referáty vycházely na pokračování ve *Věstníku České akademie pro vědy, slovesnost a umění*. Byly tematicky členěné do kapitol a podkapitol. Šlo zpravidla o citaci a stručnou charakteristiku nejdůležitějších fyzikálních prací (zahraničních i tuzemských) publikovaných v uplynulém roce (posléze v dvouletí) v té které oblasti fyziky v předních odborných periodikách. I když se autoři referátů mohli opřít o zahraniční referativní zdroje, byl to na české poměry projekt značně ambiciózní – počet publikovaných prací ve fyzice počátkem 20. století byl obrovský, porozumět jim a výstižně je charakterizovat nebylo snadné.

Kučera svou účast na projektu ukončil, pro zaneprázdnění jinými povinnostmi, přehledem za rok 1906 (který vyšel tiskem v letech 1907–1908). Jako částečnou náhradu za sebe zapojil do projektu A. Žáčka. Žáček figuruje jako spoluautor poprvé u *Přehledu pokroků fyziky* za dvouletí 1909–1910 (který vyšel tiskem v letech 1912–1913). Spolupracoval na referátech v kapitole *Elektřina a magnetismus*: v přehledu za 1909–1910 převzal referáty v podkapitole *Magnetismus a elektromagnetismus*;²⁵ v následujícím přehledu za dvouletí 1911–1912 mu byla přidělena ještě podkapitola *Elektromagnetická indukce, Elektrodynamika* (po B. Macků) a nová podkapitola *Teorie elektromagnetického pole* (tento přehled

²⁴ Theodor DES COUDRES, *Hermann Th. Simon* †, *Physikalische Zeitschrift* 20/14, 1919, s. 314–320.

²⁵ Na zpracování referátů v kapitole *Elektřina a magnetismus* se v *Přehledu pokroků fyziky* za dvouletí 1909–1910 vedle A. Žáčka podíleli B. Mašek, B. Macků a F. Závíška. V této kapitole bylo referováno celkem o 774 pracích!

vyšel tiskem v letech 1914–1916). Přehled za poslední předválečné dvouletí 1913–1914 již zůstal nedokončen; z kapitoly *Elektrina a magnetismus* vyšly (a to až po válce) jen referáty v podkapitolách *Elektrostatika* a *Elektrokinetika*, zpracované B. Maškem.²⁶ V projektu dále pokračováno nebylo, referativní činnost tohoto druhu se zjevně přežila – důležitějším než informovat v češtině o výsledcích vědy světové se v novém historickém kontextu jevilo informovat ve světových jazycích o výsledcích vědy v samostatném československém státě.²⁷

Zapojení do projektu *Přehledů pokroků fyziky* poskytlo A. Žáčkovi dobrou informovanost o aktuálním dění v tehdejší fyzice. To se promítlo i do jeho prvních samostatných článků, v nichž zaznívá např. problematika teorie relativity (se kterou se jako student na univerzitě ještě nemohl setkat).²⁸ Konkrétně v květnovém čísle populárně vědeckého přírodovědného časopisu *Živa* v roce 1911 uveřejnil článek *O principu relativity ve fysice* (do něhož vtělil také stručné upozornění na to, že A. Einstein právě působí jako profesor na Německé univerzitě v Praze);²⁹ do *Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky*, dvojčísla k 60. narozeninám F. Kolářka vydaného v roce 1912, přispěl článkem *Odvození Einsteina adičního theoremu pro skládání rychlostí v případě rychlostí paralelních*;³⁰ v článku z roku 1916 referoval o experimentální práci A. Einsteina a W. J. de Haase o Ampérových molekulárních proudech.³¹

K raným publikacím A. Žáčka patří také krátké sdělení o společném výzkumu s A. Ernestem o vlivu jehličnanů na vodivost vzduchu v jejich okolí, které bylo uveřejněno německy ve *Věstníku Královské české společnosti nauk* v roce 1914.³²

Ing. Dr. tech. Adolf Ernest (1879–1960) byl Žáčkův o šest let starší krajan, rodák ze Žimutic u Týna nad Vltavou. Maturoval na vyšší reálce v Českých Budějovicích v roce 1899 a pak studoval chemii na české technice v Praze (1906 složil druhou státní zkoušku, 1912 získal doktorát technických věd). V roce 1906 praktikoval na velkostatku Bzí knížete Jana Schwarzenberga. V témž roce se stal asistentem výzkumné chemicko-fyziologické stanice českého odboru Zemědělské rady. Na základě stipendia c. k. ministerstva orby studoval ve školním roce 1906/07 na technice v Mnichově a v Curychu. V roce 1907 se stal asistentem a v roce 1909 adjunktem při stolici pro produkci rostlinnou na pražské české technice u profesora J. Stoklasy. V letním semestru 1913 pracoval, na základě dalšího stipendia, v agrochemické laboratoři výzkumné lesnické stanice univerzity v Mnichově.

²⁶ O Přehledech pokroků fyziky podrobněji např. E. TEŠÍNSKÁ, *Dějiny jaderných oborů v českých zemích (Československu). Data a dokumenty (1898–1945)*, Praha 2010, s. 292–298.

²⁷ K informování ciziny o československých pracích v oboru matematicko-fyzikálních věd sloužil v meziválečném období oddíl Bibliografické zprávy v *Časopise pro pěstování matematiky a fyziky*. V oboru chemie byl vydáván časopis *Collection of Czechoslovak Chemical Communications*.

²⁸ První speciální přednášku *O principu relativity* vypsal na pražské české univerzitě František Závaška v zimním semestru 1910/11. Podrobněji E. TEŠÍNSKÁ, *Profilování teoretické fyziky na pražské univerzitě a vazby s pražským působením Alberta Einsteina před 100 lety*, *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie* 57, 2012, s. 146–168.

²⁹ A. ŽÁČEK, *O principu relativity ve fysice*, *Živa* 21, 1911, s. 135–137.

³⁰ A. ŽÁČEK, *Odvození Einsteina adičního theoremu pro skládání rychlostí v případě rychlostí paralelních*, *ČPMF* 41, 1912, s. 538–543.

³¹ A. ŽÁČEK, *Experimentální důkaz Ampérových molekulárních proudů*, *ČPMF* 45, 1916, s. 218–221. Autor referuje o práci Albert EINSTEIN – Wander J. de HAAS, *Experimenteller Nachweis der Ampereschen Molekularströme*, *Verhandlungen der deutschen physikalischen Gesellschaft* 17, 1915, s. 152–170.

³² Adolf ERNEST – A. ŽÁČEK, *Ueber die Wirkung von Konifern auf die Leitfähigkeit der Luft*, *Věstník Královské české společnosti nauk, třída matematicko-přírodovědecká*, 1913/9, Praha 1914, 2 s.

Koncem roku 1914 byl povolán do vojenské služby, na frontu však nemusel, neboť byl přidělen k vědeckým pracím v Ústavu agrikulturní chemie a produkce rostlinné při pražské české technice. Po válce, v roce 1922, se na Vysoké škole zemědělského a lesního inženýrství ČVUT v Praze habilitoval pro biochemii, v roce 1927 byl jmenován mimořádným profesorem všeobecné chemie experimentální (s následným rozšířením oboru o agrikulturní chemii) a v roce 1931 řádným profesorem agrikulturní chemie a biochemie. Později působil na Vysoké škole zemědělské v Praze. Odborné zájmy B. Ernesta a A. Žáčka se prolínaly: B. Ernest se zajímal mj. o vliv elektřiny na vegetaci a stal se také nadšeným propagátorem zemědělského rozhlasu. S A. Žáčkem měl posléze i podobný osud: po únoru 1948 byl na základě opatření akčního výboru okamžitě odstraněn z činné služby na vysoké škole a v roce 1949 (kdy již dosáhl věku 70 let) byl pak dán do trvalé výslužby.³³

Společná publikace A. Žáčka a B. Ernesta má pouhé dvě strany a v bibliografiích obou autorů je většinou opomíjena. Svým mezioborovým charakterem a dobovým kontextem je nicméně velmi zajímavá. Autoři uvádějí, že byli inspirováni prací Karla Bergwitze o rozdílu vodivosti vzduchu na okraji a uvnitř lesa, která byla uveřejněna v časopise *Physikalische Zeitschrift* v roce 1906.³⁴ Svá měření, jak uvádějí, prováděli v laboratoři (neuvádějí však, kde). K pokusu použili borovicové kletí, které jim poskytl správce schwarzenbergských lesů H. F. Kroh. Kletí umístili do nádoby o objemu 200 l, uzpůsobené jako velká ionizační komora a spojené se Schmidovým elektrometrem. Sledovali rychlost vybíjení elektrometru při přítomnosti kletí v ionizační komoře. Konstatovali, že čerstvé borovicové kletí vodivost vzduchu zvyšuje, u uschlého kletí takový efekt nezaregistrovali. Příčinu pozorovaného jevu vysvětlit nedokázali. Výzkum musili přerušit kvůli studijní cestě jednoho z nich (zjevně B. Ernesta), hodlali v něm však pokračovat i s listnatými dřevinami a zemědělskými plodinami, v laboratoři i ve volném prostoru. K pokračování výzkumu nicméně nedošlo; souviselo to možná s osudem projektu výzkumné lesnické laboratoře, jehož vypracováním byl pověřen B. Ernest, který se však nakonec nerealizoval. Zdá se, že iniciátorem studie byl B. Ernest, v žádné ze svých bibliografií však společnou publikaci s A. Žáčkem necituje (možná proto, že šlo jen o předběžné sdělení).

V Žáčkově prvotině zaznívají i další témata, např. spektroskopie,³⁵ a vloudily se do nich i některé chyby.³⁶ Do doby před vypuknutím první světové války spadají i počátky spolupráce A. Žáčka (a později jeho žáků) na experimentálním ověřování teoretických výsledků profesora Františka Závíšky (a jeho žáků) o šíření elektromagnetických vln ve vlnovodech.³⁷

³³ Archiv ČVUT, Praha, fond Rektorát ČVUT, Ernest Adolf – osobní spis, k. 3.

³⁴ Karl Bergwitz (1875–1958) studoval matematiku a přírodní vědy v Berlíně a Göttingen, v letech 1906–1924 působil na technice v Braunschweigu, kde se postupně habilitoval a byl jmenován profesorem. Zabýval se atmosférickou elektřinou a radioaktivitou, spolu s rakouským fyzikem V. F. Hessem je pokládán za spoluobjevitele kosmického záření.

³⁵ A. ŽÁČEK, *O vlivu elektrického pole na rozklad spektrálních čar*, *Živa* 24, 1914, s. 196–197.

³⁶ Viz např. A. ŽÁČEK, *Odvození Kaufmannovy podmínky stability*, ČPMF 45, 1916, s. 62–66. Na to, že uvedený způsob odvození Kaufmannovy podmínky stability není správný, upozornil Žáčka profesor české Vysoké školy technické v Brně Bedřich Macků. Žáček kritiku přijal a chybu uznal. Srov. A. ŽÁČEK, *Poznámka k článku „Odvození Kaufmannovy podmínky stability“*, tamtéž, s. 222. V publikaci, kterou předložil Žáček v roce 1918 jako habilitační práci, pak upozornil zas on na chybu v jedné publikaci B. Macků.

³⁷ A. ŽÁČEK, *O ohybu elektromagnetických vln na systému cylindrických, rovnoběžných kovových válců*, *Věstník V. sjezdu českých přírodopytčů a lékařů*, Praha 1914, s. 225.

Akademický postup a jeho širší historický kontext

Po počátečním rozhlížení v oboru fyziky a pod vlivem historických okolností zaznamenala akademická kariéra A. Žáčka v prvních letech samostatného československého státu rychlý postup. Rychlý byl ovšem posléze i její konec, po únoru 1948.

Habilitace

K habilitaci se A. Žáček odhodlal na sklonku první světové války. Byl to nezbytný krok pro setrvání na univerzitě a pro další postup v akademické kariéře. Pobídkou mu mohl být také blížící se odchod profesora Strouhala na zasloužený odpočinek (po dosažení věku 70 let v roce 1920).³⁸

Žáčkova žádost o habilitaci z experimentální fyziky na c. k. české Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze je datována 18. dubna 1918.³⁹ Jako habilitační spis předložil 80stránkovou práci *Studie o kondensatorových kruzích*, která byla přijata (předložena) k publikaci ve *Věstníku Královské české společnosti nauk*.⁴⁰ Habilitační spis, připojený soupis publikací a témata zamýšlených docentských přednášek pro nejbližších 7–8 semestrů dokládají odborné zaměření Žáčka na oscilační obvody, radiotelegrafii a rentgenové záření.⁴¹

Habilitační řízení proběhlo rychle a hladce, bylo kladně vyřízeno během pouhého půl roku. K posouzení žádosti byla profesorským sborem filozofické fakulty ustanovena komise složená z fyziků Kučery (referent), Strouhala a Závíšky. Referát, který komise předložila profesorskému sboru, nese datum 3. června 1918 a je napsán úhledným drobným písmem B. Kučery. Ze seznamu prací, které Žáček k habilitační žádosti přiložil, se komise soustředila na práci habilitační, „ze všech dosavadních [Žáčkových prací] největší a nejcennější“.

³⁸ Profesor Strouhal dostal ze zdravotních důvodů dovolenou již ve školním roce 1919/20, výuku za něho tehdy suplovali B. Kučera a V. Posejpal, který se na univerzitě habilitoval pro experimentální fyziku 26. dubna 1910 a 27. října 1919 byl jmenován mimořádným (a 26. dubna 1921 pak řádným) profesorem. Posejpal zastupoval Strouhala ve výuce již v letním semestru 1916 a již v roce 1917 byl předložen návrh, aby mu byl udělen titul a charakter mimořádného profesora.

³⁹ AUK, fond FF UK, i. č. 36, Protokoly o schůzích profesorského sboru 1917/18, k. 2. K jednotlivým krokům habilitačního řízení viz zápisy ze schůzí konaných 25. 4. 1918, b. 15; 13. 6. 1918, b. 6; 4. 7. 1918, b. 3. Habilitační přednáška na zkoušku byla Žáčkově prominuta.

⁴⁰ A. ŽÁČEK, *Studie o kondensatorových kruzích*, Věstník Královské české společnosti nauk, třída matematicko-přírodovědecká, 1918/2, Praha 1919, 80 s. Práce byla předložena k publikaci 12. prosince 1917, za závěrečným poděkováním autora je však uvedena datace „v Praze v březnu 1918“. Žáček v závěrečném poděkování děkuje jednak „oběma svým šéfům“ dvornímu radovi Č. Strouhalovi a profesorovi B. Kučerovi, kteří mu „poskytli k provedení práce jak ústavních prostředků, tak potřebného času“, jednak profesorovi fyziky na brněnské technice B. Macků, „který laskavě přečetl práci v rukopise“. Práce byla zřejmě redakci zadána k posouzení B. Macků (na jehož práci částečně navazovala) a po jeho připomínkách byla autorem nejspíš dopracována.

⁴¹ Žáček v žádosti o habilitaci předložil seznam 5 publikací. Vedle habilitační práce, společného sdělení s A. Ernestem a předběžného sdělení o pokusech konaných s profesorem Závíškou (citovaného v tomto případě ovšem jako anotaci, která byla uveřejněna německy v časopise *Elektrotechnik und Maschinenbau* 33, 1915, s. 123) uvedl na seznamu ještě publikace: *Příspěvek k teorii Einthovenova strunového galvanometru*, *Rozpravy II. tř. České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* 20, 1911, č. 34, 14 s.; *Methoda k určování kapacity elektrometrů*, tamtéž 24, 1915, č. 44, 6 s. Drobné články uveřejněné v *Živě* a v ČPMF ponechal při této příležitosti stranou. V návrhu přednášek, které hodlal na univerzitě konat v prvních 7–8 semestrech, uvedl témata: O elektrických oscilacích, O bezdrátové telegrafii a telefonii, Encyklopedie elektrotechniky, Fysika Röntgenových paprsků, Radiotelegrafické praktikum, O výsledcích nových prací o specifických teplech, O vnější balistice, Magneto- a elektrooptika. AUK, fond Přírodovědecká fakulta (dále PŘF) UK, personálie profesorů a docentů, i. č. 168, k. 22 (Žáček Augustin, 1909–1949, habilitační žádost).

Její obsah a přínos byl v referátu shrnut slovy: „V první části (...) diskutuje autor nejprve theoreticky různé metody, jichž lze k měření konstant el[ektrických] oscillací užití. Dělí je na dvě skupiny, totiž metody založené na efektech kvadratických a metody založené na efektech bilineárních. Druhá skupina rozpadá se sama na tři oddíly, totiž metody užívající thermoelementů nebo vzduchových teploměrů, metody dynamometrické a metody elektrometrické. Ve zvláštní kapitole podává Žáček teorii bilineárních efektů samých postupem, který aplikoval poprvé Macků na efekty kvadratické. Po tomto theoretickém úvodu obrací se k praktickým zkouškám měrných method, pokud jich lze upotřebiti na měření frekvence a útlum oscillací. Již tato prvá část práce o sobě tvoří cenný samostatný příspěvek k řešení otázek, jimž je věnována. V druhé části práce studuje pak autor vliv jiskry na frekvenci oscilací, jimž se prvý zabýval Max Wien v r. 1910. U elektrod z různých kovů posunuje se totiž různě – ač vždy poměrně nepatrně – maximum rezonanční křivky k delším délkám vlnovým. Žáček studuje tuto otázku měřením bilineárního efektu $\psi(1,2) = \int_0^1 i_1 i_2 dt$ indukčním elektrodynamometrem, který skýtá nullovou metodu citlivější a vhodnější než Wienovo užití proudového efektu. Zkoumá vliv různých kovů (Mg, Al, Zn, Cu, Ni, mosaz, ocel) v různých plynech (vzduch, N₂, O₂, H₂, CO₂) a parách (vodních, alkoholových, ter-pentynových aj.). Pokrývá také jiskřiště solemi (CaO, SrO, CuO, CaCl₂, SrCl₂), studuje vliv délky jiskry, jiskřiště mnohonásobné a nesymetrické (ze dvou různých kovů jakožto elektrod), jiskřiště ionisované plamenem, vliv mnohých parciálních výbojů. Nachází přesná data pokusná, z nichž je patrné, že prodloužení vlnové délky jde vždy paralelně se zvýšením středního útlumu. Souhlasně nachází, že rezonanční křivky proudového efektu se jeví vesměs anomálními. Výsledky svých měření vysvětluje Žáček výkladem prodloužené vlnové délky ze zvláštní symetrie křivky napětí na jiskře, jak ji experimentálně zjistil [D.] Roschanski, a adsorpci iontů elektrodami jiskřiště. Obširná a množstvím potřebných pozorování zároveň a veliké pili autorově svědčící práce habilitační jest veskrze rázu strážlivě-vědeckého a tvoří cenný nový příspěvek k dosavadním poznatkům o elektrických kruzích oscillačních.“⁴²

Komise ve svém referátu pochválila i spolupráci A. Žáčka na *Přehledech pokroků fyziky*, s dovětkem vyzdvihujícím důležitost projektu a oceňujícím osobní nasazení jeho realizátorů (k nimž patřili i členové komise Kučera a Závíška): „[Přehledy] podávají téměř úplný obraz o každoročním rozvoji bádání fysikálního na celém světě, na základě pečlivě citovaných pojednání z vědeckých časopisů veškerých kulturních národů. Dr. Žáček obstarává statě o magnetismu a elektromagnetismu, el[ektro]magn[etické] indukci a teoriích el[ektro]mag[etického] pole. Námaha referentova, jejíž honorář nikterak ani zdaleka nevyvažuje vynaloženou práci, jest odměňována hlavně tím, že referent získává sám nejdetaillnější znalost oborů vědních, které registruje.“⁴³ Je ostatně pravděpodobné, že inspiraci k habilitační práci získal Žáček právě při zmíněné referativní činnosti.

Závěr a doporučení habilitační komise zněly: „Ježto vědecká samostatná činnost žadatelova se jeví naprosto uspokojující a ježto i svou povahou slibuje, že také v budoucnu bude v ní zdárně pokračovati, a dále ježto jeho žádost jest opatřena všemi příslušnými doklady, budiž dr. August Žáček připuštěn k dalším aktům habilitačním.“⁴⁴

⁴² Tamtéž (referát habilitační komise, rukopis, 2 s.).

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Tamtéž.

Zpráva habilitační komise byla předložena ve schůzi profesorského sboru 13. června 1918. Habilitační kolokvium se konalo ve schůzi profesorského sboru 4. července 1918 a bylo jak komisí, tak profesorským sborem uznáno za „úplně vyhovující“. Přednáška na zkoušku byla Žáčkovi odpuštěna, s odkazem na zkušenosti, které prokázal jako asistent. Profesorský sbor Žáčkovu habilitaci doporučil a c. k. ministerstvo kultu a vyučování jí výnosem ze dne 26. října 1918 potvrdilo.⁴⁵

S docentskými přednáškami začal Žáček zřejmě hned v zimním semestru 1918/19, do tištěného seznamu přednášek ohlášených na tento semestr, který začínal 1. října 1918, se však jeho první docentská přednáška na téma Elektrotechnika (2 hodiny týdně) už nedostala. V seznamech přednášek na letní semestr 1919 už byla řádně ohlášena jeho přednáška Elektrické oscilace a bezdrátová telegrafie (2 hodiny týdně) a Radiotelegrafické praktikum (v rozsahu jednoho půldne, s omezeným počtem míst a kolejným 40 K).⁴⁶

Mimořádná profesura užitě fyziky

Nové poměry po válce ve společnosti i vědě (budování samostatného československého státu, včetně technického vybavení jeho armády, nová pozice přírodovědných oborů na univerzitách a rostoucí propojenost každodenního života s vědeckými a technickými výdobytky) uspišily jmenování A. Žáčka mimořádným profesorem pro nově koncipovaný univerzitní obor „užitá fyzika“.

Návrh vypracovala komise složená z fyziků Kučera, Posejpal a Závaška, která byla zvolena ve schůzi profesorského sboru nově zřízené Přírodovědecké fakulty UK dne 20. října 1920. Iniciátorem návrhu byl zjevně Kučera (spolu s Žáčkem), inspirace byla čerpána ze sousedního Německa, důležitým argumentem se stala obranyschopnost mladého československého státu. Jednomyslně podaný návrh komise nese datum 17. listopadu 1920. V jeho úvodní části se píše: „*V rozvoji fysiky přihlíží se čím dále tím více k užití čistě theoretických výsledků v praxi, takže vzrostl a osamostatnil se zvláštní obor, zvaný fysika užitá nebo aplikovaná. O jeho veliké důležitosti svědčí to, že na některých vysokých školách – jmenujme zde na př. university v Gotinkách a v Jeně – byly pro něj zřízeny zvláštní stolice (v Gotinkách dokonce dvě), ba opatřeny i zvláštní ústavy. Do tohoto oboru spadají na př. fysikální základy elektrotechniky, radiotelegrafie, thermodynamický podklad tepelných motorů, hydrodynamické základy aeronautiky, vnější balistika apod. Jest patrnó, že by bylo velmi žádoucnó, aby užitá fysika byla zastoupena stolicí na universitě naší. Důležitost toho také plně uznal pan president našeho státu Dr. Masaryk, jemuž tuto věc osobně přednesl Dr. Kučera u příležitosti audience vědeckého ústavu vojenského dne 1. června t. r., ba pan president poznav, že by z podobných přednášek na universitě konaných mohly míti velký užitek i kruhy širší, zejména vojenské, resp. vojensko-technické, slíbil svoji blahovolnou podporu ve snaze o zřízení této stolice a její obsazení s[oukromým] doc[entem] Drem*

⁴⁵ Tamtéž (výnos k. k. Ministerium für Kultus und Unterricht, Z. 38591–VIII b, datovaný „Wien, am 26 Oktober 1918“; A. Žáčkovi dáno děkanstvím fakulty zřejmě na vědomí až počátkem listopadu 1918).

⁴⁶ AUK, tištěné seznamy přednášek na c. k. české univerzitě Karlo-Ferdinandově v Praze, zimní běh 1918/19 a letní běh 1919, fakulta filozofická. Kolejné bylo zřejmě vybíráno ještě ve staré rakouské měně (kolkovaných bankovkách).

Žáčkem.⁴⁷ Při charakteristice vědecké způsobilosti A. Žáčka se komise omezila na citaci dvou jeho prací uveřejněných od nedávné habilitace s konstatováním, že „*obě práce obsa- hují výsledky podstatně nové a ukazují, že autor jejich jest schopen samostatného bádání vědeckého právě v oboru aplikací nauky o elektřině*“.⁴⁸ Podrobnější charakteristika prací byla připojena na zvláštním listě. Znovu byla připomenuta témata zamýšlených univerzit- ních přednášek, která Žáček uvedl v žádosti o habilitaci.

Komise doporučila, aby A. Žáček byl jmenován mimořádným profesorem užitě fyziky s následujícím vymezením učební povinnosti: v zimním semestru týdně 3 hodiny přednášek užitě fyziky a 2 hodiny přednášek fyziky pro farmaceuty (pokud nebude farmaceutické studium upraveno jinak), v letním semestru pak týdně 5 hodin přednášek užitě fyziky. Výuka se měla odbyvat ve fyzikálním ústavu univerzity (jehož ředitelem byl již B. Kučera) a s využitím tamního vybavení.

Přijetí a vyřízení návrhu proběhlo opět velmi svižně – není divu, když se návrh zašti- ťoval podporou nejvyšší autority státu. Dekretem prezidenta Masaryka z 20. května 1921 byl A. Žáček jmenován mimořádným profesorem užitě fyziky (po projednání a schválení v ministerské radě 13. května 1921). Bylo to dva a půl roku od jeho habilitace. Šlo o dočas- né obsazení mimořádným profesorem stolice, která byla systemizována jako řádná. Žáčkův učební příkaz byl formulován obecně, jako konání nejméně 5 hodin přednášek týdně plus příslušná cvičení. Součástí jmenovacího dekretu byl však navíc úkol zařadit a vést ve Fyzi- kálním ústavu UK nové oddělení užitě fyziky.⁴⁹

B. Kučera se jmenování A. Žáčka mimořádným profesorem užitě fyziky již nedožil, zemřel na srdeční infarkt 16. dubna 1921. Jeho nečekané úmrtí situaci ve fyzice na Přírodo- vědecké fakultě UK okamžitě zkomplikovalo. Prvořadým úkolem bylo zajistit výuku expe- rimentální fyziky, o což se po Kučerově smrti musili podělit profesori Posejpal a Žáček.

Se jmenováním mimořádným profesorem skončila Žáčkoví asistentská služba ve fyzikál- ním ústavu. Na místo asistenta po něm do 1. října 1921 nastoupil PhDr. Rudolf Šimůnek.⁵⁰ Celkový počet asistentů Fyzikálního ústavu Přírodovědecké fakulty UK v té době již vzrostl na čtyři: PhDr. J. Šafránek (asistentem byl od října 1913), PhDr. V. Dolejšek (od dubna 1919), MUDr. a RNC. B. Polland (od února 1920, ustanoven asistentem pro medicínskou fyziku)⁵¹ a PhDr. R. Šimůnek (od října 1921). Jako výpomocná vědecká síla byl v perso-

⁴⁷ AUK, fond PřF UK, personálie profesorů a docentů, i. č. 168, k. 22 (Žáček Augustin, 1909–1949, návrh na jmenování mimořádným profesorem).

⁴⁸ Tamtéž. Šlo o práce A. ŽÁČEK, *Eine Methode zur Messung von Wechselstromfrequenzen*, *Physikalische Zeitschrift* 20, 1919, s. 348–350; Týž, *O sesilovači stejnosměrného proudu*, *ČPMF* 50, 1921, s. 1–23, 120–134, 296–297 (tato práce byla v té době v tisku).

⁴⁹ Tamtéž, (jmenování mimořádným profesorem, dekret prezidenta republiky a výnos MŠANO).

⁵⁰ Rudolf Šimůnek (narozen 1892 ve Vidni), ve školním roce 1916/17 předložil na pražské české univerzitě v Praze doktorskou disertaci *Interference Roentgenových paprsků* (lektoři profesori Závíška a Kučera). Poté působil nejprve jako asistent v Ústavu experimentální fyziky na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Asistentem Fyzikálního ústavu UK v Praze byl od října 1921 do konce srpna 1928. O habilitaci se nepokusil, proto mu nebyla asistentura dále prodloužena. Odešel na střední školu, pak působil jako profesor na státním reformovaném reálném gymnáziu v Praze XIX. AUK, fond PřF UK, i. č. 503, asistenti, k. 31 (Šimůnek Rudolf).

⁵¹ Bohumír Polland (1891–1967), na pražské české univerzitě absolvoval studium medicíny (doktorem všeobecného lékařství byl promován 14. dubna 1911) a pracoval jako lékař-rentgenolog na I. interní klinice v Praze. Vedle toho v letech 1916–1921 absolvoval filozofickou/přírodovědeckou fakultu (15. března 1923 byl promován doktorem přírodních věd). Asistentem fyzikálního ústavu, se specifikací pro lékařskou fyziku, se stal na návrh profesora Kučery od 1. února 1920. Post zastával do konce ledna 1926 (po reorganizaci fyzikálního

nálním stavu fyzikálního ústavu ve školním roce 1921/22 uveden Nikolaj Dobrohorski. Naproti tomu podúředník Vendelín Bečka (držitel válečné medaile a vojenského služebního kříže, zaměstnaný ve fyzikálním ústavu od roku 1889) byl ve stavu zaměstnanců ústavu uveden naposled v zimním semestru 1920/21.

Řádná profesura experimentální fyziky a nová organizace fyzikálního ústavu

Po úmrtí B. Kučery pověřil tehdejší děkan přírodovědecké fakulty K. Petr prozatímní správou fyzikálního ústavu dosavadního místoředitele V. Posejpalu. Konáním fyzikálního praktika ohlášeného Kučerou na letní semestr 1921 pověřil (v té době ještě) docenta Žáčka a profesora Posejpalu navrhl jako examinátora při „předběžných zkouškách farmaceutických“. Tato operativní opatření děkana na zbývající část školního roku 1920/21 schválil profesorský sbor fakulty ve schůzi 20. dubna 1921.⁵²

Vypracováním návrhu na obsazení profesury po zemřelém profesoru Kučerovi a na úpravu dalších, s tím souvisejících záležitostí byla pověřena komise profesorů Přírodovědecké fakulty UK ve složení fyzik František Závíška (referent), botanik Bohumil Němec, matematik Karel Petr, chemik Bohuslav Brauner a mineralog František Slavík, která byla zvolena ve schůzi profesorského sboru fakulty 25. května 1921. Než dospěla ke konečnému návrhu, komise doporučila další provizorní řešení pro zimní semestr 1921/22: s přednáškou a cvičením pro farmaceuty (v rozsahu 2 hodin týdně) necht' vypomůže profesor Strouhal (v té době již na odpočinku), u předběžných zkoušek farmaceutů z fyziky necht' zkouší (zatím mimořádný) profesor Žáček, přednášky z experimentální fyziky v přehledu soustavném pro mediky, farmaceuty a filozofy necht' převezme profesor Posejpal. I když dohoda v tomto smyslu nebyla snadná, výuku experimentální fyziky na fakultě ve školním roce 1921/22 se nakonec zajistit podařilo.⁵³

Komise se sešla celkem devětkrát, než dospěla k definitivnímu návrhu, což svědčí o nelehkém vyjednávání s oběma kandidáty. Konečný návrh, který předložila, je datován 26. ledna 1922. Několik dnů před tím, 23. ledna 1922, zemřel profesor Strouhal a další

ústavu byl zařazen do Posejpalova oddělení, v posledním roce jako nehonoraný asistent). AUK fond PĚF UK, i. č. 444, asistenti, k. 29 (Polland Bohumír).

⁵² AUK, fond PĚF UK, i. č. 1599, Fyzikální ústav (FyzÚ), 1920–1921, k. 63.

⁵³ Podrobněji např. E. TEŠINSKÁ – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Z historie výuky fyziky pro mediky na pražských univerzitách*, AUC-HUCP 51/1, 2011, s. 11–59. A. Žáček vypsal ve školním roce 1920/21 v rámci svého učebního příkazu v obou semestrech přednášku na pokračování Encyklopedie elektrotechniky, část I, s podtitulem Stroje na proud stejnosměrný (2 hodiny týdně, v malé posluchárně fyzikálního ústavu). V letním semestru přednášku doplnil Elektrotechnickým praktikem (3 hodiny, odpoledne, tamtéž). Vedle toho vypsal v zimním semestru 1920/21 přednášku Fyzika farmaceutická, část II, a zároveň opakování části I (2 hodiny, v malé posluchárně fyzikálního ústavu). V obou semestrech se vedle toho podílel s Posejpallem a Kučerou (do jeho úmrtí) na vedení Praktických cvičení a samostatných prací z experimentální fyziky pro pokročilé, kteří absolvovali všechny kurzy praktika (denně v laboratořích fyzikálního ústavu, laboratorní taxa 40 K v zimním a 50 K v letním semestru), a s profesorem Závíškou na Rozhovorech o nejnovějších otázkách fyziky (2 hodiny, zdarma). Ve školním roce 1921/22 Žáček ohlásil v zimním semestru přednášky O generátorech netlumených oscilací (3 hodiny, v malé posluchárně fyzikálního ústavu) a Hydrodynamické základy vzduchoplavby (2 hodiny, tamtéž) a v letním semestru přednášku O střídavých proudech (5 hodin, tamtéž). Společně s Posejpallem ohlásili v zimním semestru 1921/22 Praktická cvičení a samostatné práce z experimentální fyziky pro pokročilé. Od školního roku 1922/23 už probíhala výuka experimentální fyziky na fakultě na základě nového návrhu. AUK, Seznamy přednášek na české univerzitě Karlově v Praze, školní roky 1920/21 a 1921/22.

otálení nebylo možné. V úvodu návrhu komise zdůraznila, že po celou dobu jednání byla v kontaktu s profesory Posejpalem a Žáčkem „snažíc se naléztí řešení, jež by bylo jednak k prospěchu studia fyziky na universitě, jednak bylo přijatelné pro oba zástupce experimentální fyziky na fakultě“. Doporučení, s nímž komise přišla, bylo následující: „1) Vzhledem k nedostatku sil z oboru experimentální fyziky na českých vysokých školách nepokládá komise za vhodné, aby v této době byl povolán na naši fakultu profesor experimentální fyziky z jiné vysoké školy. 2) Poněvadž dvou profesorů experimentální fyziky je na naší fakultě nezbytně třeba, navrhuje komise, aby mimořádný profesor užitě fyziky Aug. Žáček, byl jmenován řádným profesorem fyziky experimentální.“ Návrh v bodě 2) byl doplněn posudkem vědecké způsobilosti A. Žáčka (příloha B) a vyjádřením V. Posejpa (příloha C). V dalším bodě 3) komise doporučila, aby byl přijat společný návrh profesorů Posejpa a Žáčka o řízení fyzikálního ústavu a konání laboratorních cvičení (připojený jako příloha A). Co se týče rozdělení přednášek, navrhla komise v bodě 4) toto řešení: Posejpal bude v obou semestrech přednášet Experimentální fyziku v přehledu soustavném pro studenty fyziky, medicíny a farmacie (v rozsahu 4 hodiny týdně, ve velké posluchárně fyzikálního ústavu, dopoledne) a v zimním semestru ještě Speciální přednášky z experimentální fyziky (2 hodiny, též velká posluchárna). Žáček převezme v letním semestru Speciální přednášky z experimentální fyziky (3 hodiny, v malé posluchárně fyzikálního ústavu), k tomu v zimním semestru přibere Experimentální fyziku pro farmaceuty (2 hodiny) a v letním semestru Speciální přednášky z experimentální fyziky pro mediky (2 hodiny, ve velké posluchárně fyzikálního ústavu). Do návrhu (na konec) bylo dodatečně perem připsáno, že „oba řádní profesori experimentální fyziky budou participovati na zkouškách medicinských i farmaceutických stejným dílem. Při rigorosech medicinských budou oba řádní profesori alternovati ob rok, a to počínajíc nejbliže příštím studijním rokem, po jmenování druhého řádného profesora, takže prof. Posejpal bude v turnu prvním.“⁵⁴

V. Posejpal (věkem i služebně starší) návrh na jmenování A. Žáčka řádným profesorem experimentální fyziky tehdy plně (a korektně) podpořil (i když mezi oběma pány byly v té době již „třecí plochy“). V písemném prohlášení, které bylo připojeno k návrhu komise jako příloha C a ke kterému byl komisí vyzván, uvedl: „Přimlouvám se, aby sbor profesorský tento návrh přijal a svým votem podporoval. Úmrtím dvou profesorů experimentální fyziky stala se potřeba obsazení druhé stolice fyziky experimentální naléhavou a lze se nadíti, že navrhované obsazení přinese prospěch tím větší, že prof. Žáček jím obdrží ke svému mládí také ještě neutuchající vzpruhu a chuť ku práci, jež mu usnadní plniti jak vědecky, tak i akademicky vážné úkoly, které tuto profesuru čekají. Že k tomu je náležitě připraven, o tom může podepsaný ujistiti sbor profesorský tím bezpečněji, čím větší měl příležitost stále a z blízka jeho dosavadní činnost sledovati.“⁵⁵

V příloze B byl k návrhu komise přiložen referát F. Závisky o publikační činnosti A. Žáčka od jeho jmenování mimořádným profesorem (což činilo pouhého půl roku). Záviska se zmínil o celkem pěti člancích A. Žáčka z let 1921–1922, které vyšly nebo byly odevzdány do tisku vesměs v *Časopise pro pěstování matematiky a fyziky*, jeden článek vyšel souběžně

⁵⁴ AUK, fond PšF UK, i. č. 1599, FyzÚ, 1920/21, k. 63.

⁵⁵ Tamtéž, Příloha C (rukopis, 1 s., datováno 22. února 1922).

také německy ve *Physikalische Zeitschrift*. Tématem čtyř z těchto článků byly klasické oscilační obvody, ve dvou již zaznívala problematika elektronek.⁵⁶

V příloze A byl připojen návrh na novou organizaci Fyzikálního ústavu UK, na němž se dohodli Posejpal a Žáček.⁵⁷ V úvodu autoři konstatovali, že řízení ústavu spočívá (nadále) na zásadě, „že všechny ústavní přístroje a zařízení jsou určeny stejnou měrou vědecké a učitelské potřebě všech učitelských sil k užívání fyzikálního ústavu oprávněných“. S respektováním této zásady pak navrhli vědecké řízení ústavu, „jež podle jejich přesvědčení může nejlépe posloužit k zjednodušení obtěžující administrativy, přispěti k účelnému využití schopností a sil jednotlivých profesorů, vědecké výzbroje a peněz na potřeby ústavu věnovaných“. Navržená úprava byla následující: fyzikální ústav se administrativně nově rozdělí na dvě samostatná oddělení s názvy Fyzikální ústav oddělení I. a Fyzikální ústav oddělení II. V čele každého oddělení stojí ředitel, který za správu a rozvoj svého oddělení zodpovídá samostatně. Za ředitele I. oddělení a administrativního správce celé budovy byl navržen Posejpal, ředitelem II. oddělení (pro užitou fyziku) Žáček. Z dosavadního personálu fyzikálního ústavu mělo oddělení I. a II. připadnout po 2 asistentech, 1 mechanikovi a 1 zřízenci. Rovným dílem se mezi ně měly rozdělit i dosavadní řádná a mimořádná dotace ústavu. Ve fyzikálním ústavu mělo nadále zůstat oddělení pro vědeckou fotografii a fotochemii, které na základě učebního příkazu spravoval soukromý docent V. Vojtěch, a které bylo institucionálně propojeno se Státním pokusným ústavem grafickým a filmovým.⁵⁸ Rozdělení místností mezi uživatele fyzikálního ústavu bylo v návrhu provedeno taxativně, včetně stanovení společně využívaných prostor jako např. knihovna.

Po projednání a schválení návrhů ve schůzi profesorského sboru 23. února 1922 byly návrhy děkanstvím fakulty postoupeny ministerstvu školství a národní osvěty, které je schválilo několika následnými výnosy. A. Žáček byl jmenován řádným profesorem experimentální fyziky dekretem prezidenta republiky z 31. května 1922 (na základě přednesení a schválení návrhu v ministerské radě 26. května t. r.).⁵⁹ Šlo vlastně o obsazení profesury po zemřelém B. Kučerovi. Od zakotvení užitě (aplikované) fyziky na Přírodovědecké fakultě UK samostatnou profesurou bylo zatím upuštěno. Nová organizace Fyzikálního

⁵⁶ Tamtéž, Příloha B (strojopis, 2 s., bez datace). Závěrka v příloze B referoval o následujících pracích A. Žáčka (jím uvedené názvy a citace prací však nebyly přesné a úplné): *Ke graduaci vlnoměrů*, ČPMF 51, 1922, s. 123–129; *Demonstrace elektrických kmitů induktoria*, ČPMF 51, 1922, s. 129–133; *Užití elektronových lamp při pokusech s mluvicím obloukem a mluvicím kondensátorem*, ČPMF 51, 1922, s. 38–39 (vyšlo též německy ve *Physikalische Zeitschrift* 22, 1921, s. 528–529); *Elektronové lampy a jejich užití v radiotelegrafii*, ČPMF 50, 1921, s. 326–351. Např. o Žáčkově práci *Užití elektronových lamp...* Závěrka konkrétně uvedl: „Při pokusech s tzv. mluvicím obloukem nebo mluvicím kondensátorem bylo až dosud nutno užívat silnoprůdových mikrofonů, které se zpravidla přílišným přetížením zničily. Aby tuto obtíž odstranil, sesiluje autor mikrofonové proudy, dříve než je vede přes oblouk, resp. kondensátor, pomocí větší vysílací elektronové lampy. Tak docílil efektů, jichž při obvyklém uspořádání vůbec nelze dosáhnouti přesto, že mikrofonem procházejí proudy zcela slabé.“ O posledním citované práci Závěrka uvedl jen, že jde o „populárně psaný článek o vlastnostech elektronových lamp a jich různém užití v praxi“.

⁵⁷ Tamtéž, Příloha A (strojopis, 2 s., datováno 6. ledna 1922).

⁵⁸ Viktorin (Viktor) Vojtěch (1879–1948), studium na filozofické fakultě pražské české univerzity absolvoval v roce 1904, ve studiu pokračoval v Lipsku a ve Vídni. V květnu 1914 se na pražské české univerzitě habilitoval pro obor fotochemie a vědecké fotografie a od roku 1916 působil jako asistent fyzikálního ústavu. Na návrh profesorů Strouhala a Kučery mu byl v roce 1916 udělen učební příkaz z oboru vědecké fotografie. V roce 1918 se habilitoval také na pražské české technice. Roku 1920 byl jmenován ředitelem Státní odborné školy grafické v Praze. Koncem roku 1922 byl jmenován mimořádným a od dubna 1931 řádným profesorem na Karlově univerzitě.

⁵⁹ NA Praha, Předsednictvo ministerské rady (PMR), sign. Žáček August, k. 809.

ústavu UK vstoupila v platnost od zimního semestru 1922/23. Do Posejpalova I. oddělení přešli asistenti Šafránek a Polland, do Žáčkova II. oddělení Šimůnek a Dolejšek. Vědeckou pomocnou silou Žáčkova II. oddělení se stal ve školním roce 1923/24 Jan Morava; ten pak postoupil na místo asistenta, jež se uvolnilo odchodem V. Dolejška z fyzikálního ústavu k 30. září 1926.⁶⁰ Po J. Moravovi se stal pomvědem II. oddělení V. Petržílka, který pak ve školním roce 1928/29 postoupil na místo asistenta uvolněné odchodem R. Šimůnka. Koncem roku 1929 se stal asistentem Žáčkova II. oddělení RNDr. Bohuslav Pavlík, nejprve jako zástup za J. Moravu (který měl neplacenou dovolenou), od října 1930 pak jako řádný asistent (po rezignaci J. Moravy na asistentké místo).⁶¹ V Posejpalově I. oddělení bylo místo druhého asistenta obsazeno ve školním roce 1926/27 Peregrinem Tenkem.⁶² Oddělení V. Vojtěcha mělo jen jednu vědeckou pomocnou sílu, popř. nehonorovaného asistenta.

Od školního roku 1923/24 se profesor Žáček stal také examinátorem české vědecké zkušební komise pro učitelství na středních školách, v jejímž čele stanul po Strouhalovi germanista profesor Josef Janko. Dalšími examinátory komise pro fyziku byli v té době Závíška a Posejpal. Ve studijním roce 1931/32 zastával A. Žáček navíc úřad děkana a v následujícím školním roce proděkana Přírodovědecké fakulty UK.

Ve službách mladého československého státu

S Žáčkovým profesním zaměřením na aplikovanou fyziku (telegrafii, radiokomunikace, mikrovlnné generátory a posléze i atomovou fyziku) byla úzce propojena jeho expertní a podnikatelská činnost a vědecko-technická spolupráce s vojenskými kruhy, která začala krátce po vzniku samostatného Československa.

V srpnu 1919 byl A. Žáček povolán k výkonu vojenské služby v československé armádě a jako expert přidělen k radiotelegrafní stanici v Praze na Petříně, kde sloužil od 5. srpna do 26. října 1919.⁶³

⁶⁰ Žáčkův návrh na ustanovení RNDr. J. Moravy druhým asistentem II. oddělení FyzÚ UK byl schválen ve schůzi profesorského sboru Přírodovědecké fakulty UK již 6. května 1926. AUK, fond PŘF UK, i. č. 5, protokoly ze schůzi profesorského sboru, 1925–1926, k. 1/II (protokol o schůzi 10. června 1926, b. 46).

⁶¹ Bohuslav Pavlík (nar. 1905 v Praze-Žižkově), ukončil studium na PŘF UK v roce 1929 (učitelskou zkouškou 17. května 1929 a doktorátem 3. července 1929). Poté působil nejprve jako výpomocný učitel na státní reálce v Jaroměři. Od 1. prosince 1929 asistent Žáčkova II. oddělení ve FyzÚ UK. K 1. září 1938 odešel učit na střední školu. Pavlík v roce 1938 podal žádost o habilitaci z experimentální fyziky, která však byla v únoru 1939 habilitační komisí (Dolejšek, Trkal, Jarník, Závíška a Žáček) zamítnuta pro nedostatečnost habilitačního spisu. Žáček tehdy návrh habilitační komise nepodepsal a vyhradil si separátní votum (ovšem rovněž zamítavé). Pavlík se proti zamítnutí žádosti odvolal ještě v roce 1939 a znovu pak v roce 1945, bezúspěšně. AUK, fond PŘF UK, i. č. 430, k. 29 (Pavlík Bohuslav).

⁶² Peregrin Tenk (narozen 1901 v Brně), od roku 1924 pomvěd I. oddělení fyzikálního ústavu, prozatímním asistentem byl ustanoven od 1. února 1925. Po dosažení plné kvalifikace počínaje 1. únorem 1926 se stal plným asistentem. Dekretem ministra veřejných prací z 22. ledna 1931 byl jmenován technickým koncipistou při Československém ústředním inspektorátu pro službu cejchovní v Praze. V té souvislosti byla jeho asistentura ve fyzikálním ústavu k 31. lednu 1931 ukončena. AUK, fond PŘF UK, i. č. 528, asistenti, k. 31 (Tenk Peregrin).

⁶³ Žáček byl v armádě zařazen k telegrafnímu vojsku. V roce 1919 byl povolán jako jednoroční dobrovolník, 15. prosince 1920 byl převeden do zálohy. Služební povinnost v I. záloze měl do konce roku 1926, v II. záloze do konce roku 1936. Z vojenského svazku byl propuštěn koncem roku 1936 v hodnosti nadporučíka telegrafního praporu č. 1 v záloze. AUK, fond PŘF UK, personálie profesorů a docentů, i. č. 168, k. 22 (Žáček Augustin, 1909–1949, kmenový list č. 35D/II, opis).

Radiokomunikace byly v Československu zprvu podřízeny ministerstvu národní obrany. O počátcích a úloze vojenské radiotelegrafie v Československé republice se podrobně zmiňuje zpráva uveřejněná v roce 1922 telegrafním oddělením ministerstva národní obrany. Uvádí, že v bývalém Rakousku nebyla žádná velká soukromá radiotelegrafní společnost, stát zřizoval jen větší radiotelegrafické stanice (hlavně námořní) na pobřeží Adriatického moře a na lodích; na území Čech a Moravy před první světovou válkou žádné radiotelegrafní stanice nebyly. Teprve v době války byla zřízena přijímací stanice v Chebu a v roce 1918, „*kdy počínala [rakouská] vláda tušiti nebezpečí převratu*“, zřídila stanice v Praze na Letné, v Plzni a Moravské Ostravě (o výkonu 1,2 kW) a v Brně (o výkonu 0,5 kW). Tato síť radiotelegrafních stanic měla centrum ve Vídni. „*Při převratu zmizelo mnoho technického materiálu z těchto stanic, takže žádná z nich nemohla spolehlivě pracovat. Důstojníci a mužstvo telegrafního pluku ujalo se hned po návratu do vlasti s největším pochopením těchto velmi skrovných zbytků a snažilo se uvést vše v bezvadný chod. To podařilo se v nejkratší době u radiostanic v Praze (na Letné), v Brně a Mor. Ostravě. Dosavadní síť vyhovovala však pouze vnitřním potřebám. Od prvních okamžiků pracovalo MNO s největším úsilím na zjednání radiotelegrafního spojení s cizinou, a to hlavně s Paříží. Toto spojení znamenalo tehdy těžký a důležitý problém, neboť drátové spojení bylo naprosto nemožné, radiostanice shora uvedené byly příliš slabé a pro zřízení větší stanice scházely přístroje, které teprve z různých stran musely být vypůjčovány a kupovány. Měděný drát pro antenu na uzemnění byl zaopatřen ze starých vojenských zásob a od státní telegrafní správy, místo chybícího stožáru byla použita po vzoru francouzské radiostanice na Eifelově věži naše rozhledna na Petříně, laskavostí profesora [Ludvíka] Šimka zapůjčila česká vysoká škola technická řadu přístrojů a konečně, aby se zaopatřilo jiskřiště, byly zrušeny radiostanice v Plzni a na Letné a obou jiskřišť těchto stanic bylo použito pro stanici na Petříně.*

Takto nouzově sestavená stanice ve sklepě rozhledny na Petříně zjednala první spojení s Paříží. Jest samozřejmo, že stanice nepracovala z počátku bezvadně, ale trpělivostí a neúnavností všech zúčastněných pracovníků byla stanice konečně zřízena tak, že bylo dosaženo spolehlivého spojení nejen s Paříží, ale i s jinými cizími stanicemi (...).

Docílené úspěchy nedostačovaly. Každému odborníku bylo jasno, že postavená radiostanice z různých částí sestavená jest pouhým provisoriem pro první dobu, a proto pomýšlelo se na postavení stanice o větší energii. Konečně vyšla vstříc francouzská vláda, která nám přenechala stanici pro vysílání netlumených vln pomocí vysokofrekventního alternátoru o 30 kW. Tato byla namontována na Petříně ve zvláštní budově, kamž přesídlena i jiskrová stanice ze sklepa rozhledny. Za stožár bylo dále používáno rozhledny na Petříně a antena pouze zvětšena. Stanice byla uvedena v chod v měsíci květnu roku 1919.“⁶⁴

S přístrojovým zařízením radiotelegrafní stanice na Petříně nebo Fyzikálního ústavu UK souvisela Žáčkova první poválečná zahraniční mise. Dne 10. ledna 1920 mu byl Policejním ředitelstvím v Praze vydán československý cestovní list za účelem služební cesty do Německa a zpět. Měl platnost do 10. dubna t. r. Doklad byl vyhotoven na základě předložené „*vojenské legitimace od radiotelegrafní stanice z Petřína ze dne 5. 8. 1919*“ a „*berního osvědčení*“. Zněl na jméno Augustin Žáček, povoláním univerzitní docent. Razítka

⁶⁴ *Vývoj a význam vojenské radiotelegrafie v Československé republice, Zprávy veřejné služby technické 4, 1922, s. 9–10. Podrobněji k historii Marcela EFMERTOVÁ, Elektrotechnika v českých zemích a v Československu do poloviny 20. století: studie k vývoji elektrotechnických oborů, Praha 1999.*

a záznamy na dokladu informují, že šlo o jednorázovou cestu do Berlína za účelem nákupu „*Maschinen und Apparaten*“, která se uskutečnila ve dnech 15. ledna – 2. února 1920, s přechodem státních hranic v Děčíně. Na fotografii na tomto cestovním listu je A. Žáček zachycen z profilu, v brýlích (které nosil zřejmě od studentských let) a se světlým šviháckým knírkem (který v pozdějším věku již nenosil). Je popsán jako muž postavy střední, kaštanových řídkých vlasů, oči šedé.⁶⁵

Další cestovní list Republiky československé, tentokrát pro služební cestu do Francie a zpět „*přes Německo aneb Rakousko, Švýcarsy*“ byl „*Dr. Augustinu Žáčkovi*“ vydán Policejním ředitelstvím v Praze na základě dřívějšího cestovního dokladu 2. března 1920, a to na dobu do 2. září 1920. Platnost dokladu však byla posléze dvakrát prodloužena: poprvé 12. ledna 1921 (do 10. července t. r., za účelem cesty „*v zájmu univerzity*“), podruhé 7. července 1921 (na dobu jednoho roku, účel cesty „*vědecké záležitosti*“).⁶⁶ Zda Žáček na tento cestovní doklad vyjel do Francie, není jasné, na dokladu jsou jen razítka víz a pasových kontrol pro cesty do Německa a Rakouska. O výjezdech za hranice v zájmu univerzity v těchto letech svědčí také doklady o finančních prostředcích, které tehdy byly A. Žáčkovi uděleny na úhradu cestovních nákladů a na nákup přístrojů.

Studijní pobyt ve Švédsku se zastavením v Kodani ve školním roce 1922/23

Na Žáčkovy služební cesty do Německa v letech 1920–1921 navázal v zimním semestru 1922/23 studijní pobyt ve fyzikálním ústavu na univerzitě v Lundu ve Švédsku, s krátkým zastavením v Ústavu pro teoretickou fyziku N. Bohra na univerzitě v Kodani v Dánsku. K realizaci pobytu byla A. Žáčkovi ministerstvem školství a národní osvěty udělena studijní dovolená od 1. srpna do 31. prosince 1922 a studijní podpora devět tisíc korun. Účel pobytu Žáček specifikoval jako studium spektroskopie rentgenového záření u profesora Manne Siegbahna. Od profesora M. Siegbahna se krátce před tím vrátil z ročního studijního pobytu asistent Fyzikálního ústavu UK RNDr. Václav Dolejšek, kterému se díky tamnímu experimentálnímu vybavení podařilo v rentgenových spektrech těžkých prvků (U a Th) identifikovat spektrální čáry do té doby experimentálně nepozorované série N. Úspěch zaznamenaný Dolejškem byl zřejmě stimulem k studijnímu pobytu u M. Siegbahna i pro Dolejškova šéfa A. Žáčka.

Po dobu nepřítomnosti v Praze měl profesora Žáčka ve výuce v zimním semestru 1922/23, přesněji v konání Fyzikálního praktika I, zastupovat docent teoretické fyziky Viktor Trkal; přednášky pro farmaceuty měl Žáček nahradit po návratu, ještě před koncem zimního semestru. Žáček si ovšem zahraniční pobyt o několik měsíců prodloužil, čímž způsobil ve výuce experimentální fyziky na Přírodovědecké fakultě UK v Praze jisté komplikace.

Za účelem studijního pobytu ve Švédsku byl Žáčkovi vydán nový cestovní doklad, který měl již podobu klasického cestovního pasu (malé knížky). V tomto pase, vydaném pražským policejním ředitelstvím 12. července 1922 na dobu jednoho roku, jsou záznamy o udělení víza k cestě do Německa a zpět v červenci 1922 za účelem návštěvy a půlročního

⁶⁵ NA Praha, Policejní ředitelství (PŘ) Praha II – všeobecná spisovna, sign. Z 61/23, Žáček August, k. 12890 (záznamy o vydání cestovního pasu č. 513).

⁶⁶ Tamtéž (cestovní list č. 4039).

víza k návštěvě Švédska (ze 14. srpna 1922, prodlouženého ve Švédsku do 15. února 1923). Žáček zřejmě během července–srpna 1922 vykonal nejprve cestu do Německa, z níž se vrátil do Prahy. Koncem srpna 1922 pak odjel do Švédska. Během pobytu ve Švédsku si na dánském konzulátu v Malmö vyřídil vízum ke krátké cestě do Dánska ve dnech 18.–20. září 1922, během níž navštívil Ústav pro teoretickou fyziku N. Bohra na univerzitě v Kodani. Tam se zastavil znovu při návratu ze studijního pobytu v únoru 1923. Do Československa se vrátil 15. února 1923.⁶⁷

Z Žáčkova studijního pobytu ve Švédsku vzešla společná práce s M. Siegbahnem o stanovení relativní intenzity čar série K v rentgenových spektrech prvků Cu, Zn a Fe pomocí fotograficko-fotometrické metody, která byla uveřejněna v roce 1923 v časopise *Annalen der Physik*.⁶⁸ Vedle toho se Žáček během studijního pobytu zabýval také rentgenospektroskopickou identifikací chemického prvku o atomovém čísle 72 (hafnium), jehož objev ohlásili v časopise *Nature* v lednu 1923 D. Coster a G. von Hevesy z Ústavu teoretické fyziky N. Bohra v Kodani. Coster a Hevesy vycházeli při identifikaci prvku ze šesti čar série L, které našli ve vzorku zirkonového minerálu, jejich vlnové délky však stanovili pouze relativně. Žáček, který měl u Siegbahna v Lundu k dispozici velký vakuový spektrograf s jemně děleným kruhem se rozhodl, že se pokusí o absolutní změření vlnových délek alespoň těch nejintenzivnějších čar L série nově objeveného prvku. Vzorek se směsí oxidů zirkonu a hafnia získal od D. Costera. Popis užitě aparatury, metody měření a výsledky publikoval v článku, který vyšel v r. 1923 jednak německy v časopise *Zeitschrift für Physik*, jednak česky v *Časopise pro pěstování matematiky a fyziky*. Oba články dokončil po návratu z pobytu (oba jsou datovány v Praze, v únoru 1923).⁶⁹

S výše zmíněnou prací (publikacemi) A. Žáčka pravděpodobně souvisí strojopisná kopie dopisu datovaného 28. března 1923 a adresovaného A. Žáčkovi, která se dochovala v Archivu Nielse Bohra v Kodani. Kopie není podepsána, pisatelem však byl zjevně D. Coster, nebo G v. Hevesy. Šlo o odpověď na Žáčkův dopis, ve kterém se zajímal o diskusi kolem prvenství objevu prvku o atomovém čísle 72; izolování tohoto prvku ohlásil totiž již v roce 1911 francouzský fyzikální chemik a odborník v oboru vzácných zemin Georges Urbain a navrhl jej pojmenovat „celtium“. Pisatel dopisu informuje Žáčka o posledním stavu věci a dodává, že by rád věděl, co si o diskusi „hafnium-celtium“ myslí odborníci v Praze (otázkou se zabývali také J. Heyrovský a V. Dolejšek). Dopis končí slovy: „*Hoffentlich finde ich Gelegenheit in August Ihre schöne Stadt zu besuchen. Ich hoffe Sie eventuell zu treffen.*“⁷⁰

⁶⁷ Tamtéž (cestovní pas RČS č. 738/I). Švédské vízum, které Žáček získal v Praze, mělo platnost od 15. srpna do 31. prosince 1922. Vízum pro návrat přes Německo platilo do listopadu 1922. Žáček se zřejmě 13. října 1922 vrátil do Prahy, aby si zde německé vízum prodloužil do 10. ledna 1923. Musel při tom požádat o nové švédské vízum. Platnost uvedeného pasu byla později několikrát prodloužena, jsou v něm záznamy o dalších zahraničních cestách A. Žáčka (pracovních i soukromých) do Německa, Rakouska a Itálie.

⁶⁸ Manne SIEGBAHN – A. ŽÁČEK, *Über die relative Intensität der K-Linien in Röntgenspektren*, *Annalen der Physik* IV/71, 1923, s. 187–198.

⁶⁹ A. ŽÁČEK, *L-Serie des Hafniums*, *Zeitschrift für Physik* 15, 1923, s. 31–32; Týž, *Röntgenovo spektrum hafnia*, *ČPMF* 52, 1923, s. 272–275.

⁷⁰ Niels Bohr Archives, Copenhagen, Niels Bohr Correspondence, folder No. 382 (nesignovaná kopie dopisu A. Žáčkovi z 28. března 1923, německy, strojopis, 2 s.). K otázce objevu prvku 72 pisatel v dopise uvádí: „Eingeschlossen sende ich Ihnen weiter eine Abschrift von einem Briefe, welchen wir vorige Woche zu ‚Nature‘ abgesandt haben. Es scheint uns zu, dass wir jetzt die ganze Celtiumfrage aufgeklärt haben. Als Urbain in 1907 seine Entdeckung des Elementes Lutetium ankündigte, hatte er Präparate mit nur verhältnismässig wenig vom Elemente 71. Im Laufe der Jahren 1907–1911 hat er dann dies Element in seinen Präparaten konzentriert. Er fand weitere Linien im Spektrum und konstatierte, dass die magnetischen Eigenschaften seiner Präparate sich

Z oboru rentgenové spektroskopie publikoval A. Žáček ještě jednu práci, a to o rentgenovém spektru germania. Byla uveřejněna v roce 1924 v *Rozpravách České akademie pro vědy, slovesnost a umění*, v řadě spisů matematicko-přírodovědné třídy. Je datována 22. listopadu 1923 ve Fyzikálním ústavu UK, II. oddělení, k tisku však byla (podle údaje v publikaci) předložena až 23. listopadu 1924. I tato práce měla nicméně úzkou vazbu na Žáčkův studijní pobyt ve Švédsku. Navázala na starší publikaci M. Siegbahna a E. Hjalmarra a předložila nové výsledky měření čar sérií K a L v rentgenovém spektru germania, které Žáček získal s velkým vakuovým spektrografem Siegbahnova typu a s větším preparátem germania (o jehož původu se však nezmiňuje). K měření vlnových délek čar užil metodu otáčivého krystalu (pro čáry série K užil krystal vápence, pro sérii L krystal sádrovce). Za zdroj rentgenového záření mu sloužila Siegbahnova kovová lampa se žhavou katodou (Coolidgeova typu). Záznam prováděl na fotografickou desku. V sérii L změřil (v dobrém souhlase s teoretickými hodnotami vyvozenými z Moseleyova zákona) vlnové délky čar $\beta_1, \beta_3, \beta_4, \beta_6, \gamma_5$. Vedle toho, jak uvádí, zjistil, že čáry $(\alpha_2, \beta_1), (\beta_6, \gamma_6)$ tvoří L-dublety a čáry (β_3, β_4) M-dublety.⁷¹

Žáčkův studijní pobyt ve Švédsku ilustrují, vedle zmíněného cestovního pasu a publikací, také střípky dochovalé korespondence. Z Lundu korespondoval např. s univerzitním kolegou Posejpallem. V této korespondenci šlo především o probíhající adaptace a zařizování místností v nově organizovaném Fyzikálním ústavu UK a o zajištění výuky experimentální fyziky na přírodovědecké fakultě. V dopise z 16. září 1922 Žáček Posejpalovi mj. napsal: „Vedením svého oddělení dílen pověřil jsem pro dobu své nepřítomnosti p. dra Dolejška. Rád bych mimo jiné, aby p. Brůžek [mechanik FyzÚ] pomalu pracoval na nových aparátech pro praktikum.“ Dále v dopise připojil několik komentářů o svém pobytu: „V Lundu se mi vede zatím dobře – určuji absorpční hrany. Doufám, že z mého pobytu zde bude prospěch jak tím, co zde vidím, tak i tím, co zde nevidím. Chci svého pobytu zde využít i tak, že bych navštívil a si prohlédl ústavy v Upsale, Stockholmu a Kodani.“⁷²

Z Lundu psal Žáček také řediteli Chemického ústavu UK v Praze, profesorovi Bohuslavu Braunerovi. V dopise z 26. září 1922 mj. uvedl: „Byl bych Vám odpověděl dříve, ale dostal jsem Váš list právě v den, kdy jsem jel do Kodaně k Bohrovi, kde jsem se několik dnů zdržel. Ve Švédsku se mně celkem líbí – ovšem švédštině se asi mnoho nepřiučím, až na to nejnutenější, co potřebuji v restauraci, na dráze a při nákupu.

Je velmi dobře, když se člověk podívá trochu do světa, vidí, kde máme co dohánět – s druhé strany však také, že v některých věcech nejsme za cizinou, ba naopak.

Ústav Siegbahnův, v němž nyní pracuji, je zařízen výhradně pro roentgenoskopii, jinou fyziku zde vůbec „neznají“. V tom oboru je zařízen jistě prvotřídně. Většinu aparátů konstruuje Siegbahn sám: tak na př. nejružnější typy roentgenospektrografů, různé druhy R[ointgenových] lamp, v posledním čase se v ústavní dílně zhotovují [vakuové] pumpy,

änderten. Es hielt dies für ein Beweis dafür, dass ein neues Element aufgetaucht war, das er Celtium nannte. Das ‚Celtium‘-spektrum ist aber nichts anders als ein Teil des Lutetiumspektrum und auch Urbains Angaben über die magnetischen Eigenschaften seiner Präparate stimmen sehr gut mit der Annahme, dass er nur das Lutetium in seinen Präparate konzentriert hat. Eine Note über das sogenannte optische Celtium-spektrum (das also Lutetium zugeschrieben werden muss), wird im selben Heft von Nature von Hansen und Werner veröffentlicht. Ich kann Ihnen leider keine Abschrift dieser Note schicken, sie enthält aber für Sie nichts wesentlich neues.“

⁷¹ A. ŽÁČEK, *Röntgenovo spektrum germania*, Rozpravy II. třídy České akademie 33, 1924, č. 35, s. 1–8.

⁷² Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha, fondy Archivu AV ČR (dále AAV ČR), fond Václav Posejpal (inventurně nepracovaný fond), korespondence, A. Žáček.

a to jak t.zv. *Kappelpumpen* pro předvysávání, tak i *pumpy* molekulární. Je to možné, ježto *Siegbahn* má velmi dobře zařízenou dílnu a (věc u nás jistě nemožná) tři mechaniky.

Skončil jsem právě určování *K*-absorpční hrany u uranu. Věc sice není nijak obtížná, ale ježto jde o prvek s velkým [po]řadovým číslem, kde hrana nevystoupí příliš zřetelně, zahrál jsem si s tím dosti dlouho. Teď mám dělat srovnávání intenzity čar *K*-serie některých elementů.

Siegbahn se asi s *Lundem* brzy rozloučí, bylť povolán do *Upsaly*, a přijal to.

Kromě toho jsem se seznámil s mladším *Braggem*, který se zde stavil na cestě do *Štokholmu*, a v *Kodani* s *Bohrem*, v. *Hevesym* a jinými.⁷³

Výsledky dosažené *Žáčkem* v oboru rentgenové spektroskopie nejsou nezajímavé, *Dolejškovu* prvenství v objevu série *N* však konkurovat nemohly. Možná i zde měla jeden z kořenů pozdější animozita mezi *Žáčkem* a *Dolejškem*, která v roce 1928 vyústila v odchod *Dolejška* z Fyzikálního ústavu UK do Ústavu fyzikální chemie UK k *J. Heyrovskému*.⁷⁴ Vědecké kontakty, které *Žáček* navázal během zahraničního studijního pobytu v roce 1922/23, využil i po druhé světové válce, při působnosti v Přípravném výboru pro vybudování Ústavu pro atomovou fyziku při České akademii věd a umění.

Členem vědeckého kuratoria Státního radiologického ústavu

V úzké vazbě s výzkumy v oblasti elektřiny (studium elektrických výbojů a ionizace plynů, vývoj a konstrukce elektrometrických přístrojů apod.) se od konce 19. století rozvíjely výzkumy přírodní radioaktivity. Této oblasti se *A. Žáček* dotkl již zmíněnou společnou publikací s *B. Ernestem* z roku 1914. V roce 1923 byl pak jako odborník v oboru aplikované elektřiny na *Karlově* univerzitě jmenován členem vědeckého kuratoria Státního ústavu radiologického RČS.

Státní ústav radiologický RČS byl zřízen rozhodnutím ministerské rady z 8. srpna 1919 jako centrum metrologie, základního výzkumu a poradenské činnosti v oblasti přírodní radioaktivity. Byl podřízen resortu ministerstva veřejných prací, kam spadaly jáchymovské uranové doly a továrna na výrobu radiových preparátů. Primárním impulzem k jeho zřízení byla potřeba zajistit měření a certifikaci československé produkce radia. Uvedení ústavu do provozu se však setkala s řadou potíží, personálních i prostorových. Prvním ředitelem ústavu byl 5. prosince 1919 jmenován fyzik *Julius Suchý* z pražské české techniky, který však 19. srpna 1920 tragicky zahynul. Novým ředitelem ústavu byl dekretem ministra veřejných prací z 15. dubna 1921 jmenován *B. Kučera*, který však zemřel ještě před doručením dekretu. Novým dekretem ministra z 9. prosince 1921 byl dalším přednostou ústavu jmenován (s účinností od 1. ledna 1922) profesor fyziky na *ČVUT* *V. Felix*, někdejší kolega *J. Suchého*. Zároveň byl z podnětu profesorského sboru *ČVUT* ministrem ustanoven vědecký poradní sbor ústavu (tzv. vědecké kuratorium), složený ze zástupců obou pražských českých vysokých škol, kteří byli svou odborností blízce působnosti ústavu. Prvními členy kuratoria se stali: z *ČVUT* fyzik *V. Felix* (předseda), chemik *J. Milbauer* a biochemik

⁷³ Památník národního písemnictví (PNP) Praha – Literární archiv (LA), fond *Bohuslav Brauner*, Korespondence, k. 4 (*A. Žáček*).

⁷⁴ Podrobněji např. *Emilie Tešínská et al.* (edd.), *Fyzik Václav Dolejšek (1895–1945)*, Praha 2005.

J. Stoklasa, z Univerzity Karlovy fyzik A. Žáček (náhradou za původně navrženého Kuče-ru) a lékař-radiolog R. Jedlička.⁷⁵

První (provizorní) prostory získal Státní radiologický ústav v soukromém Pražském sanatoriu v Praze-Podolí. Tam se také zpravidla odehrávaly schůze vědeckého kuratoria, na něž docházel i A. Žáček. Personální složení kuratoria doznalo časem změny v důsledku úmrtí některých jeho členů (např. R. Jedličky v roce 1926) a přizváním zástupců zainteresovaných resortů. Činnost tohoto poradního orgánu skončila v druhé polovině 30. let, za Felixova nástupce ve vedení ústavu Františka Běhounka.

A. Žáček byl členem vědeckého kuratoria Státního radiologického ústavu po celou dobu existence tohoto orgánu. Na základě usnesení kuratoria a „v zájmu ústavu“ byl v roce 1924 dokonce vyslán na vědeckou cestu do Vídně; šlo pravděpodobně o cestu spojenou s jednáním o československém sekundárním etalonu radia v Institut für Radiumforschung ve Vídni. Správce Státního radiologického ústavu profesor Felix tehdy osobním dopisem z 9. února 1924 požádal pražské policejní ředitelství, aby byl A. Žáčkovi urychleně vydán pas. Stalo se tak 11. února 1924 (prodloužením staršího pasu pro cesty do všech evropských států vyjma Maďarsko a Rusko, a to na dobu do 11. dubna 1924). Podle záznamu v pase Žáček zmíněnou cestu do Rakouska realizoval v druhé polovině února 1924.⁷⁶

V roce 1926, při jedné z dalších cest do Německa, navštívil A. Žáček v Berlíně-Dahle- mu, v Kaiser-Wilhelm-Institut für Chemie, mladého českého fyzika a stipendistu minister- stva veřejných prací Viléma Santholzera, který tam právě pracoval v oddělení L. Meitne- rové. V roce 1928 pak Žáček dopomohl Santholzerovi k přijetí do Státního radiologického ústavu, na nově systemizované místo druhého fyzika. Do prací Státního radiologické- ho ústavu v oblasti radioaktivity se však Žáček sám nezapojil.

Žáčekův magnetron

Jméno A. Žáčka je v České republice i v zahraničí známo především v souvislosti s jeho publikací a patenty způsobu zapojení pro buzení netlumených krátkovlnných (centimetro- vých) elektrických oscilací pomocí elektronky zvané magnetron. Předběžnou zprávu o své nové metodě publikoval v roce 1924 v *Časopise pro pěstování matematiky a fyziky* (česky, s krátkým francouzským resumé). Na zapojení získal společně s firmou Krešl a spol., elek- trotechnická komanditní společnost v [Praze-]Karlíně, československý patent č. 20293, vydaný 25. listopadu 1926. Prvenství své metody obhájil v roce 1928 na mezinárodním fóru vůči obdobné metodě uveřejněné tehdy Japoncem H. Yagim. Dne 14. února 1929 získal na zapojení patent v Německu, společně s firmou Telefunken, Gesellschaft für drahtlose Telegraphie m.b.H. v Berlíně. Pozornost k této Žáčkově práci („objevu“) je přitahová- na hlavně v souvislosti s vývojem tzv. dutinkového magnetronu, k němuž došlo následně v zahraničí a který se stal za druhé světové války základním elektronickým prvkem radiolo- kátorů na straně Spojenců. Místo A. Žáčka v historii objevu magnetronu byla připomenuta

⁷⁵ Podrobněji např. E. TEŠINSKÁ, *Dějiny jaderných oborů*, s. 54–59.

⁷⁶ NA Praha, PR Praha II – všeobecná spisovna, sign. Z 61/23, Žáček August, k. 12890 (záznamy v pase č. 738/I na s. 20 a 21).

v příspěvku předneseném na mezinárodní konferenci o historii dutinkového magnetronu, která se konala v Anglii v roce 2010.⁷⁷

Další reorganizace a převzetí správy Fyzikálního ústavu UK

V. Posejpal zemřel 8. dubna 1935. Na základě operativního opatření děkana Přírodovědecké fakulty UK převzal administrativní správu ústavu a I. oddělení A. Žáček. Toto prozatímní opatření bylo oznámeno ministerstvu školství a národní osvěty přípisem děkana hned 8. dubna 1935 (a ministerstvo je vzalo na vědomí dopisem z 6. května t. r.). V nejbližší schůzi profesorského sboru fakulty 16. května 1935 byla pak zvolena tzv. fyzikální komise, složená z profesorů Dolejška, Trkala, Vojtěcha, Závišky a Žáčka, která měla připravit návrhy na novou úpravu výuky experimentální fyziky na fakultě a poměrů ve fyzikálním ústavu v důsledku nové situace vzniklé úmrtím profesora Posejपालa. Ve schůzi profesorského sboru 5. března 1936 byla komise doplněna ještě dvěma profesory, matematikem B. Bydžovským a botanikem B. Němcem, zřejmě pro zajištění větší objektivity a mírnění možných rivalit. Komisi předsedal Žáček coby provizorní správce ústavu. Sešla se celkem šestnáctkrát. Po očividně složitých jednáních dospěla nicméně jednomyslně ke konkrétním návrhům. Elaborát, který předložila profesorskému sboru, měl 10 stran. Nejprve opět konstatovala (víceméně formálně), že je třeba profesuru po Posejपालovi na fakultě zachovat, neboť fakulta „*má povinnost nejen umožniti studium fysiky posluchačům, kteří mají fysiku jakožto hlavní předmět, nýbrž postarati se též o vyučování fysice jakožto pomocné vědě pro posluchače přírodopisu, chemie, farmacie a lékařství*“.⁷⁸ Při zvažování personálního obsazení uvolněné profesury komise navrhla jako vhodného kandidáta soukromého docenta Václava Petržílku s tím, že by byl jmenován nejprve mimořádným profesorem. Co se týče rozdělení učebních povinností a zkoušek, navrhla uložit: 1) profesoru Žáčkovi, aby místo dosavadní učební povinnosti konal a) Úvodní přednášku z experimentální fyziky pro posluchače fyziky, chemie, farmacie a lékařství (5 hodin týdně, po oba semestry), b) Fyzikální praktikum pro kandidáty učitelství na středních školách, kurz I, II a III (v dosavadním rozsahu, po oba semestry); 2) profesoru Dolejškovi, aby místo dosavadní učební povinnosti konal a) v zimním semestru přednášku Vyšší partie z experimentální fyziky (3 hod.) a Fyzika pro farmaceuty (2 hodiny), b) v letním semestru přednášku Vyšší partie experimentální fyziky (5 hodin), c) po oba semestry Demonstrační praktikum pokusů přednáškových a kurz prací dílenských (v dosavadním rozsahu); 3) docentu Petržílkovi, do udělení jiného učebního příkazu, konat po oba semestry přednášku Vyšší partie experimentální fyziky. Komise vzala na vědomí také požadavek lékařské fakulty, aby fyziku pro posluchače lékařství přednášel a zkoušel jen jeden profesor místo dosavadních dvou, a jednomyslně navrhla, aby examinatorem fyziky při prvním lékařském rigorózu byl jmenován profesor Žáček. Dále komise navrhla, aby za examinátoři při předběžných zkouškách fyziky pro posluchače farmacie byli jmenováni profesori Dolejšek a Žáček, kteří si počty zkoušených kandidátů rozdělili v poměru 3 : 1 (tj. Dolejšek bude zkoušet tři čtvrtiny a Žáček jednu čtvrtinu kandidátů).

⁷⁷ E. TĚŠÍNSKÁ, *Work on Magnetron Oscillations by Czech Physicist August Žáček, his Students and Colleagues*, in: Proceedings 2010 International Conference on the Origins and Evolution of the Cavity Magnetron, Bournemouth University, England, 19–20 April 2010, IEEE 2010, CDR (ISBN 978-1-4244-5610-9).

⁷⁸ AUK, fond PFF UK, i. č. 1599, FyzÚ, 1935, k. 64 (zpráva fyzikální komise z 29. dubna 1936, strojopis, 10 s.).

Třetí část návrhu komise se týkala Spektroskopického ústavu UK. Ten byl zřízen v roce 1931 z oddělení pro rentgenospektroskopii, které vybudoval V. Dolejšek v prostorách, jež mu po odchodu z Fyzikálního ústavu UK propůjčil v Ústavu pro fyzikální chemii UK dočasně profesor J. Heyrovský. Profesor Heyrovský potřeboval nyní prostory pro vlastní ústav. Komise se jednomyslně usnesla doporučit, aby se Spektroskopický ústav UK přestěhoval do budovy Fyzikálního ústavu UK a aby zde profesor Dolejšek také konal své přednášky a cvičení. Řešení této otázky však asi nebylo jednoduché, pravděpodobně zde ožila někdejší neshoda mezi Žáčkem a Dolejškem. V návrhu komise to lze vytušit z následujících řádek: „*Poněvadž však navrhovaným umístěním Spektroskopického ústavu v budově fyzikálního ústavu budou rušeny práce z oboru vysokofrekvenční fyziky, konané v ústavě prof. Žáčka, tou měrou, že by jejich konání bylo znemožněno, ujednali prof. Dolejšek a Žáček tuto vzájemnou dohodu: Oba profesori učiní společně všechna opatření a kroky, aby vzájemné rušení bylo omezeno na míru nejmenší. Zařízení kteréhokoli druhu, která by rušila práci v druhém ústavě, smí se používat pouze polovinu každého týdne. Oba profesori určují střídavě (v týdenních periodách), které dny to mají býti. Totéž platí o právu používat výlučně ústavních baterií: také zde se to může díti pouze polovinu týdne pro každý z obou ústavů. Při tom bude přihlíženo k potřebám ostatních ústavů a pracovníků v budově fyzikálního ústavu.*“⁷⁹

V souvislosti s přistěhováním Spektroskopického ústavu UK navrhla komise následující změny v označení ústavů a oddělení a jejich ředitelů umístěných v budově Ke Karlovu 5: 1) Dolejškův Spektroskopický ústav UK se po přestěhování stane II. oddělením Fyzikálního ústavu UK (s oficiálním názvem Spektroskopický ústav, II. oddělení Fyzikálního ústavu UK); 2) dosavadní II. oddělení (Žáčkovo) se stane IV. oddělením Fyzikálního ústavu UK; 3) ředitelem I. oddělení (po Posejpalovi) nechť je jmenován Žáček, který do jmenování nového profesora experimentální fyziky (jako Posejpalova nástupce) bude zároveň nadále spravovat IV. oddělení; 4) III. oddělení, vedené profesorem V. Vojtěchem, zůstává nezměněno.

Ohledně rozdělení místností komise navrhla, aby všichni profesori, jejichž ústavy budou v budově Fyzikálního ústavu UK umístěny, včetně profesora teoretické fyziky V. Trkala, měli právo užívat společné místnosti, tj. posluchárny, přípravný, sbírky, strojnou a knihovnu. Přidělení ostatních (nesdílených) místností jednotlivým oddělením či ústavům bylo provedeno výčtem. Co se týče dotací, komise navrhla, aby ze stávajících dotací připadla I. a II. oddělení řádná roční dotace po 10 tisících Kč a IV. oddělení 6 tisíc Kč (III. oddělení bylo financováno jiným způsobem). Co se týče rozdělení vědeckého a pomocného personálu, byl návrh komise následující: I. oddělení: dva asistenti (Petržilka, Pavlík), jeden vědecký pomocník s měsíčním stipendiem 500 Kč, mechanik Brůžek a laborant Janoušek; spektroskopický ústav (II. oddělení): dva asistenti (Šafránek a Antonín Vesecký), mechanik Mikula a zřízenec Runda; IV. oddělení – dva pomocníci (jeden s měsíčním stipendiem 500 Kč, druhý 200 Kč), mechanik Stejskal a zřízenec Hnízdil.

Komise nicméně v závěru svého návrhu konstatovala, že návrh rozdělení místností a personálu vychází ze stavu, který byl za života profesora Posejpalova a který však již nevyhovuje plně úkolům a snahám jednotlivých ústavů (oddělení). Připomněla, že profesorský sbor fakulty svého času navrhl (a ministerstvo projevilo ochotu návrhu vyhovět), aby pro ústavy

⁷⁹ Tamtéž.

profesorů Vojtěcha a Dolejška byla postavena nová budova. Dodala, že Ústav pro vědeckou fotografii a fotochemii (III. oddělení), který původně využíval vědecký personál Státního pokusného ústavu grafického a filmového, má po zrušení tohoto ústavu jen jednoho zřízence. Komise naléhala, aby ministerstvo k „*neudržitelnému personálnímu stavu*“ uvedených ústavů přihlédlo. Pokud není možno za stávajících poměrů postavit nové budovy, doporučila, aby ministerstvo povolilo alespoň některé adaptace (úpravu kapacity přetížených poslucháren, vybudování ventilace, úpravu půdních prostor apod.).

Návrh komise byl projednán ve schůzi profesorského sboru fakulty 30. dubna 1936 a 6. května t. r. postoupen prostřednictvím děkanství ministerstvu, které pak jednotlivé návrhy postupně schválilo. Přemístění Spektroskopického ústavu UK do budovy Fyzikálního ústavu UK bylo ministerstvem schváleno výnosem ze 7. října 1936. Výnosem ze 4. listopadu 1936 byl A. Žáček (na základě návrhu profesorského sboru z 30. dubna t. r.) potvrzen do funkce přednosta I. oddělení (po Posejpalovi) a do dalšího rozhodnutí mu byla (nadále) svěřena správa IV. oddělení.⁸⁰ Inventář I. oddělení Žáček protokolárně převzal již 15. listopadu 1935. Revize, která tomu předcházela, konstatovala řadu nedostatků (zastaralé, opotřebované či rozbité předměty k odpisu, chybějící položky apod.). Inventář oddělení zahrnoval mj. řadu položek spojených s Posejpalovými pracemi v oboru rentgenového záření, např. rentgenový přístroj „Explorátor“ (60 kV/60 mA) dodaný jakousi Společností rentgenových a elektroléčebných potřeb.

Od školního roku 1936/37 měl tedy Fyzikální ústav UK následující novou strukturu: I. oddělení (přednosta Žáček); II. oddělení (Spektroskopický ústav UK, přednosta Dolejšek); III. oddělení (pro fotochemii a fotografii, přednosta Vojtěch); IV. oddělení (pro užitou fyziku, až do dalšího rozhodnutí přednosta Žáček). Co se týče asistentů a personálu nových oddělení, došlo ovšem oproti původnímu návrhu k určitým změnám. Do Spektroskopického ústavu UK (II. oddělení) přešel z asistentů dřívějšího Fyzikálního ústavu UK jen J. Šafránek; druhým asistentem tu byl V. Kunzl (od šk. r. 1931/32 nehonoraný asistent původního rentgenospektroskopického oddělení) a dále nehonoraní asistenti M. Tayerle a A. Němejcová (kteří byli ovšem financováni v rámci tehdejšího Fyzikálního výzkumu Škodových závodů).⁸¹ Jako výpomocný mechanik pracoval pro spektroskopický ústav E. Mikula.

Žáček spravoval I. a IV. oddělení až do uzavření českých vysokých škol. IV. oddělení nemělo v té době žádného asistenta, jen dvě vědecké pomocné síly a pomocný personál (2 osoby). Návrh na jmenování Petržilký řádným profesorem (na profesuru uvolněnou po

⁸⁰ Tamtéž (výnos MŠANO ze 4. listopadu 1936, čj. 136.241/36-IV/3).

⁸¹ Miloslav Tayerle (narozen 1902) absolvoval studium strojního a elektrotechnického inženýrství na ČVUT v Praze (druhá státní zkouška 1936, titul Ing.). Pracoval u různých firem. Jako technický úředník Elektrotechnické továrny Akciové společnosti dřívě Škodovy závody v Doudlevcích byl k 1. lednu 1935 převeden do Fyzikálního výzkumu Škodových závodů v Praze (nově zřízené společné pracoviště Škodových závodů a Spektroskopického ústavu UK); zde byl nejprve zástupcem přednosta a od 1938 přednostou oddělení. Doktorát technických věd na ČVUT získal v roce 1938 na základě disertační práce z technické rentgenoskopie, kterou vypracoval pod vedením V. Dolejška ve Spektroskopickém ústavu UK. Adéla Němejcová, roz. Kochanovská (narozena 1907) absolvovala Přírodovědeckou fakultu UK. V laboratořích u V. Dolejška začala pracovat již za studií a docházela do nich i po nástupu do zaměstnání (nejprve v patentní kanceláři, pak v matematickém oddělení Všeobecného pensijního ústavu v Praze). Pod vedením V. Dolejška vypracovala doktorskou disertaci o inverzních účincích záření na fotografickou desku (1931 titul RNDr.). K 1. prosinci 1935 byla zaměstnána ve Fyzikálním výzkumu ŠZ (v roce 1944 se zde stala vedoucí skupiny mikrostrukturální rentgenografie). AAV ČR, fond Ústřední ústav fyzikální, i. č. 9, k. 1.

Posejpalovi) byl sice podán ještě před válkou, ale nebyl již vyřízen. III. oddělení V. Vojtěcha získalo nehonoranového asistenta až ve školním roce 1937/38 (stal se jím L. Honty, v oddělení působil od roku 1926/27 jako pomocná vědecká síla).

V roce 1937 vyšel ze schůze profesorského sboru přírodovědecké fakulty, konané 29. října t. r., jako vysoce urgentní návrh, aby při Fyzikálním ústavu UK bylo nově systemizováno (adsystemizováno) jedno služební místo v kategorii vědeckých úředníků ve 4. platové stupnici za účelem odborné výchovy posluchačů přírodních věd „*ve směru užité fyziky experimentální ve smyslu vojenském*“ a aby bylo propůjčeno dlouholetému asistentu ústavu, soukr. docentu PhDr. J. Šafránkovi (který se habilitoval již 28. listopadu 1927 a od té doby marně usiloval o profesuru). Návrh reagoval na vyostřující se mezinárodní situaci a měl na zřeteli zvýšení obranyschopnosti státu. Poukazoval na praxi v zahraničí, kde byly údajně zřizovány univerzitní stolice válečné fyziky. V rámci nově zřízeného místa měl docent Šafránek konat zvláštní přednáškové a praktické kurzy z experimentální fyziky se vztahem k využití fyzikálních poznatků ve vojenství. Mezi výčtem témat byla zmíněna také radiotelegrafie a radiofonie, zejména se zřetelem k vlnám ultrakrátkým a mikrovlnám. S posluchači měl také podnikat exkurze do vojenského technického a leteckého ústavu, do vojenských telegrafních dílen, na letiště, do vysílacích stanic a k různým vojenským útvarům (pokud to ovšem tyto dovolí). Měl vést i speciální laboratoř, která by byla v trvalém styku s vojenským technickým a leteckým ústavem a v níž měly být za účasti posluchačů řešeny nové problémy z oboru moderní vojenské praxe a válečné fyziky. Jeho běžné asistentské povinnosti ve Fyzikálním ústavu UK měly být redukovány na správu sbírek přednáškových přístrojů, knihovny, strojovny a akumulátorovny (které byly společné všem oddělením ústavu). Mimořádná kvalifikace J. Šafránka pro daný post byla podepřena mj. dobrozdáním ministerstva národní obrany (datováno 1. března 1938), pro které pracoval od roku 1921 na řešení různých problémů prostorové akustiky a také (ve spolupráci s vojenským technickým a leteckým ústavem) v oboru vysílací radiotechniky (zmněno bylo, že zkonstruoval několik typů přístrojů pro krátké vlny a soubor přenosných přístrojů pro ultrakrátké vlny). Ministerstvem školství a národní osvěty, které návrh předložilo k projednání do vlády, byl označen za nanejvýš naléhavý. Byl plně podpořen jak ministerstvem národní obrany, tak ministerstvem vnitra. Systemizování místa bylo vládou schváleno ve schůzi 29. dubna 1938 (s podmínkou, že systemizace smí být v roce 1938 využito jen, bude-li úhrada bezpečně zajištěna v příslušných osobních úvěrech státního rozpočtu na rok 1938, preliminovaných pro ministerstvo školství a národní osvěty).⁸² Finanční prostředky byly v rozpočtu zajištěny a služební místo (s titulem „*rada vědeckých ústavů*“) bylo J. Šafránkovi propůjčeno s účinností od 1. července 1938; obvyklá čekatelská doba mu byla prominuta.⁸³

⁸² NA Praha, PMR, sign. 501/327/119, k. 3002. V souvislosti s tímto návrhem požádala Přírodovědecká fakulta UK Zemský úřad v Praze o prověření J. Šafránka po stránce mravní a politické zachovalosti. Žádné výhrady vůči jeho osobě nebyly zjištěny. Bylo konstatováno, že se o politický život nezajímá a také své politické přesvědčení žádným způsobem neprojevuje. V ohledu politickém, státoobčanském i mravním byl shledán spolehlivým. Srov. NA Praha, PŘ Praha II – prezidium, 1931–1940, sign. 42/Š–63/29, k. 1362.

⁸³ NA Praha, PMR, PhDr. Jaroslav Šafránek, k. 881.

Členství v profesních společnostech a vědeckých akademiích

S odborností, profesními zájmy a akademickými posty A. Žáčka bylo úzce spojeno také jeho členství a působnost v profesních společnostech, vědeckých akademiích a různých poradních sborech.

Jednota čs. matematiků a fyziků

Nejstaršího data a nejdější bylo členství A. Žáčka v Jednotě československých matematiků a fyziků. Členem tehdy ještě Jednoty českých matematiků se stal již v době univerzitních studií. V Jednotě posléze působil řadu let ve výboru a v redakční radě *Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky*, v němž také sám publikoval. Byl delegován do různých odborných komisí a podniků na půdě Jednoty i mimo ni. Ve schůzi výboru Jednoty 7. listopadu 1934 byl přijat za zakládajícího člena.⁸⁴ Na členství v Jednotě rezignoval dopisem z 10. března 1948, poté co byl na základě usnesení Akčního výboru Přírodovědecké fakulty UK odstraněn z činné služby na univerzitě.

Do výboru Jednoty (za náhradníka ve správním roce 1909/10) byl A. Žáček zvolen ještě jako student, na valné schůzi 8. prosince 1909. Dá se předpokládat, že na kandidátku ho tenkrát navrhl či doporučil předseda výboru a protektor Jednoty Č. Strouhal nebo pokladník B. Kučera.⁸⁵ Za náhradníka do výboru Jednoty byl zvolen i pro správní rok 1910/11 (tehdy již jako asistent fyzikálního ústavu). Ve správním roce 1911/12 již ve výboru Jednoty nefiguruje, souviselo to nejspíš s jeho studijním pobytem v zahraničí.⁸⁶ Za člena výboru Jednoty byl (znovu) zvolen až po první světové válce, na valné schůzi 4. prosince 1921. To bylo již po smrti B. Kučery a podle nových stanov. Délka mandátu nově zvolených členů výboru se určovala losem a na Žáčka tehdy připadl mandát tříletý, tj. do konce r. 1924. Novému výboru na jeho první ustavující schůzi předsedal ještě dvorní rada Strouhal, druhé schůze, která se konala 24. ledna 1922, se však již nedožil.⁸⁷

Opakovaně volen působil Žáček ve výboru Jednoty až do konce roku 1936; na další členství ve výboru pak již zřejmě nekandidoval. Po celou dobu působnosti ve výboru Jednoty byl členem „bez zvláštní funkce“, což zřejmě souviselo s jeho působností v redakční radě *Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky*.

Podle zápisů ze schůzí výboru a publikovaných výročních zpráv Jednoty se Žáček ve výboru angažoval např. v otázkách spolkové knihovny (jejího doplnění odbornou literaturou, v diskusi o novém knihovním řádu apod.) nebo v otázkách Jednotou spravovaných podpůrných fondů. Ve správním roce 1930/31 byl např. výborem delegován (spolu s L. Červenkou, M. Kösslerem a B. Maškem) do názvoslovné komise při Masarykově akademii práce (jejímž byl ostatně odborným znalcem). V roce 1932 ho výbor Jednoty vyslal jako svého zástupce ke spolupráci s Přírodovědeckým klubem v otázkách normalizace a uplatnění mezinárodních norem v přírodních vědách.⁸⁸ Žáček se zapojil také do tzv.

⁸⁴ ČPMF 64, 1934–1935, s. V52.

⁸⁵ *Zprávy z výboru Jednoty českých matematiků*, ČPMF 39, 1910, s. 182–184. Viz též: AAV ČR, fond JČMF, i. č. 1815, Kniha valných schůzí JČM 15. 10. 1871 – 19. 11. 1916, k. 82.

⁸⁶ Volby výboru Jednoty pro správní rok 1911/12 se konaly při valné schůzi 8. prosince 1911.

⁸⁷ AAV ČR, fond JČMF, i. č. 2, Protokoly výborových schůzí JČsMF od 8. 12. do 24. 6. 1922, k. 1 (s. 186–188).

⁸⁸ ČPMF 61, 1932, s. V70.

středoškolských přednášek organizovaných Jednotou, které byly konány střídavě na pražských středních školách a ve Fyzikálním ústavu UK. Jejich organizátory byli za Jednotu F. Vyčichlo a A. Wangler. První přednáška se konala 5. prosince 1933. Žáček vystoupil při druhé dne 9. ledna 1934. Ve Fyzikálním ústavu UK tehdy před více než stovkou přítomných předvedl pokus s elektromagnetickými vlnami vhodný pro středoškolskou výuku.⁸⁹ Žáček se aktivně účastnil také různých vzpomínkových akcí pořádaných Jednotou. Např. na valné schůzi 31. ledna 1930, kde bylo vzpomenu brněnského fyzika B. Macků, promluvil o jeho významu pro pokrok bezdrátové telegrafie.⁹⁰ V roce 1933 také přispěl částkou 500 korun (stejně jako např. profesori Záviška či Trkal) k úhradě nákladů na výrobu pamětní desky, která byla 9. října t. r. slavnostně umístěna na rodný dům F. Kolářka ve Slavkově u Brna.⁹¹

Žáčkovo praktické zaměření a podnikatelské sklony se projeví a uplatní také na půdě Jednoty. V říjnu 1933, poté co bylo rozhodnuto spojit knihtiskárnu Jednoty s knihtiskárnou Svazu horních a hutních inženýrů Prometheus v Praze VIII v jeden podnik, byl Žáček zvolen jako jeden ze zástupců Jednoty do představenstva nově vytvořené firmy Prometheus, s. r. o. Předsedou představenstva se tehdy stal M. Valouch, dalším členem za Jednotu byl zvolen již zmíněný středoškolský profesor a později školní rada A. Wangler.⁹²

V roce 1935 se A. Žáček stal podílníkem Jednotou nově založené společnosti FYSMA, výroba vědeckých a učebních přístrojů, společnost s r. o. Společně s A. Wanglerem a M. A. Valouchem (ml.) byli při vzniku firmy pověřeni jejím prozatímním vedením.⁹³ Mimochodem, ještě před válkou Fysma vydala jakýsi soubor pro výklady o elektromagnetických vlnách pro střední školy.

Žáček byl několikrát zvolen také do fyzikální sekce vědecké rady Jednoty (např. ve správním roce 1921/22 nebo 1925/26). Vědecká rada se sekcemi matematickou a fyzikální byla zřízena na základě nových stanov Jednoty v roce 1912; prvním předsedou fyzikální sekce se stal již zmiňovaný Ludvík Šimek, profesor pražské české techniky. Za války, v roce 1944, navrhla vědecká rada Jednoty mj. zřízení komise pro názvosloví v oboru vysokofrekvenčních proudů, a to ve složení Žáček, Petržílka, Šimon a s právem kooptace dalšího člena z technických kruhů. Výborem Jednoty byl tento návrh přijat a schválen, k jeho realizaci však zřejmě nedošlo.⁹⁴ Zmíněný Ivan (Ivo) Šimon (narozen 1914) byl Žáčkův doktorand, pod Žáčkovým vedením vypracoval ve školním roce 1937/38 ve Fyzikálním ústavu UK doktorskou disertaci s názvem *Nová metoda pro měření elastických konstant feromagnetických látek*. V květnu 1944 předložil výboru Jednoty k vydání rukopis s názvem *Elektrické mikrovlny*. Ve výborové schůzi 24. května 1944 bylo usneseno, aby o prohlédnutí rukopisu byl požádán A. Žáček, ne snad kvůli pochybám výboru o kvalitě rukopisu, ale aby byl informován o publikaci týkající se jeho pracovního oboru. Výbor tehdy zároveň vyslovil oprávněnou obavu, že knihu nebude možno v dohledné době vydat, „*poněvadž mikrovlny jsou aplikovány ve vojenství a kniha by podle dosavadních zkušeností musela být*

⁸⁹ ČPMF 63, 1934, s. V51 a V54.

⁹⁰ ČPMF 59, 1930, s. 229–230.

⁹¹ ČPMF 62, 1933, s. V12.

⁹² ČPMF 63, 1934, s. V7.

⁹³ *Výroční zpráva za rok 1934/35*, ČPMF 65, 1935–1936, Spolkový věstník s. V3–V4.

⁹⁴ AAV ČR, fond JČMF, i. č. 1814, k. 82 (s. 332, schůze výboru dne 24. května 1944, b. 8).

předložena vojenské cenzuře v Berlíně“.⁹⁵ Publikaci vydal po válce Elektrotechnický svaz československý; autor se v ní zmiňuje i o Žáčkově magnetronu (metodě).⁹⁶

Členem redakční rady *Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky* (ČPMF) se A. Žáček stal při proměně časopisu, k níž bylo přistoupeno počínaje ročníkem 51 (1922). Časopis byl tehdy rozdělen na vědecký a pedagogický (středoškolský), které měly nadále vycházet samostatně. Do čela vědeckého časopisu byla postavena čtyřčlenná redakční rada ve složení: matematici K. Petr (pro analýzu) a B. Bydžovský (pro geometrii) a fyzici F. Závíška (pro teoretickou fyziku) a A. Žáček (pro experimentální fyziku). Redigováním středoškolského časopisu byl pověřen matematik V. Ryšavý.⁹⁷ V redakční radě ČPMF působil Žáček nepřetržitě 25 let, jeho jméno figuruje na titulních listech ročníků 51 (1922) – 74 (1949). Během této dlouhé doby však prošla redakční rada řadou proměn. V ročnících 51 (1922) – 60 (1931) byl uváděn jako redaktor B. Bydžovský a ostatní členové jako při redakci spolupracující. Od ročníku 61 (1932) byla redakční rada časopisu rozšířena a rozdělena na skupiny pro části matematickou, fyzikální, Přílohu didaktickou-metodickou a Věstník; tehdy Žáček stanul v čele redakce pro část fyzikální, jejímiž dalšími členy se stali V. Dolejšek, B. Hostinský a F. Závíška. Nový řád pro vydávání časopisu byl přijat na schůzi výboru 30. května 1934. Na této schůzi zároveň na své funkce rezignovali jak Žáček, jako dosavadní vedoucí fyzikální části časopisu, tak Bydžovský, jako dosavadní vedoucí matematické části časopisu, ovšem s tím, že jsou oba ochotni dále působit v redakční radě.⁹⁸

Hned po zvolení do výboru Jednoty v roce 1922, na výborové schůzi 14. března t. r., Žáček nabídl, že napíše pro Jednotu učebnici fyziky pro mediky. Na nabídku okamžitě zareagoval profesor Posejpal s tím, že takovou knihu hodlá napsat sám, protože medicím přednáší. Oba pánové byli výborem vyzváni, aby se ve věci dohodli, s návrhem, zda by nemohli knihu napsat společně. Dohoda byla zřejmě obtížná. Posejpal v následující výborové schůzi 23. května 1922 oznámil, že na sepsání knihy netrvá (chce-li ji napsat někdo jiný), napíše knihu o „paprscích X“ a po prázdninách oznámí, kdy dodá rukopis. Tehdejší předseda výboru K. Petr k tomu podotkl, že také profesor Vladimír Novák z Brna se nabízí, že napíše fyziku pro mediky. Nakonec mezi Posejpalem a Žáčkem k jakési dohodě o napsání knihy došlo. Do smrti Posejपालa však žádný text zjevně hotov nebyl, zatímco Posejपालova kniha *Roentgenovy paprsky X* vyšla v roce 1925 jako 12. svazek Knihovny spisů matematických a fyzikálních, vydávané Jednotou.⁹⁹ Žáčkova *Fyzika pro mediky* byla zařazena do vydavatelského programu Jednoty ve správním roce 1935/36. Zda a v jaké

⁹⁵ AAV ČR, fond JČMF, i. č. 1814, Kniha schůzi výboru 13. 11. 1940 – 19. 6. 1956, k. 82 (zápis ze schůze výboru 24. května 1944, b. 12).

⁹⁶ Ivan ŠIMON, *Centimetrové vlny a jejich užití*, Praha 1947, 258 s.

⁹⁷ Návrh na proměnu ČPMF připravila komise ve složení Hostinský, Kučera, Nušl, Petr a Rychlík, která byla zvolena výborem Jednoty již v roce 1919. Návrh komise byl přijat výborem ve schůzi 27. května 1921.

⁹⁸ Novou podobu časopis získal počínaje 64. ročníkem (1935). Na následující tříleté období byli jednomyslně zvoleni dva hlavní redaktoři – Jarník (pro matematiku) a Závíška (pro fyziku), odbornými redaktory (pro části Vyučování, zprávy a literatura a Rozhledy) Friedrich, Vyčichlo a Wangler, členy matematické redakční rady Bydžovský, Čech, Hlavatý, Kössler, Rychlík a členy fyzikální redakční rady Dolejšek, Hostinský, M. A. Valouch a Žáček. ČPMF 63, 1934, s. V80.

⁹⁹ AAV ČR, fond JČMF, i. č. 2, s. 192.

podobě vyšla, jsem nezjistila.¹⁰⁰ Před válkou nicméně vyšla (jako skriptum) Žáčkova *Fyzika pro farmaceuty*.¹⁰¹

Žáček v roce 1922 přislíbil napsat pro Jednotu také titul *Elektronové lampy*. Zůstalo však u již citovaného populárně vědeckého článku, který vyšel v *Časopise pro pěstování matematiky a fyziky*.¹⁰² Na výborové schůzi 4. března 1926 padl také návrh, aby byl Žáček požádán o sepsání dílu o elektrině a magnetizmu v rámci zamýšleného nového vydání Strouhalovy *Experimentální fyziky*.¹⁰³ Ani ten nevyšel. Celkově se zdá, že se Žáček v Jednotě uplatnil více na poli podnikání než v jejích publikačních aktivitách.

Elektrotechnický svaz československý (ESČ)

A. Žáček byl také činným členem Elektrotechnického svazu československého, kde působil ve výboru slaboproudé skupiny od jejího ustanovení v roce 1935. Tato skupina iniciovala mj. založení časopisu *Slaboproudý obzor* jako samostatného odborného vědeckého časopisu pro slaboproudou elektrotechniku, na místo *Slaboproudé hlídky*, která do té doby vycházela jako součást *Elektrotechnického obzoru*. První číslo *Slaboproudého obzoru* vyšlo v lednu 1936. V roce 1946 uveřejnil časopis k Žáčkovým 60. narozeninám krátkou gratulaci. Zmiňovala se mj. o Žáčkově přínosu k objevu magnetronu a jeho zásluhách o důstojné oslavy výročí E. Macha a N. Tesly v Československu. Zpráva končila slovy: „Prof. Žáček po těžké životní zkoušce v osvobozené republice zase pracuje a tvoří, k čemuž mu pomáhá jeho optimismus, a přejeme mu jistě všichni, aby při stálém zdraví a životní pohodě mohl úspěšně pokračovati ve své činnosti ve prospěch české vědy a našeho národního života.“¹⁰⁴ Zmíněnou těžkou životní zkouškou bylo zřejmě míněno úmrtí Žáčkovy manželky v roce 1944.

ESČ zastupoval A. Žáček jako delegát také na slavnostní schůzi k 75. výročí Jednoty konané 7. prosince 1937. Po únoru 1948 musel z funkcí v ESČ zřejmě také odejít.

Zahraníční profesní společnosti

A. Žáček byl členem Deutsche Physikalische Gesellschaft v Berlíně. Jako člen této společnosti je zmíněn v šetření o členství československých státních příslušníků provedeném ministerstvem školství a osvěty v roce 1936 z podnětu ministerstva vnitra a v souvislosti s vyostřující se politickou situací v Německu. Podle vyjádření československého velvyslanectví v Berlíně nebylo však členství v této společnosti tehdy shledáno závadným z hlediska zákona na ochranu republiky.¹⁰⁵ Z řad československých státních příslušníků byli členy

¹⁰⁰ V katalogích knihoven jsem našla pouze záznam o publikaci A. ŽÁČEK, *Lékařská fyzika*, I, 3. přepracované vydání Praha, Lékařské knihkupectví, nakladatelství a antikvariát Mladé generace lékařů 1945, 116 s.

¹⁰¹ A. ŽÁČEK, *Fyzika pro farmaceuty*, Praha 1938, 2. opravené vydání 1948.

¹⁰² A. ŽÁČEK, *Elektronové lampy a jich užití v radiotelegrafii*. Žáček vydal tento článek vlastním nákladem také jako samostatný tisk. V roce 1936 publikoval také články: A. ŽÁČEK, *Magnetronové generátory*, *Slaboproudý obzor* 1, 1936, s. 6–9; Týž, *Magnetron s dělenou anodou*, tamtéž, s. 22–26. Oba články vyšly společně rovněž jako separátní tisk.

¹⁰³ AAV ČR, fond JČMF, i. č. 1342, k. 67 (zápis ze schůze výboru 2. března 1926, publikační činnost).

¹⁰⁴ *Slaboproudý obzor* 7, 1946, s. 31 (rubrika Zprávy ESČ, nepodepsáno).

¹⁰⁵ NA Praha, Ministerstvo vnitra I – prezidium, sign. 225-1110-3, k. 1110 (Členství československých státních příslušníků v cizozemských vědeckých společnostech, příloha k č. 24416/36-II-1 a dopis ministerstva zahraničních věcí k prezidiu ministerstva vnitra z 9. července 1936 č. 74.249/II-1/36).

společnosti (podle tehdejšího šetření ministerstva školství a národní osvěty) také František Nachtikal (profesor ČVUT v Praze, zemřel 12. 4. 1939), Bedřich Šalamon (ředitel Státního geofyzikálního ústavu v Praze), Josef Tuma (profesor německé techniky v Praze), Erwin Lohr (profesor německé techniky v Brně), G. Jaumann (profesor německé techniky v Brně, který však zemřel již v roce 1924!) a Viktor Teissler (profesor Univerzity Komenského v Bratislavě).

A. Žáček byl také členem prestižní mezinárodní profesní organizace IRE (Institut of Radio-Engineers). Stal se jím pravděpodobně v souvislosti s obhajobou na mezinárodním fóru prvenství své metody generování krátkovlnných magnetronových oscilací, kterou vedl vůči podobné metodě uveřejněné japonským fyzikem H. Yagim v červnu 1928. Navázání kontaktu s IRE nasvědčuje koncept dopisu, kterým se tehdy A. Žáček obrátil na vydavatele časopisu *Proceedings of the IRE* (datováno 6. července 1928): „*Gentlemen, It has been with high interest that I have read Mr. Hitedsugu Yagi's scholar paper on 'Beam transmission of ultra short waves'. My interest has been all the greater as I also have, now for several years, made experiments and studies in the same field and believe to have arrived at a most of the same result even earlier than Mr. Hitedsugu Yagi. May I ask you for the favour of giving publicity in your esteemed Review to the enclosed Letter to the Editors?*“¹⁰⁶

Královská česká společnost nauk

První „akademické“ členství získal A. Žáček v Královské české společnosti nauk (KČSN). Mimořádným členem KČSN, třídy matematicko-přírodovědné, byl zvolen 12. ledna 1921. Návrh na volbu (tehdy ještě soukromého docenta Karlovy univerzity PhDr. Augusta Žáčka) podal 30. listopadu 1920 B. Kučera a spolupodepsali jej Č. Strouhal a botanik K. Domin. K návrhu byl v duchu zvyklostí připojen nástin dosavadní profesní kariéry navrhovaného člena a přehled jeho publikačních aktivit (s citací osmi Žáčkových vědeckých publikací, se zmínkou o jeho referátech pro *Pokroky fyziky* a dílčích článcích pro ČPMF).¹⁰⁷ Návrh byl předložen ještě před oficiálním jmenováním Žáčka mimořádným profesorem, avšak již v očekávání tohoto akademického postupu. Kučera, zdá se, prosazoval Žáčka na všech frontách. Viděl v něm zřejmě naplnění některých svých vizí. K Žáčkovu jmenování řádným členem KČSN však již nedošlo. Věcným důvodem mohlo být, že Žáčкова vědecká činnost po slibném rozjezdu pod tíhou pedagogických povinností a také soukromých aktivit poněkud ustrnula.

Česká akademie věd a umění

Za mimořádného člena České akademie věd a umění (ČAVU), její II. matematicko-přírodovědné třídy, byl A. Žáček zvolen až po druhé světové válce, 3. května 1946. Navržen byl sice již před válkou, ale v hlasování tehdy získal větší počet hlasů jiný kandidát.¹⁰⁸

A. Žáček spolu s V. Trkalem a V. Petržílkou iniciovali po druhé světové válce na půdě ČAVU zřízení Ústavu pro atomovou (nukleární) fyziku. Žáček byl členem tzv. přípravného

¹⁰⁶ AUK, fond PíF UK, personalie profesorů a docentů, i. č. 168, k. 22 (Žáček Augustin, 1909–1949).

¹⁰⁷ AAV ČR, fond KČSN, i. č. 43, osobní fascikly členů, k. 26 (Žáček A.).

¹⁰⁸ Alena ŠLECHTOVÁ – Josef LEVORA, *Členové České akademie věd a umění 1890–1952*, Práce z dějin ČSAV, ser. B, sv. 3, Praha 1989, s. 475.

výboru pro vybudování tohoto ústavu a je také podepsán pod memorandem, které bylo v této věci koncem roku 1946 předloženo vládním orgánům.

Řádného členství Žáček nedosáhl ani v ČAVU. Po únoru 1948 na své členství v ČAVU rezignoval. Okolnosti ilustruje jeho dopis prezidiu II. třídy ČAVU z 5. března 1948, v němž uvedl: „*Dopisem děkanství přírodovědecké fakulty ze dne 1. března t. r. bylo mi sděleno, že výnosem zmocněnce akčního výboru při ministerstvu školství a osvěty byl jsem s okamžitou platností zproštěn svých funkcí. I když tato záležitost nesouvisí přímo s mým členstvím II. třídy České akademie, přece jen bych pokládal za účelné a prosím, abych až na další nebyl zván na schůze II. třídy České akademie. Zároveň si dovoluji uctivě prositi, abych byl odvolán z Přípravného výboru Ústavu České akademie pro atomovou fyziku. S výrazem hluboké úcty zcela oddaný [podepsán] August Žáček.*“¹⁰⁹ Resignace byla vzata na vědomí. Nicméně v roce 1951 zaslalo vedení ČAVU Žáčkovi k 65. narozeninám telegram tohoto znění: „*Česká akademie věd a umění vzpomíná u příležitosti Vašich 65. naroz[enin] velikých zásluh, kterých jste si získal o povznesení naší vědy, a přeje Vám do dalších let nové úspěchy.*“ Pod textem stála jména tehdejšího prezidenta ČAVU prof. dr. Z. Bažanta a generálního tajemníka ČAVU prof. dr. V. Trkala.¹¹⁰

Masarykova akademie práce

A. Žáček byl také členem (odborným znalcem) Masarykovy akademie práce (MAP), zřízené zákonem č. 87 z 29. ledna 1920 s úkolem „*organizovat technickou práci k hospodárnému využívání schopností veškerého lidu i přírodního bohatství československého státu k nejvyššímu obecnému prospěchu*“. Odborným znalcem I. přírodovědného a lékařského odboru MAP byl zvolen 8. května 1920 v rámci voleb třetí třetiny znalců MAP, a to na dobu 6 let s možností znovuzvolení. V návrhu byla zdůrazněna jeho odbornost v oboru radiotelegrafie.¹¹¹ Členy I. odboru MAP se v roce 1920 stalo celkem 30 osob, z toho 6 fyziků a astronomů: již zmiňovaný profesor české techniky a první přednosta Státního ústavu radiologického ČSR Julius Suchý (jako jediný z fyziků byl v první třetině znalců MAP jmenovaných vládou na návrh přípravného výboru MAP), Bohumil Kučera (zvolen s druhou třetinou znalců MAP ve schůzi 10. dubna 1920) a ve schůzi 8. května 1920 s třetí třetinou znalců MAP pak Vladimír Novák (česká technika v Brně), Augustin Žáček, Josef Theurer (Vysoká škola báňská v Příbrami) a František Nušl (astronom, Univerzita Karlova v Praze). Jak již bylo řečeno, Suchý a Kučera krátce nato zemřeli. Na jejich místo byli v následujících letech zvoleni aplikovaný matematik a geofyzik Václav Láska (6. února 1923) a teoretický fyzik František Závíška (15. prosince 1924).

¹⁰⁹ AAV ČR, fond ČAVU, i. č. 258, k. 210 (Žáček A.).

¹¹⁰ Tamtéž (strojopis textu telegramu, s. d., čj. 138/51).

¹¹¹ Prvních 60 znalců MAP (tj. první třetina prvních členů MAP) bylo jmenováno československou vládou dne 2. března 1920, na základě návrhu vypracovaného tzv. Přípravným výborem pro zřízení akademie práce (ustaveným 31. března 1919). Následnou volbou ve schůzích 10. dubna a 8. května 1920 byly zvoleny druhá a třetí třetina prvních znalců MAP (tj. dalších 120 osob). Odborní znalci byli voleni na dobu 6 let s právem znovuzvolení. Ovšem v případě prvních 60 znalců jmenovaných vládou měla být po druhém, čtvrtém a šestém roce trvání MAP vždy jedna třetina určená losem nahrazena novou volbou (s možností znovuzvolení). Volby do orgánů MAP byly na 3 roky. Podrobněji např. E. TEŠÍNSKÁ – Jindřich SCHWIPPEL, *Masarykova akademie práce*, in: Alena Míšíková – Martin Franc – Antonín Kostlán (eds.), *Bohemia docta. K historickým kořenům vědy v českých zemích*, Praha 2010, s. 283–233.

Při prvních volbách orgánů I. odboru byl A. Žáček zvolen tajemníkem odboru, spolu s elektrotechnikem Viktorem Felbrem; předsedou odboru se stal lékař Karel Weigner, místopředsedou lékař a biolog Eduard Babák.¹¹² Do vyšších orgánů MAP (např. vědecké rady) Žáček zvolen nebyl; obecně o posty, které nebyly spojeny s žádnou odměnou, očividně nijak neusiloval. Za znalce MAP byl znovu zvolen 7. prosince 1933 a 20. prosince 1939. Členem MAP byl zřejmě i po roce 1945, po únoru 1948 však na své členství buď sám rezignoval, nebo mu bylo pod vnějším politickým tlakem ukončeno.¹¹³

V rámci I. odboru se Žáček zapojil např. do činnosti radiotelegrafické komise expertů, která byla ustanovena počátkem roku 1923 v souvislosti s přípravou československého zákona o radiotelegrafii. Členy komise se z I. odboru MAP stali (abecedně) F. Nušl, J. Pantoflíček (geodet a kartograf z ČVUT), J. Theurer a A. Žáček, jako zástupce IV. elektrotechnického odboru MAP byl do komise delegován L. Šimek. Komise vypracovala memorandum pro ministerstvo pošt a telegrafů k otázce užívání bezdrátových přijímacích a vysílacích stanic. Za zřízením komise stála údajně obava odborníků, aby připravovaný zákon neomezil vědecká bádání a aplikace v oblasti radiotelegrafie v Československu. V roce 1927 komise svou činnost ukončila.

Jak již bylo zmíněno, radiokomunikace byly po první světové válce v samostatném Československu nejprve podřízeny ministerstvu národní obrany. Na základě rozhodnutí ministerské rady z listopadu 1920 byla civilní radiotelegrafie převedena do kompetence ministerstva pošt a telegrafů. Rostoucí zájem veřejnosti o povolení ke zřízení radiové stanice vedl k vydání zákona č. 60 z 23. března 1923 o telegrafech, do kterého byla zahrnuta i radiofonie. Tento zákon stanovil, že provozování radiofonie je výsostným právem státu, od něhož mohou soukromé osoby za stanovených podmínek získat licenci k vysílání i příjmu rozhlasového signálu. Koncesi udělovalo ministerstvo průmyslu, obchodu a živností ve spolupráci s ministerstvem pošt a telegrafů. První koncese na zřízení přijímací radiové stanice byla vydána 5. září 1923.¹¹⁴

Okolnosti a atmosféru počátků radiového vysílání a podnikání v Československu načrtl A. Žáček ve zprávě, která vyšla v roce 1925 v ČPMF, v níž uvedl: „*Veliká důležitost, jež za světové války připadla při spojovací službě radiotelegrafii, vedla k tomu, že v tomto oboru bylo ve všech státech horečně pracováno. Výsledky této intenzivní činnosti, v níž pokračováno i po uzavření míru, jevíly se mimo jiné i v tom, že byly zkonstruovány lampové stanice pro bezdrátové přenášení řeči, hudby a pod. (...). U nás byl rozvoj rozhlasu nepochopením některých orgánů státní správy do nedávna brzděn. Usilovnou prací několika průkopníků a vlivem příkladů ciziny tato předpojatost zvolna mizí a dnes, jak se zdá, nastávají i československému broadcastingu lepší dny. Vládní nařízení k zákonu ze dne 29. března 1923, jež má platnost od 1. května t. r., je již zcela liberální a nese se pokrokovým směrem. Velmi cenný ústupek znamená uznání radioamateurů (!), kteří si přijímací stanici sami zhotoví a také školám vychází se tímto vládním nařízením velmi vstříc. Ministerstvo obchodu udělilo již*

¹¹² Podrobněji např. E. TĚŠÍNSKÁ, *Vznik Masarykovy akademie práce: technokratické tendence a účast přírodovědců*, in: Jan Janko – E. Těšínská (eds.), *Technokracie v českých zemích (1900–1950)*, Praha 1999, s. 103–134.

¹¹³ Vzhledem ke komplikované struktuře Masarykovy akademie práce, časté obměně jejích členů i neúplnosti pramenů je obtížné přesně vystopovat členství a způsob zapojení jednotlivců v této instituci. To platí i o osobě A. Žáčka.

¹¹⁴ K historii radiového vysílání v Československu viz např. bakalářská práce Daniel MRÁZEK, *Československý rozhlas ve 20. a 30. letech 20. století*, Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu, Praha 2010, 67 s.

několika firmám koncesi k výrobě radiotelegrafního materiálu, další koncese budou prý následovati, takže bude postaráno o dostatečnou konkurenci, jež je pro pokrok nezbytná. Bylo by si jen přáti, aby tyto firmy braly svoji úlohu vážně, aby dodávaly výrobky stojící na výši doby, jinak bude český broadcasting, jež se tak těžko rodil, úplně diskreditován a zahrabán, což by znamenalo nesmírnou kulturní škodu. Vysílání (zatím pouze večer od 7 hod. 15 min. do 8 hod. a od 8 hod. 15 min. do 9 hodin) provádí společnost Radiojournal. Abonentní poplatek je nyní již poměrně nízký (20 Kč měsíčně) a bude postupně s rozšiřováním broadcastingem i nadále snižován.

K rozšiřování znalostí o radiotelegrafii a radiotelefonii a k hájení zájmů radioamateurů byl založen Čs. Radioklub (Praha II, Karlovo nám., Elektrotechnický ústav české techniky). Bylo by si jen přáti, aby čeští radioamateuři byli pokud možno všichni sjednoceni v tomto klubu, neboť jen tak je možno co nejúčelněji pracovati. Broadcasting, jež je pohodlný prostředek k šíření kultury i do těch nejzapadlejších dědin, během doby nezmizí, naopak jistě se ještě netušenou měrou zdokonalí; bylo by si jen přáti, aby i u nás bylo k jeho zdokonalení pracováno.¹¹⁵

Československá národní rada badatelská

A. Žáček byl na poli zahraničních kontaktů poměrně agilní, jak dokládají jeho studijní pobyty, zahraničních cesty, zprávy o mezinárodních vědeckých kongresech a nakonec i jeho zahraniční patent. Orientoval se při tom hlavně na Německo, popř. anglosaské země. Udržoval přátelské profesní kontakty také např. s profesory fyziky Ph. Frankem a R. Fürthem působícími v meziválečném období na pražské Německé univerzitě.¹¹⁶

V roce 1924 se Žáček stal jedním z prvních členů Československé národní rady badatelské (ČsNRB), jejího fyzikálního odboru. ČsNRB byla zřízena v roce 1924 jako instituce zastupující Československo v Mezinárodní radě badatelské (International Research Council, IRC), založené roku 1919 s cílem obnovy mezinárodní vědecké spolupráce po první světové válce. Úkolem ČsNRB byla organizace a koordinace československé mezinárodní vědecké spolupráce. Jejím prostřednictvím bylo Československo zastoupeno např. v Mezinárodní unii pro užitou a aplikovanou fyziku (International Union of Pure and Applied Physics, IUPAP), která se konstituovala v rámci IRC v roce 1919. Prvním generálním sekretářem ČsNRB byl až do své smrti V. Posejpal, který byl navíc roku 1931 zvolen jedním z deseti místopředsedů IUPAP.

A. Žáček zastával v letech 1936–1938 funkci předsedy fyzikálního odboru ČsNRB. Za jeho předsednictví, v roce 1937, fyzikální odbor např. odložil doplňovací volbu členů odboru do doby, „dokud nebude rozhodnuto, zda mohou být členy také českoslovenští příslušníci německého jazyka“.¹¹⁷ V únoru 1938 byl za člena fyzikálního odboru ČsNRB navržen profesor fyziky na Německé univerzitě v Praze, rodák z Čech Reinhold Fürth.¹¹⁸ K volbě již nedošlo, R. Fürth krátce poté z Československa emigroval.

¹¹⁵ A. ŽÁČEK, *Broadcasting-rozhlas*, ČPMF 54, 1925, s. 106–107.

¹¹⁶ Po válce Žáček spolu s profesorem Trkalem plédovali za umožnění návratu na Karlovu univerzitu některých z německých fyziků, kteří před válkou před nacisty z Československa emigrovali a měli o návrat do Československa zájem. V rozjitřené poválečné atmosféře však takový návrh nebylo možno prosadit.

¹¹⁷ AAV ČR, fond ČsNRB, sign. VII.1, i. č. 37, k. 11.

¹¹⁸ Tamtéž (A. Žáček generálnímu sekretáři F. Ulrichovi, 12. 2. 1938).

Členem ČsNRB Žáček zůstal až do jejího zániku (včlenění do ČSAV), schůzi fyzikálního odboru se účastnil i po únoru 1948 (což bylo zřejmě zásluhou tehdejšího předsedy fyzikálního odboru, profesora fyziky na ČVUT v Praze Z. Horáka). Jak dokládá zápis ze schůze fyzikálního odboru z 21. dubna 1952, na které bylo jednáno o návrzích na členy nové ČSAV, odbor chtěl A. Žáčka navrhnout za člena ČSAV, on sám však takový návrh (realisticky) odmítl. V zápise ze schůze se k tomu uvádí: „*Po delší rozpravě usnesl se odbor sestavit příložený seznam kandidátů členství v Čs. akademii věd, rozdělený ve tři skupiny, z nichž první zahrnuje členy fyzikálního odboru ČsNRB, druhá starší vědecké pracovníky, kteří nejsou jeho členy, a třetí mladší pracovníky, kteří rovněž nejsou členy odboru. V první skupině seznamu neuvádí odbor svého člena prof. Dr. A. Žáčka na jeho výslovné přání, ačkoliv s tímto přáním nesouhlasí.*“¹¹⁹ Schůze se tenkrát účastnili (pro naléhavost termínu podání návrhů) jen pražští členové odboru; přítomni byli úřadující místopředseda Horák (který je pod zápisem ze schůze podepsán), Trkal, Žáček, Petržilka, V. Teissler a L. Zachoval.

Dopisem z 12. listopadu 1952 sdělilo Ústředí vědeckých pracovníků při Československé národní radě badatelské A. Žáčkovi, že řídicí komitét Ústředí se ve své schůzi 11. t. m. usnesl, na návrh svého hospodářského referenta, udělit mu mimořádný příspěvek k usnadnění jeho vědecké činnosti v částce 10 000 Kčs. V dopise se uvádělo: „*Žádáme Vás, abyste vlídně přijal toto věnování jako projev naší dobré vůle a pochopení pro Vaši tvůrčí práci.*“¹²⁰

Co se týče účasti Žáčka na mezinárodních kongresech, např. v září 1921 se spolu s V. Trkalem zúčastnili sjezdu německých fyziků a matematiků v Jeně. Z Prahy se sjezdu zúčastnilo údajně přes 20 německých fyziků a matematiků „obého pohlaví“. Celkový počet účastníků přesáhl 600, z koryfejí fyziky byli přítomni např. M. Planck, A. Sommerfeld, M. von Laue, M. Born, G. Hertz, P. Ehrenfest; A. Einstein se sjezdu nezúčastnil, údajně z důvodu nemoci. V plenárních zasedáních zazněla mj. přednáška s demonstracemi G. Leithäusera z Berlína *Mnohonásobné telegrafování a telefonování na vedeních s vysokofrekventními proudy*. Z pražské německé univerzity na sjezdu přednášeli Ph. Frank a R. Fürth. Žáček se při zasedání sekcí zaměřil hlavně na technickou fyziku.¹²¹

V ČPMF v roce 1925 referoval Žáček také o 88. sjezdu německých přírodovědců a lékařů, který se konal 21.–27. září 1924 v Innsbrucku a kterého se zřejmě zúčastnil spolu s profesory Trkalem a Závašskou.¹²² Byl to první sjezd německých přírodovědců a lékařů, který se po první světové válce konal v zahraničí (předcházely mu sjezdy v Německu v Bad Nauheimu v roce 1920 a zmíněný sjezd v Lipsku v roce 1922).¹²³ Sjezd jednal ve dvou hlavních skupinách – přírodovědecké (kam spadala i sekce fyzikální) a lékařské. V plenárním zasedání byly přednášky zaměřeny na problematiku atomové teorie. Z fyziků zde přednášeli opět známé osobnosti jako A. Sommerfeld, H. Kramers, J. Franck, M. Born a další. Ve fyzikální sekci bylo jedno oddělení věnováno aplikované fyzice. Ve společné

¹¹⁹ Tamtéž (zápis o schůzi IV. odboru 19. dubna 1952, bod 5: Personální návrhy pro Čs. akademii věd).

¹²⁰ Žáček v dokumentu citovaném v příloze 3a uvádí, že byl také členem Národního komitétu pro vědeckou elektrotechniku (?).

¹²¹ Viktor TRKAL, *Ze sjezdu německých fyziků a matematiků v Jeně*, ČPMF 51, 1922, s. 149–151. V článku je zmínka o tom, že vyjde také referát A. Žáčka o sjezdu.

¹²² K účasti na kongresu povolilo MŠANO Trkalovi, Závaškově i Žáčkovi cestovní podporu po 1500 Kčs. AUK, fond PFF UK, i. č. 168 (výnos MŠANO čj. 79568/24-IV. z 23. srpna 1924).

¹²³ O zmíněných sjezdech německých přírodovědců a lékařů podrobněji např. Jagdish MEHRA – Helmut RECHENBERG, *The Historical Development of Quantum Theory*, vol. 5, Part 2, New York 1978.

schůzi fyzikální a chemické sekce referoval např. P. Ewald o nových výsledcích rentgenové strukturní analýzy.¹²⁴

V roce 1934 se Žáček zúčastnil také druhého sjezdu matematiků zemí slovanských, který se konal ve dnech 23.–28. září t. r. v Praze, žádný příspěvek zde však nepřednesl.

Několik doplňků o rodině Augusta Žáčka

Rodiče

Rodiče A. Žáčka zemřeli krátce po sobě, matka Josefa v roce 1931 a otec Matouš roku 1934. Jsou pochováni v rodinném hrobě na hřbitově v Protivíně. Otec dožil údajně v Českých Budějovicích (kde o něho pečovaly řádové sestry).¹²⁵ V době úmrtí rodičů byli již všichni bratři Žáčkové existenčně zajištěni a měli vlastní rodiny. Akademický titul získal jedině August(in).

Starší bratr František

František Žáček (1878–1955) začal chodit do obecné školy nejspíš v obci Čížová, ještě než se rodina přestěhovala do Protivína. Maturoval na obchodní akademii v Chrudimi. V březnu 1899 narukoval jako jednoroční dobrovolník k pěšímu vojsku, pluku č. 28 v (Českých) Budějovicích. Krátce na to, v prosinci 1899, byl odvelen k vojenské zásobárně (*Militärverpflichtungsmagazin*) do Vídně, kde absolvoval (s vyznamenáním) kurs pro aspiranty zásobovacího vojska. V aktivní vojenské službě c.k. rakouské armády zůstal až do konce první světové války. Působil u zásobovacího vojska v různých koutech tehdejší monarchie: Zadar, Risano, Castelnuovo, ..., Jaroslavl, Řešov, Dębica; v době od 1. do 28. října 1918 byl správcem (technickým ředitelem) bednáren v Debrecínu v Uhrách. Přihlášku do československé armády podal 10. listopadu 1918 a přísahu nově vzniklému československému státu složil 20. listopadu 1918 již ve vojenské zásobárně v Praze. Jako voják byl penzionován v listopadu 1922. Během více než dvacetileté vojenské služby dosáhl hodnosti majora zásobovacího stavu a získal několik vojenských vyznamenání. Za jménem si v dalších letech také důsledně uváděl titul „major čsl. armády ve výslužbě“ (vedle specifikace aktuálního zaměstnání). V dobových vojenských evidenčních listech byl charakterizován mj. jako výborný plavec, mezi jeho jazykovými znalostmi figurovala plynná italština.¹²⁶

Od 29. listopadu 1918 byl policejně hlášen k pobytu v Praze (s poznámkou o předchozím působení: „Retkoz-Uhry“).¹²⁷ S datem 25. května 1920 mu byl na Slovensku, v Liptovském

¹²⁴ A. ŽÁČEK, 88. *sjezd německých přírodopytčů a lékařů*, ČPMF 54, 1925, s. 103–105 (rubrika Zprávy).

¹²⁵ Podle vzpomínky paní Hany Plosové st. z Českých Budějovic, vzdálené příbuzné A. Žáčka ze strany rodiny jeho otce.

¹²⁶ Vojenský ústřední historický archiv, Praha, Kmenové listy, Žáček František (Franz), rok odvodu 1899.

¹²⁷ Adresy, na nichž byl František Žáček v Praze přihlášen k pobytu, byly podle záznamů pražského policejního ředitelství následující: od 29. listopadu 1918 v Dejvicích, čp. 305; od 2. března 1921 v Praze II, Táborská ul. čp. 1862; od 8. ledna 1923 na K. Vinohradech, Čelakovského ul. čp. 281 (s poznámkou vlastní byt); od 2. dubna 1925 v Praze VII, Bělského ul. čp. 567; od 24. června 1927 v Praze II, Vodičkova ul. čp. 1277 (vlastní byt); od 22. října 1930 v Praze II, Vodičkova ul. čp. 696 (vlastní byt); od 24. července 1933 do 27. prosince 1935 v Praze XII, Nerudova ul. čp. 1089 (v této době došlo zřejmě k rozchodu manželů Františka a Milady

Mikuláši (zřejmě v návaznosti na tamní vojenskou službu, avšak jako civilistovi), vydán cestovní list pro cesty do Rakouska, Polska, Německa a Rumunska za účelem obchodních záležitostí, s platností do 31. prosince 1920. Bydlištěm F. Žáčka byl v té době podle tohoto listu Liptovský Mikuláš.¹²⁸ Tento cestovní doklad mu byl v témž roce rozšířen pro cestování do všech států Evropy a jeho platnost prodloužena do 16. května 1921.

V žádosti o prodloužení cestovního dokladu (nedatované, pravděpodobně z roku 1922) uvedl F. Žáček za svým jménem vedle titulu „*čsl. major v. v.*“ služební postavení „*úředník Všeobecné elektrářské společnosti Union v Praze II, Jungmannova 35*“. Také v dalších tiskopisech z let 1922–1923 týkajících se cestovních dokladů uváděl jako zaměstnání „*úředník (elektrářské) firmy A. G. Union*“. Obchodní cesty F. Žáčka do zahraničí v prvních letech po vzniku Československé republiky mohly souviset jak s jeho zaměstnáním, tak s jeho údajnou sběratelskou vášní pro perské koberce.

V roce 1922 se František Žáček oženil s paní Miladou, rozvedenou Herberovou, za svou bodna Obereignerovou (narozena 1891 v Poděbradech), akademickou malířkou květin užívající umělecké jméno Rašík (podle jednoho ze svých učitelů).¹²⁹ Svatební obřad se konal v Poděbradech 29. května 1922. Z manželství se narodily dvě děti, Jarmila (1923) a Emil (1928, zahynul jako gymnazista za Pražského povstání).¹³⁰ Paní Milada měla ještě dceru z prvního manželství (Miladu Herberovou, narozena 1913, později provdanou za zaměstnance československé letecké společnosti Jaroslava Abta).

František Žáček začal posléze jako jeden z prvních v Československu podnikat v oboru radiotechniky (a nelze se ubránit myšlence, že to mělo souvislost s odborným zaměřením a působností jeho mladšího bratra Augusta). Dne 27. února 1924 zažádal F. Žáček

Žáčkových). Hlášení k pobytu F. Žáčka na dalších, často měněných pražských adresách (vesměs v nájmu), pokračují, poslední záznam k pobytu v Praze je na policejní přihlášce z 8. prosince 1942 na adrese Praha II, Na Poříčí čp. 1040. Do kolony o zaměstnání bylo v pražské policejní přihlášce k pobytu F. Žáčka postupně vepsáno: „vrchní oficiál zás(obovacího) sboru, Dejvice“; „major armády mimo službu“; „úředník“; „obchodník“. NA Praha, PŘ Praha II – všeobecná spisovna 1941–1950, sign. Z 48/5, k. 12887 (Žáček František). Při porovnání s adresami, na nichž byl v Praze policejně přihlášen k pobytu August Žáček, je vidět, že August bydlel dvakrát na stejné adrese jako jeho bratr František, avšak později (a to v Praze II, čp. 1862, a na Vinohradech, čp. 281).

¹²⁸ NA, Praha, PŘ Praha II – všeobecná spisovna 1941–1950, sign. Z 48/5 Žáček František 1878, k. 12887.

¹²⁹ M. Obereignerová vystudovala vyšší dívčí školu v Praze, pak absolvovala čtyřleté odborné školení u malířů K. Rašíka a Rudofa Weyrycha, v uměleckém ateliéru M. Válkové v Praze a v továrně na porcelán v Lokti. Byla členkou Výtvarného spolku umělců Marold v Praze. Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem (dále SOKA Nymburk), fond ONV Poděbrady, i. č. 679, sign. VI/2/Ž-6, Živnostenská oprávnění, 1946–1948, k. 144 (Žáčková Milada).

¹³⁰ E. Žáček byl za války studentem gymnázia v Praze v Karmelitské ulici. Jeho smrt byla pro rodinu obrovským šokem. Podle policejní přihlášky byl v době od 15. ledna 1940 do 22. června 1944 přihlášen k pobytu u svého otce Františka Žáčka v Praze II, Poříčí 10, od 22. června 1944 pak u svého strýce Augustina Žáčka v Praze XII, v ulici Na Folimance (tehdy Folimangarten) 15. Přesné datum a okolnosti úmrtí Emila Žáčka zůstaly neobjasněny. Dne 6. května 1945 odešel údajně s kamarádem bojovat jako „samaritán“ na nádraží do Dejvic. Dne 9. května 1945 ho otec nahlásil na pražském policejním ředitelství jako pohřešovanou osobu. V policejním záznamu o pohřešovaném se uvádí: „Emil Žáček 17 let starý, ale má postavu mladíka 20letého, je statný, 172 cm vysoký, (...) Silně krátkozraký a nosí tlusté brýle s kovovou obroučkou, (...) vlasy kaštanové na stranu sčesané, (...) Má samostatně a sebevědomě vystupování, mluví perfektně německy v několika nářečích, hlavně ale tak, jak mluví v horních Rakousích. Mluví také dobře anglicky, přirozeně i česky.“ F. Žáček tehdy vyslovil domněnku, že chlapce mohli zajmout Němci a využít ho jako tlumočnicka pro jeho perfektní němčinu. V policejním spise je uvedena i možnost, že byl zajat a internován spolu s oddíly SS. Tělo E. Žáčka bylo otcem identifikováno až po roce, 16. dubna 1946, při exhumaci obětí Pražského povstání na hřbitově v Dáblicích. Rodina nechala ostatky zemřelého převzít a pohřbit do rodinného hrobu na hřbitově v Poděbradech. NA Praha, PŘ Praha II, všeobecná spisovna 1941–1950, sign. Z 61/16, k. 12890 (Žáček Emil).

o povolení k prodeji radiotelegrafních a radiotelefonních zařízení. Povolení mu bylo uděleno výnosem ministerstva průmyslu, obchodu a živností č. 30.955/24 z 5. srpna 1924 (s odkazem na „§ 1 odst. 2 zákona ze dne 20. prosince 1923 č. 9 Sb. z. a n. ai 1924, kterým se upravuje výroba, prodej a přechovávání radiotelegrafních a radiotelefonních zařízení, jakož i dovoz jejich z ciziny“). Sídlo firmy F. Žáčka uvedené ve výnosu bylo na adrese Praha VII, Bělského tř. 58, v přízemí. Šlo o obchod (tj. živnost, která nebyla vázána na požadavek zvláštní kvalifikace). V době podání žádosti o provozování zmíněného obchodu byl F. Žáček úředníkem firmy „Karel Kreschel a spol. v Karlíně“. V žádosti o výměnu cestovního pasu za společný pas s manželkou v roce 1925 však již F. Žáček vystupoval jako samostatný „obchodník radio-potřebami“.

Výnosem ministerstva pošt a telegrafů z 21. srpna 1924 byla F. Žáčkovi udělena také koncese „ke zřízení, udržování a provozu jedné pevné a trvalé radiotelefonní stanice přijímací, vlastní amatérské sestavy podle schváleného zapojovacího vzorce I. a II., k poslechu radiofonie pro vlastní zábavu a poučení a k ukázkovému předvádění v obchodě radioamatérskými potřebami“ (na adrese v Praze VII, Bělského tř. č. 58).

Firma F. Žáčka byla inzerována pod obchodním názvem „Radio Žáček“, popř. „Frant. Žáček, odborný závod radioamatérský“. Sídlo obchodu se několikrát změnilo. V inzerátech z 20. let 20. století byl předmět podnikání firmy specifikován jako prodej výrobků a potřeb pro radioamatéry (tuzemských i zahraničních značek), opravy a konzultace. F. Žáček vystupoval v inzerátech také jako „nakladatel angloamerické literatury z oboru v překladech“; přeložil a vydal např. spisek *Elektronové lampy a jejich užití* od britského radioinženýra a popularizátora radiotechniky Johna Scotta-Taggarta.¹³¹

Vazbu na anglo-americké odborné firmy naznačuje i plánovaná cesta manželů Františka a Milady Žáčkových do USA. V roce 1926 požádal F. Žáček o vydání cestovního pasu pro cestu do USA. Součástí dokumentů spojených s vyřizováním žádosti byl přípis správní komise pro obchodní a živnostenskou komoru v Praze (adresovaný ministerstvu sociální péče), kterým bylo vydání pasu doporučeno. V přípise se uvádělo, že pan František Žáček, obchodník radio přístroji a potřebami v Praze-VII, Bělského tř. 58, „jest v obchodním spojení s americkými továrnami zmíněného oboru. Za účelem projednání důležitých obchodních záležitostí, zejména co se tkne převzetí zastoupení, hodlá odcestovati na dobu asi 3 neděl do Spojených států.“¹³² Mezi dokumenty je také záznam šetření s datem 17. května 1926, v němž se uvádí: „Jak vyšetřeno, hodlá jeti František Žáček (...) společně se svojí manželkou Miladou do Spojených států za účelem nákupu radiopotřeb a shlédnutí novinek téhož oboru. František Žáček je majitelem obchodu radio potřebami v Praze VII, Bělského tř. 58, kterýžto obchod po dobu jeho nepřítomnosti povedou jeho bratři Josef Žáček, bytem

¹³¹ John SCOTT-TAGGART, *Elektronové lampy a jich užití*, Praha, s.d. [1925], 94 s. Podle anglického originálu *Radio valves and how to use them*, London 1924, přeložil a vlastním nákladem vydal major v. v. Fr. Žáček. John Scott-Taggart (1897–1979) pracoval v letech 1920–1924 jako výzkumník a vedoucí patentového oddělení u firmy Radio Communication Company. V meziválečném období byl znám především svými časopiseckými články a populárně vědeckými knihami o radiotechnice. V roce 1922 založil firmu Radio Press Ltd. Od roku 1923 vydával a byl hlavním redaktorem časopisů *Modern Wireless* a *Wireless Weekly*; koncem roku 1926 však vydavatelskou firmu prodal. Aktivně se zapojil v obou světových válkách; v letech 1940–1941 měl na starosti radarový výcvik RAF.

¹³² NA Praha, PŘ Praha II – všeobecná spisovna 1941–1950, sign. Z 48/5, k. 12887 (Žáček František). Dopis je napsán na papíře s hlavičkou Obchodní ústav (Ústav k podpoře zahraničního obchodu) Obchodní živnostenské komory. Za Správní komisi pro obchodní a živnostenskou komoru jsou podepsáni místopředseda (Grossmann) a generální sekretář. Srov. obr. 10.

v Praze VII čp. 567, a jako znalec v tom oboru prof. university Dr Augustin Žáček. Děti, Nikita [?, zřejmě Milada] (12 r. st.) a Jarmila (3 r. st.), po dobu nepřítomnosti rodičů budou v Poděbradech u inž. Obereignera, otce Milady Žáčkové. Ve Spojených státech hodlají se zdržeti 2 až 3 měsíce. Peněz vezmou sebou jenom tolik, co třeba jim bude pro první nutnou potřebu, další pak jim budou bankovně poukázány.“ Ministerstvo sociální péče nemělo proti rozšíření „nevystěhovaleckého“ společného pasu manželů Františka a Milady Žáčkových pro cestu do USA námitky (podle odpovědi pražskému policejnímu ředitelství z 20. května 1926). Zda se cesta realizovala, není z nalezených pramenů zřejmé. Nabízí se zde však opět myšlenka, zda tato cesta neměla něco společného s odchodem nejmladšího z bratrů Žáčkových Josefa do zahraničí.¹³³

V roce 1929 sídlila firma (obchod) F. Žáčka již na nové adrese Praha II, Vodičkova 17. Dokládá to mj. písemná stížnost správy protějščího domu U Nováků z 28. června 1929, podaná k policejnímu ředitelství na Praze II v Krakovské ulici. Ve stížnosti se uvádělo: „V protějším domě ve Vodičkově ulici č. 17 má fa Radio Žáček v otevřeném okně I. patra umístěn velký amplion, v kterém reprodukuje téměř po celý den radiový rozhlas. Tento reproduktor má velmi silný hlas a rozléhá se po celé ulici, takže v kancelářích v našem domě jest úřednictvo jeho hlukem rušeno v práci. Naši nájemníci si na tuto okolnost již několikrát stěžovali: na jejich nové stížnosti podáváme tímto uctivou žádost o lask[avě] zakročení, aby hluk amplionu byl buďto odstraněn, anebo alespoň zeslaben tak, aby nerušil obyvatele sousedních domů.“¹³⁴

Na druhé straně dopisu jsou poznámky o policejním šetření ve věci této stížnosti. Uvádí se v nich, že dne 3. července 1929 bylo jednáno s Richardem Dratvou, ručitelem firmy Žáček, který prohlásil, že stížnost bere na vědomí a zavazuje se, že „zesilovače budou zkoušeti od 12–1 hod pol[ední] a od 6 hod. večer“. O tom byl za správu domu U Nováků vyrozuměn Ing. Červenka, který s řešením souhlasil.¹³⁵

V roce 1936 zaměstnával F. Žáček ve firmě (obchodě) „Radio Žáček“ údajně pět mechaniků a dva úředníky. V roce 1940 sídlila firma a obchod F. Žáčka s radiopřijímači na adrese Praha II, Hyberská ul. 4 (vedle tehdejšího Úřadu práce) a zaměstnávala tři osoby. Na hlavičkovém, česko-německém papíře z té doby se firma prezentovala jako „vlastní dílna pro opravy všech modelů, také amerických. Sklad amerických lamp.“ V souvislosti se ztrátou občanské legitimace v roce 1941 F. Žáček mj. uvedl, že vede pravidelnou korespondenci (obchodní?) s firmou „Magneti Marelli neb Fivre Milano“.

F. Žáček v té době bydlel na adrese Praha II, Na Poříčí 10. Jeho manželství s Miladou Žáčkovou již bylo rozloučeno. Finanční situace jeho firmy byla nezáviděníhodná. Jak se uvádí v jednom úředním šetření ze září 1940, poslední dva roky byla firma vzhledem ke špatným obchodům zadlužena, bankám a záložnám dlužila přes 400 tisíc korun. „Dřívější roky činil prý jeho výdělek asi 20 tisíc K ročně. Z bytu platí 4 tisíce K ročně, nájmu a z obchodu 18 tisíc K.“ Jedním z drobných věřitelů, který se hlásil o své peníze (1351,50 K), byl „radioobchodník“ v Kolíně Josef Polák. K finančním potížím firmy se občas přidaly další. Např. v roce 1941 byla na F. Žáčka jedním německým zákazníkem

¹³³ Tamtéž (k aktům přiložený rukopisný záznam).

¹³⁴ Tamtéž (dopis na hlavičkovém papíře Správy domů u Nováků, za Správu podepsán Ing. V. Červenka).

¹³⁵ Tamtéž (záznamy na rubu dopisu).

z Hradce Králové podána žaloba za nesprávně provedenou opravu radiopřijímače a přemrštěnou cenu. Naštěstí, jak se zdá, neměla tato stížnost pro F. Žáčka a jeho rodinu žádný tragický dopad.

Paní Milada Žáčková zdědila po smrti svého otce, stavitele Vojtěcha Obereignera, v roce 1928 výstavní vilu v Poděbradech, do níž se roku 1936 s dětmi přestěhovala. Firma F. Žáčka byla dotována i z jejího věna. Přestože se firmě „Radio Žáček“ v podnikání nedařilo, obchod a dílny existovaly ještě v roce 1950.¹³⁶ Od 26. června 1953 byl však František Žáček přihlášen k pobytu rovněž v Poděbradech, na adrese Havlíčkova 1. Zemřel v roce 1955 a je pochován v rodinném hrobě na hřbitově v Poděbradech; Milada Žáčková zemřela v roce 1962.

Podnikání bratrů Františka a Augusta Žáčků v oboru radiotechniky bylo zjevně provázané. A. Žáček již dopisem z 16. září 1923 požádal Policejní ředitelství v Praze o vydání vysvědčení zachovalosti, které potřebuje jako doklad k žádosti „o zřízení radiotel(egrafní) společnosti a ustanovení technickým poradcem“. Vysvědčení mu bylo vydáno 24. září t. r.¹³⁷ Jako vysokoškolský profesor zřejmě nemohl provozovat vlastní firmu, mohl však působit jako odborný poradce či expert. Patentovou přihlášku na *Spojení pro výrobu elektrických vln* (československý patent č. 20293 vydaný 25. listopadu 1926) podal v květnu 1924 společně s firmou Krešl a spol., elektrotechnická komanditní společnost v Karlíně. (Byla to zjevně stejná firma, pro kterou pracoval i František Žáček.) V roce 1926 byl A. Žáček uveden jako zástupce Ing. Bedřicha Krešla, správce závodu firmy Krešl a spol. v Praze-Karlíně (které byla výnosem ministerstva průmyslu, obchodu a živnosti z 19. června 1926 udělena koncese k výrobě, prodeji a přechovávání radiotelegrafních a radiotelefonních zařízení). Firma Krešl a spol. ohlásila v roce 1933 likvidaci a v roce 1936 byla vymazána z obchodního rejstříku; radiotechnickou výrobu od ní převzala firma Radiotechna, s. r. o., se sídlem v Přelouči a pobočným závodem v Praze.¹³⁸

Mladší bratr Josef

O životě nejmladšího z bratrů Žáčků se mi toho podařilo zjistit nejméně. Josef (Karel) Žáček (1890–1947) studoval na c. k. (českém) gymnáziu v Písku, studia ukončil ve školním roce 1909/10.¹³⁹ Od října 1910 studoval práva na univerzitě ve Vídni, studium tam však nedokončil.¹⁴⁰ V červnu 1913, jako „*studující práv, bytem v Praze, Karlov, český physi-*

¹³⁶ SOKA Nymburk, cit. fond.

¹³⁷ NA Praha, PŘ Praha – všeobecná spisovna 1941–1950, sign. Z 61/23, k. 12890 (Žáček August).

¹³⁸ Státní oblastní archiv (dále SOA) Praha, fond Krajský obchodní soud Praha, sign. A XIV/167, Krešl a spol., radiotechnická komanditní společnost v likvidaci. Firma Krešl a spol., elektrotechnická komanditní společnost, byla zapsána do obchodního rejstříku Krajského obchodního soudu v Praze 31. října 1922. Účel společnosti byl deklarován jako „výroba, nákup a prodej přístrojů a strojů z veškerého oboru elektrotechniky, stavba a instalace celých zařízení v oboru“. Sídlo společnosti bylo uvedeno na adrese Praha, Jungmannova 27. Nejvyšším podílem byla ve firmě zúčastněna Moravská agrární a průmyslová banka, filiálka v Praze. Jak firma Krešl a spol. uváděla na svém hlavičkovém papíře, byla výrobcem a prodejcem přístrojů zn. Telefunken, majitelem veškerých patentů a licencí firmy Telefunken a licencí firem Radiocorporation of America a General Electric Corporation.

¹³⁹ PNP Praha – LA, fond Výroční zprávy středních škol 1820–1950, Výroční zpráva c. k. gymnázia v Písku za školní rok 1909/10, Písek 1910, s. 46 (Žáček Josef, Protivín, je zde uveden jako žák VIII. třídy).

¹⁴⁰ Josef Žáček byl zapsán na právnické fakultě univerzity ve Vídni od října 1910 do června 1913. (Sdělení paní Mag. Dr. Ulrike Denk, MAS, z Archivu univerzity ve Vídni.) O odchodu Josefa Žáčka do Vídně svědčí také záznam o vydání domovského listu města Protivín dne 9. listopadu 1910, s poznámkou „do Vídně“. Již

kální ústav“, žádal c. k. pražské policejní ředitelství o vydání vysvědčení zachovalosti „za účelem ucházení se o přijetí do služby státní“. Vysvědčení mu bylo vydáno, žádné závady vůči němu nebyly shledány.¹⁴¹ Pak zřejmě působil jako technický a administrativní úředník ve Vídni a v Praze. Dočasná působení J. Žáčka ve Vídni mohla souviset s tím, že ve Vídni žila údajně jedna z jeho sestřenic z otcovy strany; její muž padl za první světové války, ona se pak snad vrátila do Čech, ale její syn Karel zůstal údajně ve Vídni.¹⁴² Ostatně do Vídně není z Protivína až tak daleko.

Před první světovou válkou a po ní byl Josef Žáček hlášen k pobytu na několika adresách v Praze. Nejprve zřejmě bydlel u bratra Augusta v asistentském bytě ve fyzikálním ústavu české univerzity. Od 19. března do 4. dubna 1914 byl hlášen na adrese Královské Vinohrady, Havlíčkova ul. 74 (odkud se odhlásil do Vídně). Jako předchozí bydliště je v policejní přihlášce uvedena Praha, Královské Vinohrady, Vozova ul. 4 (ovšem bez časového údaje). V Praze byl k pobytu znovu přihlášen po první světové válce, a sice od 2. do 21. ledna 1919 (na adrese Praha II, Sokolská 46/1795, odkud se odhlásil na Slovensko, do Liptovského Mikuláše), a ještě jednou, od 6. ledna 1921 do 2. května 1922 (na adrese Praha II, Táborská 15, odkud se odhlásil do Milevska, okres Písek).¹⁴³

Přesídlení do Milevska souviselo s koupí tamního domu (čp. 364) a ohlášením 3. března 1922 živnosti na tovární výrobu kuřáckých potřeb (v listopadu 1924 ohlásil jako další nebo jiný předmět podnikání obchod soustružnickými výrobky).¹⁴⁴ Dne 18. dubna 1922, již jako obchodník z Milevska, se oženil s paní Alžbětou (Eliškou) Zelinkovou, vdovou po Karlu Zelinkovi, továrníkovi v Milevsku, rozenou Dvořákovou (narozena 1892 ve Vratišově). Svatba se konala ve farním kostele v Praze na Strahově, svědky na svatbě byli František a Augustin Žáčkové.¹⁴⁵ Oznámení o sňatku se objevilo i v místním milevském zpravodaji.¹⁴⁶ Manželství Josefa a Alžběty Žáčkových zůstalo bezdětné, paní Alžběta však měla z prvního manželství syna Karla Zelinku (vlastního nebo nevlastního).

Josef Žáček odešel údajně záhy po příchodu do Milevska do ciziny, traduje se, že snad do Ameriky (USA).¹⁴⁷ Jeho další působení a osud je nejasný. Podle záznamů Pražského policejního ředitelství se 9. prosince 1942 vrátil a přihlásil se k pobytu u bratra A. Žáčka v Praze; v policejní přihlášce je poznámka o pase vydaném v Mühlhausenu v roce 1941.¹⁴⁸

22. července 1908 byl však Josefu Žáčkoví, „studujícímu“, vydán domovský list města Protivína, tehdy s poznámkou „do Prahy“. SOKA Písek, fond MÚ Protivín, i. č. 61, Záznamy o vydaných domovských listech od 15. 1. 1907 do 1938 (s. 4, záznam č. 16, a s. 13, záznam č. 36).

¹⁴¹ NA Praha, PŘ – Praha I, všeobecná registratura 1901–1913, sign. Z 8/106, k. 6835 (Žáček Josef).

¹⁴² Osobní sdělení paní Hany Plosové st. (jejíž prababičkou byla sestra Matouše Žáčka Kateřina, provdaná Plunerová).

¹⁴³ NA Praha, PŘ Praha I – všeobecná registratura 1914–1920, sign. Z 11/44, k. 8633 (Žáček Josef). Na policejní přihlášce je v kolonce povolání postupně zaneseno: posluchač práv, soukromý úředník, správce.

¹⁴⁴ SOKA Písek, Okresní úřad (OÚ) Milevsko, i. č. 77, Živnosti – svobodné 1900–1931 (rok 1922, záznam č. 38, a rok 1924, záznam č. 64).

¹⁴⁵ Alžběta Zelinková byla dcerou Josefa Dvořáka, mlynáře ve Vratišově, a Barbory roz. Kolihové. První manžel paní Alžběty Karel Zelinka byl narozen v roce 1882 ve Vídni a zemřel v Milevsku roku 1921, sňatek uzavřeli v roce 1909. (Sdělení p. J. Běhounka z VLksic.)

¹⁴⁶ Zpravodaj okresního hospodářského spolku v Milevsku 38, 1922, s. 73 (Různé zprávy, sňatky).

¹⁴⁷ V publikaci Josef KYTRKA, *Milevsko a jeho kraj, turistika, památky, historie*, Milevsko 1940, se mj. uvádí, že v Americe sdružuje rodáky z milevského kraje Krajinický spolek Milevsko v Chicagu, jehož předsedou je Jan Zelinka.

¹⁴⁸ NA Praha, PŘ Praha I – všeobecná registratura 1914–1920, sign. Z 11/44, k. 8633 (Žáček Josef). Policejní přihláška k pobytu (vyplněná zřejmě A. Žáčkem) nese datum 9. prosince 1943 (úředně opraveno na 1942), jako den příchodu J. Žáčka na adresu Folimanka 2155 je uvedeno datum 9. prosince 1942.

Josef Žáček zemřel v r. 1947 v nemocnici v Písku a je pochován na hřbitově v Protivíně, v rodinném hrobě. Jeho dědici byli ze zákona manželka a bratři František a Augustin. Soudě podle pozůstalého movitého a nemovitého majetku, byl Josef Žáček úspěšným podnikatelem. Dům a podnik byl pozůstalými prodán.¹⁴⁹ Paní Alžběta Žáčková dožila v Milevsku v obecním domě, zemřela v roce 1971. Do roku 1960 žila se svým vnukem Karlem Zelinou (narozen 1944).¹⁵⁰

Manželka Augusta Žáčka

Ještě za života rodičů, 29. září 1929, se August Žáček, v té době 43letý řádný univerzitní profesor, oženil s Ing. Marií rozenou Jůzlovou.

Marie Jůzlová se narodila v roce 1903 v obci Žinkovy, kde tehdy působil její otec, zubní lékař Jaroslav Jůzl (narozen 1870). Její matka Marie rozená Prokopová (narozena 1876) pocházela z obce Borovy u Přeštic. Od roku 1913 bydleli Jůzlovi v Praze na Královských Vinohradech. MUDr. J. Jůzl zemřel 11. října 1918.

Slečna Marie Jůzlová maturovala v roce 1922 na reformovaném reálném gymnáziu na Královských Vinohradech. Od října 1922 pokračovala ve studiu na Vysoké škole obchodní při ČVUT v Praze. Studium, které bylo tehdy tříleté, přerušila ve školním roce 1924/25 ze zdravotních důvodů. Zakončila je druhou státní zkouškou ve školním roce 1926/27. Pak pracovala v technické kanceláři „Ing. Josef Slabý“ v Praze XII, v Italské ul. 27.

Podle popisu v cestovních dokladech byla Marie Žáčková-Jůzlová střední postavy, tmavohnědých vlasů, oči barvy hnědé, bez zvláštního znamení. Zemřela 6. června 1944 na následky nevhodné (olejové) terapie chronických žlučnickových potíží. Manželství zůstalo bezdětné.¹⁵¹

Domovská obec a pražská bydliště A. Žáčka

Domovskou obcí A. Žáčka byl (do doby jeho trvalého přesídlení do Prahy) Protivín. Dne 4. října 1902 mu byl, coby studentu gymnázia v Českých Budějovicích, městským úřadem v Protivíně vydán domovský list obce protivínské.¹⁵² V Praze bydlel od začátku univerzitních studií, tj. od podzimu roku 1905. Jako student bydlil nejprve v Hlávkově koleji českých vysokých škol pražských v Praze II, Jenštejská 1.¹⁵³ Při zápise do devátého semestru

¹⁴⁹ SOKA Písek, fond Okresní soud Milevsko I, 1924–1949, k. 16, spis D223/47 (Pozůstalost po Josefu Žáčkovi).

¹⁵⁰ Údaje o osudu Josefa Žáčka v Milevsku a jeho manželce Alžbětě Zelinové mi obětavě pomohl vypátrat pan Jan Běhounek z Vlksic.

¹⁵¹ NA Praha, PŘ Praha II – všeobecná spisovna 1931–1940, sign. Z 55/14, k. 12256 (Žáčková-Jůzlová Marie).

¹⁵² V záznamech Městského úřadu Protivín o vydaných domovských listech jsou v roce 1902 dva zápisy o vydání domovského listu A. Žáčkovi, a to domovského listu č. 18 na jméno Gustav Žáček (ze dne 4. října 1902) a domovského listu č. 28 na jméno Augustin Žáček (ze dne 20. listopadu 1902). Osobní data (rok narození 1886 a povolání „studující“) se u obou záznamů shodují. Zřejmě šlo o opravené vydání domovského listu v důsledku nepřesného uvedení křestního jména.

¹⁵³ Archiv Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, Lužany, Seznam studentů ubytovaných v Hlávkově koleji v letech 1904–1939. „Augustus“ Žáček je v seznamu uveden pod pořadovým číslem 324, na kolej byl přijat v zimním semestru 1905/06, vystoupil v letním semestru 1909. Podle statistiky bydlelo ve školním roce 1905/06 na koleji celkem 112 studentů, z toho 45 studentů filozofické fakulty a mezi nimi 8 „matematiků“.

na univerzitě již uvedl adresu privátu „*Vinohrady, roh ulic Šmilovského a Koperníkovy*“.¹⁵⁴ Jako asistent bydlel přímo ve Fyzikálním ústavu UK (tj. na adrese Praha II, U Karlova 5). Poté vystřídal několik adres, na nichž byl přihlášen k pobytu. Od konce roku 1927 bydlel již zřejmě u rodiny Jůzlových. Po sňatku s Marií Jůzlovou se nastěhovali do bytu na adrese Vinohrady „u Folimanky“. Šlo o lokalitu s nově postavenými domy, název ulice a číslo domu (Na Folimance 15/2155) byly upřesněny až později. Obývali družstevní čtyřpokojevý byt v prvním poschodí domu, který získal A. Žáček jako člen Vyšehradského stavebního a bytového družstva v roce 1928.¹⁵⁵ Na téže adrese byla od 11. července 1929 přihlášena k trvalému pobytu také Žáčková tchyně, paní Marie Jůzlová.¹⁵⁶

Domovská příslušnost do Protivína byla A. Žáčkovi zrušena koncem dubna 1928, na základě přípisu Magistrátu hl. města Prahy z 24. září 1927, adresovaného Městskému úřadu v Protivíně s tím, že A. Žáček byl zapsán „*do knihy příslušníků pražských*“ dnem 31. května 1922.¹⁵⁷

Koupě nájemního domu

V roce 1938, zřejmě ve strachu z dalšího vývoje historických událostí, investovali manželé Žáčkovi své úspory do koupě nově postaveného malobytového nájemního domu v Praze-Nuslích, v ulici Sdružení 1309/29. Pětipodlažní dům postavil pražský stavitel Josef Karhan; stavební plány byly schváleny koncem listopadu 1937, stavba zkolaudována již 9. června 1938. Kupní cena domu byla 820 000 Kč. Manželé Žáčkovi investovali jednak vlastní úspory, jednak si vzali půjčku od Městské spořitelny Pražské, menší částku v hotovosti jim půjčila Marie Jůzlová.¹⁵⁸ Dům byl manželům Žáčkovým předán stavitelem Karhanem 1. července 1938. Vlastnictví domu bylo na manželé Žáčkovy napsáno rovným dílem. Nadále však obývali družstevní byt Na Folimance a byty v nově pořízeném domě pronajímali.

V dědickém řízení po smrti Marie Žáčkové připadly tři čtvrtiny domu A. Žáčkovi (jeho vlastnická polovina plus polovina dědictví po manželce) a jedna čtvrtina domu paní Marii Jůzlové (spolu s polovinou rodinné vily v Borovech u Přeštic a s pozemky ve Čtyřkolech

¹⁵⁴ AUK, Katalogy posluchačů FF UK, školní rok 1905/06–1908/09.

¹⁵⁵ Pozdější název Obecně prospěšné stavební a bytové družstvo pro Vyšehrad a okolí v Praze VI, s. r. o. Podle záznamů pražského policejního ředitelství byl A. Žáček v Praze přihlášen k pobytu na následujících adresách: od 12. 2. 1915 Praha II, U Karlova 5 (v kolonce „bei wem“ uvedeno „eig. Wohnung“, šlo však o užívání asistentského bytu ve fyzikálním ústavu, na které měl jako svobodný asistent právo), od 24. 2. 1923 do 1. 11. 1923 v Praze II, Táborská 15 (u Anny Pivoňkové, zřejmě privát, při odhlášení nové místo pobytu neudal), od 22. 8. 1927 do 29. 12. 1927 na Vinohradech, v Polské 24 (v kolonce u koho bylo uvedeno „vlastní byt“), od 29. 12. 1927 do 2. 10. 1929 na Vinohradech, Fochova 33 (popisné č. 1590, totožné s adresou rodiny Jůzlových). Od 2. října 1929 byl již A. Žáček (s manželkou) trvale hlášen na adrese Vinohrady „u Folimanky“/ Na Folimance 15. NA Praha, PŘ Praha II – všeobecná spisovna 1941–1950, sign. Z 61/23, k. 12890 (Žáček August).

¹⁵⁶ Z bytu na Vinohradech se však paní Marie Jůzlová odhlásila zřejmě až v r. 1940. NA Praha, PŘ Praha II – všeobecná spisovna 1931–1940, sign. J 2028/13, k. 7200 (Jůzlová Marie).

¹⁵⁷ SOka Písek, MÚ Protivín, i. č. 367, Příslušníci přijatí do jiných obcí – dotazy, sign. IIA/2, 1902–1936, Ž (Žáček August).

¹⁵⁸ Půjčka od paní M. Jůzlové byla podložena písemnou dohodou s manželi Žáčkovými, v níž bylo zakotveno její právo na bezplatné užívání jednopokojového bytu v prvním patře koupeného domu. Nakonec však bydlela ve stejném domě, jako manželé Žáčkovi.

u Čerčan). Půjčka na koupi domu nebyla ovšem v té době ještě splacena a A. Žáček společně s tchyní M. Jůzlovou v jejím splácení pokračovali z vybraného nájemného.¹⁵⁹

Chata v obci Vlkančice u Kostelce nad Černými Lesy

Koncem roku 1938 dostali manželé Žáčkovi od Ing. Pavla Schmolky do užívání chatu v obci Vlkančice (tehdy okres Český Brod). Pronájem chaty profesoru A. Žáčkovi stvrdil P. Schmolka přípisem datovaným v Praze 28. prosince 1938, slovy: „*Potvrzuji Vám tímto, že podle ústního ujednání pronajal jsem Vám svoji chatu v Pyskočelích čp. 27. Činže – ročních Kč 1000 – je zaplácena do konce března 1940.*“ Pronájem chaty souvisel nejspíše se zamýšlenou emigrací P. Schmolky.¹⁶⁰

A. Žáček chatu udržoval a jezdil na ni údajně ještě po válce. Za vlastníka se neprohlašoval. Dokládá to dopis z 30. listopadu 1953, kterým odpověděl Správě školního lesního hospodářství fakulty lesnické v Kostelci nad Černými lesy, že vlastníkem parcel v katastrálním území Vlkančice, na které se Správa dotazovala, „*je stále původní majitel p. ing. Pavel Smolka. Já mám podle svolení vlastníka užívací právo a obstarávám jménem majitele správu a udržování objektů.*“¹⁶¹

Lidmila Klimešová

Když ovdověl, vypomáhala A. Žáčkovi s domácností nejprve asi jeho tchyně paní Marie Jůzlová. Ke konci života se pak o něho starala pomocnice v domácnosti slečna Lidmila Klimešová z Protivína (narozena 1919). Podle vzpomínek jejich příbuzných odešla do Prahy již před válkou. Je pravděpodobné, že se rodiny Žáčků a Klimešů v Protivíně znaly. Kdy přesně se Lidmila Klimešová ujala domácnosti A. Žáčka, se upřesnit nepodařilo. Její synovec, pan Josef Brůžek z Protivína, ji v 50. letech, ještě jako chlapec, v Praze navštěvoval a dodnes si dobře vzpomíná na „*přísného a trochu popudlivého*“ pana profesora Žáčka, který vysedával ve své pracovně obklopen knihami a papíry; vzpomíná také, že hrával na klavír.¹⁶²

Lidmila Klimešová byla prý vynikající kuchařka a hospodyně. Od mládí však byla diabetičkou. O profesora Žáčka se starala až do jeho smrti. Byla to ona, kdo v roce 1961 rozesílal příbuzným a známým úmrtní oznámení. Byt po A. Žáčkovi musila po jeho smrti opustit. Sama nakonec dožila v domě s pečovatelskou službou ve Vodňanech, zemřela v roce 2005. Urna s jejím popelem je uložena, jak si to přála, v hrobě rodiny Žáčkových na hřbitově v Protivíně. O hrob pečují její příbuzní, manželé Brůžkovi.

¹⁵⁹ Údaje o majetkových poměrech manželů Žáčkových uvádím jen jako ilustraci k pozdějším existenčním obávám A. Žáčka.

¹⁶⁰ Ing. Pavel Schmolka (Šmolka) byl patentním poradcem, předsedou Mezinárodní federace poradních inženýrů v Praze, místopředsedou československé skupiny při Mezinárodním sdružení pro ochranu průmyslového vlastnictví (Association Internationale pour la Protection de la Propriété Industrielle, A.I.P.P.I.) a členem výkonného výboru A.I.P.P.I. Mimořádně, jako zástupce majitele chaty je na příznání k domovní dani z 1. ledna 1953 (uhrazené A. Žáčkem) uveden Dr. Ivan Krešl.

¹⁶¹ Strojopisná kopie odpovědi A. Žáčka Správě školního lesního hospodářství v Kostelci nad Černými lesy, datovaná v Praze 30. listopadu 1953. (Zlomok písemností A. Žáčka získaný od manželů Brůžkových z Protivína, dále citováno: Brůžek, Protivín.)

¹⁶² Osobní sdělení pana Josefa Brůžka z Protivína.

Družstevní byt a nájemní dům po roce 1948

Pod tlakem nové bytové politiky navrhl A. Žáček dopisem ze 14. března 1948 správě Vyšehradského stavebního a bytového družstva rozdělení prostorného družstevního bytu, v němž bydlel, na dva menší s tím, že si ponechá kuchyň, dva pokoje a příslušenství. Věcně načrtl potřebné stavební úpravy a nabídl, že je ochoten podílet se na nutných, s tím spojených nákladech (viz příloha 2).¹⁶³

Osvědčením prezidia České akademie věd a umění z 19. března 1948 A. Žáček tehdy (v poslední chvíli) doložil, že jako vynikající vědecký pracovník potřebuje z důvodů veřejného zájmu k výkonu svého povolání „*přiměřený byt a má nárok aspoň na jednu obytnou místnost více, než je počet uživatelů jeho bytu, bez ohledu na výměru místností*“. Souběžně vydané potvrzení prezidia ČAVU zároveň dosvědčovalo, že A. Žáček „*používá po dobu, kdy není svým povoláním vázán na pobyt v Praze, trvale venkovského bytu v Pyskočelích ob[ec] Vlkančice čp. 29 (!), kde má uloženy své knihy a jiný pomocný vědecký materiál. Poněvadž jmenovaný koná převážnou část své vědecké práce v klidu na venkově, potřebuje nutně k této práci (§ 8 odst. 3 č. 1 lit a, zák. č. 163/46 Sb.) venkovského bytu. Presidium České akademie proto žádá, aby tak jako v Sovětském svazu i v zemích jiných, byla také u nás umožněna klidná a nerušená práce vynikajícím vědeckým pracovníkům*“. Oba dokumenty, pod nimiž bylo uvedeno jméno tehdejšího prezidenta ČAVU Zdeňka Nejedlého a které byly opatřeny kulatým razítkem ČAVU, byly podepsány generálním tajemníkem ČAVU V. Trkalem. Šlo o osvědčení a potvrzení vydávaná tehdy členům ČAVU „ohroženým“ novou bytovou politikou.¹⁶⁴

Žáčkova iniciativa na rozdělení bytu byla bytovým družstvem přijata a navržená rekonstrukce provedena během letních měsíců roku 1948 (s povolením příslušných úřadů). Do menšího, rozděleného bytu se nastěhovala Žáčkova tchyně a do jí uvolněného dvoupokojového bytu jiná, čtyřčlenná rodina. Za svůj iniciativní (asi ojedinělý) „příkladný postoj“ byl A. Žáček nově zvolenou správou vyšehradského bytového družstva pochválen v interním tisku z ledna 1949 slovy: „*Správa družstva se pouze v jednom případě setkala s pochopitelným svízelně situace bydlení družstevníků, kdy p. prof. dr. Žáček rozdělením svého nadměrného bytu Na Folimance dal možnost k získání bytové jednotky, do níž pak byla umístěna pí Jízlová*.“¹⁶⁵

¹⁶³ Poválečná bytová situace byla ošetřena zákonem č. 163/1946 Sb. z 18. července 1946 o mimořádných opatřeních bytové péče, který stanovil ohlašovací povinnost neobsazených a nadměrných bytů. Zákon č. 138/1948 z 28. dubna 1948 o hospodaření s byty výrazně posílil pravomoci místních národních výborů při rozhodování o bytech a jejich obsazení. Nadměrným bytem se v obou zákonech rozuměl víceméně byt, u něhož počet obytných místností přesahoval počet dospělých příslušníků domácnosti nájemníka nebo uživatele. Výjimky byly připouštěny v případech tzv. veřejného zájmu, jehož chápání se ovšem s dobou změnilo. Vědeckým institucím se podařilo prosadit, že do rámce veřejného zájmu (a tím nároku na větší byty a pracovny) byli zahrnuti i vědečtí pracovníci.

¹⁶⁴ Šlo o cyklostylované dopisy, na něž byla dopisována jména s adresami, a podepsané prof. dr. V. Trkalem. Magistrát hl. města Prahy odpověděl České akademii věd a umění v této záležitosti dopisem z 5. dubna 1948, že při řešení bytových otázek členů Akademie, vědeckých a uměleckých pracovníků bude brán zřetel na jejich činnost a ve smyslu bytového zákona č. 163/46 Sb., resp. jeho novely, bude postupováno šetrně a v odůvodněných případech bude poskytována výjimka o jednu místnost používanou jako pracovna pro dosavadního uživatele. (Brůžek, Protivín.)

¹⁶⁵ Separátní tisk Obecně prospěšného stavebního a bytového družstva pro Vyšehrad a okolí v Praze VI, V Ohradách 7, společenstvo s ručením omezeným. Nadepsáno „Vážení družstevníci!“, datováno v Praze v lednu 1949. (Brůžek, Protivín.)

Pokračování v odborné práci v 50. letech

Přesto (nebo naopak právě proto), že byl A. Žáček odborníkem v oboru mikrovlnné elektroniky, který se stal jednou z priorit československého poválečného (přísně utajovaného) výzkumu a vývoje ve slaboproudé elektrotechnice, byla mu možnost pokračovat ve vědecké práci po únoru 1948 znemožněna. On sám nicméně vývoj v této oblasti dál bedlivě sledoval a shromažďoval všechny novinové a časopisecké články se zmínkami o radaru (a své osobě). S oborem fyziky zůstal ovšem v kontaktu jen prostřednictvím literatury, která se mu dostala do ruky, a hrstky přátel, kteří překonali strach se s ním stýkat.

Po rezolutním odmítnutí odvolat se k ústřednímu akčnímu výboru v roce 1948 učinil A. Žáček v 50. letech několik vstřícných kroků a nabídl společnosti své odborné zkušenosti v oboru. Určitě to nebyl výraz souhlasu s novými pořádky, spíš ústupek činěný pod tíhou existenčních obav a pocitu osamělosti. V roce 1951 odpověděl vstřícně na výzvu referátu pro školství, vědy a umění Ústředního národního výboru (ÚNV) hl. města Prahy, kterou svým členům tlumočilo vedení Královské české společnosti nauk. Výzva se obracela na vědecké pracovníky ochotné spolupracovat „*při podchycení budovatelského úsilí pracujících mas a zvyšování produktivity práce v našich průmyslových závodech (spolupráce se zkušebními velkými závody, s Ústředním klubem zlepšovatelů, při prověrce pracovišť poskytovaním odborných rad, iniciativních návrhů a pod.) a v čem by konkrétně spočívala jejich pomoc*“. A. Žáček v odpovědi na výzvu, datované 8. prosince 1951, uvedl: „*K Vašemu dotazu (...) dovoluji si uctivě sdělit, že jsem, budu-li o to požádán, velmi ochoten spolupracovat se zkušebními ústavami našich průmyslových podniků, dále pak s výzkumnými a vědeckými ústavami. Šlo by o otázky z čisté a aplikované fyziky, v kterýchžto oborech jsem po mnohá léta pracoval.*“ Byl pozván na schůzi subkomise pro vědu při zmíněném referátu ÚNV hl. m. Prahy, svolanou na 30. ledna 1952, na jejímž programu byly body: 1) Kolektivní patronát vědecké společnosti nad jedním z pražských závodů; 2) Využití knižního a revuálního bohatství KČSN pro naši výrobu; 3) Spolupráce nově přihlášených vědců s našimi závody.¹⁶⁶ Žáčkova nabídka pomoci vlastními zkušenostmi v aplikovaném výzkumu však zjevně zůstala nevyužita, protože nevyhověl kádrovým požadavkům. Využití jeho zkušeností a odbornosti se v 50. letech omezilo jen na drobné lektorské posudky, recenze a psaní nebo redigování několika odborných encyklopedických hesel, které mu zprostředkovali přátelé.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Brůžek, Protivín.

¹⁶⁷ V roce 1952 byl. A. Žáček požádán o napsání několika hesel z fyziky pro *Encyklopedii praktického lékaře*. Sedmáct dílů této encyklopedie vycházelo postupně v letech 1939–1962 za účasti širokého kruhu odborníků z různých oborů. Mezi osobami uvedenými v jednotlivých dílech jako autoři či spolupracující osoby však A. Žáček jmenovitě nefiguruje. Konkrétně pod heslem Hookeův zákon, o jehož napsání byl prokazatelně požádán a které vyšlo v 8. svazku encyklopedie v roce 1954, je jako autor podepsán doc. dr. Jaroslav Kozel (který zemřel 17. listopadu 1953).

Důchod

Ke svému materiálnímu zajištění před měnovou reformou v roce 1953 A. Žáček v jednom dokumentu uvedl, že byl do té doby celkem zámožný – měl starobní důchod 84 600 Kč ročně, nájemní dům mu vynášel 20 000 Kč ročně, úroky ze státních dluhopisů, které vlastnil, činily ročně 48 000 Kč. Po měnové reformě však o úspory přišel a nájemní dům začal být pasivní v důsledku nové bytové politiky a nově uvalených poplatků.

Dne 23. května 1953 byl A. Žáčkovi doručen výměr Státního úřadu důchodového zabezpečení z 16. května t. r., v němž se na předtištěném formuláři konstatovalo, že „*Rada obvodního národního výboru v Praze 2 se usnesla, aby Váš starobní důchod, který Vám byl dosud vyplácen v částce 7050 Kčs měsíčně, byl podle § 2 vl. nař. čís. 22/1953 Sb. snížen na částku 3000 Kčs měsíčně. Důvody: Jako profesor horlivě jste sloužil dřívějšímu kapitalistickému řádu a projevujete nepřátelský postoj k lidově demokratickému zřízení.*“ Ke snížení důchodu mělo dojít již od 1. června 1953.¹⁶⁸ O této kauze jsme se zmínili již v článku o předčasném penzionování A. Žáčka, nově nalezené dokumenty si nicméně žádají původní informaci upřesnit.

A. Žáček se proti citovanému výměru v předepsané lhůtě 30 dnů odvolal k odvolací komisi při Státním úřadu důchodového zabezpečení. V elaborátu z 6. června 1953 vyvracel obě tvrzení, jimiž byl výměr zdůvodněn: argumentoval svou činností univerzitního profesora učitelkou a vědeckou, členstvím ve vědeckých a profesních společnostech, úsilím o obnovení činnosti fyzikálního ústavu a přednášek z fyziky na Karlově univerzitě po válce, zásluhou o zřízení studia užitě fyziky po válce, svou publikační činností a praktickým významem jeho metody pro generování ultrakrátkých elektromagnetických vln. K elaborátu přiložil mj. potvrzení, které mu bylo vystaveno ÚNV hl. m. Prahy (referátem školství, vědy a umění) dne 29. května 1953, že se přihlásil a) na schůzi subkomise pro vědu a subkomise pro vědecké knihovny konané 3. března 1953 za člena aktivu této (?) subkomise k pomoci ÚNV hl. m. Prahy při budování socialismu, b) na schůzi subkomise pro vědu dne 30. ledna 1952 k spolupráci se závody.¹⁶⁹ Žáčkovo odvolání podepřelo také Ústředí vědeckých pracovníků přímým přípisem Státnímu úřadu důchodového zabezpečení

¹⁶⁸ Vládní nařízení č. 22 ze dne 17. dubna 1953 „o úpravě důchodů z důchodového zabezpečení a zaopatření osob nepřátelských lidově demokratickému zřízení“ v paragrafu 2, odstavci 1, stanovilo: „Na podkladě usnesení rady okresního národního výboru budou důchody starobní (invalidní), jakož i důchody vdov (družek) přiměřeně sníženy podle okolností případu, a to po případě až na částku 700,- Kčs měsíčně (sociální důchod), a) význačným představitelům dřívějšího politického a hospodářského zřízení a vdovám po nich, b) těm, kdo horlivě sloužili dřívějšímu kapitalistickému řádu, a vdovám po nich, jestliže tyto osoby projevují nepřátelský postoj k lidově demokratickému řádu.“ Paragraf 1 nařízení se vztahoval na osoby odsouzené pro trestný čin nepřátelství k lidově demokratickému zřízení, kterým měl být důchod zcela zastaven po dobu výkonu trestu.

¹⁶⁹ V potvrzení byl citován dopis zasláný referátem pro školství, vědy a umění ÚNV hl. m. Prahy Státnímu úřadu plánovacímu, Ústředí vědeckého a technického rozvoje: „Subkomise pro vědu při našem referátu doporučila nám, abychom upozornili závod Tesla Hloubětín a Výzkumný ústav [pro elektrotechnickou fyziku] v Praze III, Karlovo nám., na ochotu vědce Dr. Aug. Žáčka Praha XII, Na Folimance 15, pomoci svou vědou výrobě. Dr. August Žáček je ochoten, bude-li o to požádán, spolupracovati se zkušenými ústavu našich průmyslových podniků a s výzkumnými a vědeckými ústavu. Šlo by o otázky z čistě a aplikované fyziky, v kterýchžto oborech, jak uvádí, pracoval po mnohá léta. ÚV a TR při Státním plánovacím úřadě žádáme, aby vybral podle povahy věci nejvhodnější výzkumný a vědecký ústav a tento náš dopis mu pak postoupil s připomenutím, že prověřování podle pravidel platných pro závody o vstupu cizích osob do závodu tu nebylo prováděno, a s požádáním o podání zprávy o výsledku ev. jednání.“ Do potvrzení, vystaveného A. Žáčkovi v květnu 1953 pro Státní úřad důchodového zabezpečení, byla připojena věta: „Výsledek této naší akce tu není dosud znám.“ (Brůžek, Protivín.)

ze 17. června 1953, v němž osvědčovalo, že profesor A. Žáček je registrován jako vědecký pracovník v oboru čisté a aplikované fyziky, je autorem vynikajících vědeckých objevů a náleží k předním badatelům svého oboru.¹⁷⁰ A. Žáček také osobně navštívil tehdejšího děkana Matematicko-fyzikální fakulty UK a požádal ho o osvědčení o své působnosti na univerzitě. V dopise odvolací komisi Státního úřadu důchodového zabezpečení, podepsaném tajemníkem fakulty a pověřeným děkanem (M. Katětovem) a datovaném 8. července 1953, se pak uvádělo, že fakulta prověřila Žáčkovy údaje a potvrzuje je v tom rozsahu, že „již v roce 1947 navrhl, organisoval a prosadil Dr. Žáček (jako profesor experimentální fyziky na tehdejší přírodovědecké fakultě Karlovy university) zavedení studia užité fyziky. Zavedení tohoto studia mělo značný význam pro přiblížení fyzikálního studia potřebám praxe a bylo podkladem pro pozdější zřízení (v rámci reformy vysokých škol pro r. 1948) odborného studia fyziky. Tato stránka činnosti Dr. Žáčka byla tehdy velmi prospěšná pro přiblížení vysokého školství potřebám výstavby socialismu.“¹⁷¹

A. Žáček doplnil argumenty svého odvolání ještě ve dvou dodatečných přípisech adresovaných odvolací komisi Úřadu důchodového zabezpečení. V prvním dodatku z 9. července 1953 poukázal mj. na zákon č. 79/1919 o autonomii univerzit. Dřívější tvrzení o svém mimořádném nasazení, které vyžadovalo zkoušení velkého množství posluchačů lékařské fakulty z fyziky po válce, doložil vyjádřeními lékařské fakulty UK. Zmínil se také o podpoře, kterou prokazoval státu tím, že vkládal úspory do státních cenných papírů. V přípise z 1. října 1953 již argumentoval v duchu doby tím, že je členem Svazu přátel SSSR, účastnil se při podpisu akce pro světový mír a přispěl obětem války v Koreji, že byl za války – jako ostatní profesori českých vysokých škol – dán na dovolenou s čekatelným a během války se nedopustil ničeho proti národním zájmům. Jako případné svědky svých tvrzení navrhl jednak univerzitní profesory a akademiky V. Trkala a V. Kořínka, jednak „osoby z dělnické třídy“ Bohumila Janouška, Josefa Charváta a Emila Mikulu z Fyzikálního ústavu UK a domovního důvěrníka v domě Na Folimance 15.¹⁷² (Plný text odvolání viz příloha 3.)

Odvolací komise nakonec výměr Státního úřadu důchodového zabezpečení z 15. (!) května 1953 zrušila a přiznala A. Žáčkovi od 1. června 1953 starobní důchod v původní výši. V odůvodnění uvedla, že „komise zřízená při ONV v Praze 2 jakož i rada ONV v Praze 2 doporučují, aby dovolání bylo vyhověno, neboť opětovným přezkoumáním případu bylo zjištěno, že odvolatel má dobrou pověst, na venek pro stáří se nijak politicky neprojevuje, ale závady žádné proti němu nebyly zjištěny a rovněž jeho postoj k dnešnímu zřízení se nedá hodnotiti jako negativní“.¹⁷³ Podle daňových příznání se však zdá, že v důsledku dalších dobových předpisů byla penze A. Žáčkovi stejně citelně snížena.

¹⁷⁰ Pod dopisem byl podepsán za kancelář Ústředí vědeckých pracovníků tajemník dr. Popel. Toto potvrzení zaslal A. Žáček odvolací komisi dodatečně, s průvodním dopisem z 2. července 1953.

¹⁷¹ Kopie dopisu MFF UK z 8. července 1953, čj. 337/1/53, zasláná na vědomí A. Žáčkovi.

¹⁷² Ve zlomku Žáčkovy písemné pozůstalosti od manželů Brůžkových se dochovalo potvrzení podepsané domovním důvěrníkem Karlem Slavíčkem z 22. července 1953, v němž se uvádí, že „podepsaný a p. K. Petrů (oba bytem Vinohrady, Na Folimance 15) konali v březnu 1952 v tomto domě sbírku na Fond pro pomoc Koreji. Obnosy se zapisovaly do subskripční listiny; dárci nedostávali zvláštní potvrzenky. Podepsaný potvrzuje, že p. Dr. A. Žáček, univ. prof. v. v., odevzdal při této příležitosti příspěvek na tento účel, jak se o tom lze přesvědčiti ze subskripční listiny, kterou jsme odevzdali Nár. výboru.“

¹⁷³ Nález Odvolací komise důchodové v Praze datovaný 4. prosince 1953, zn. OK 678/53.

Zhoršení zdravotního stavu a smrt

Stresy, kterým byl A. Žáček vystaven, se projeví na jeho zdravotním stavu. V roce 1953 podstoupil operaci zákalu na obou očích. Počátkem roku 1961 utrpěl slabou mozkovou mrtvicí.

S ohledem na pokročilý věk, zdravotní stav a společenské poměry se v červnu 1961 rozhodl darovat nájemní dům v ulici Sdružení státu. Dům se dostával provozně do záporné bilance a zbavit se ho bylo jediným rozumným řešením. Jako správkyně domu pracovala tehdy pro A. Žáčka paní Libuše Dušková Antošová (narozena 1920). Dům dodnes stojí a po roce 1989 byl zákonnými dědici restituován.¹⁷⁴

Svědky při sepisování poslední vůle prof. A. Žáčka byli Miroslav Brdička a Gerda Černá z MFF UK. Mezi nalezeným zlomkem písemné pozůstalosti A. Žáčka se však nedochovala. Z někdejších úspor a movitého majetku A. Žáčkovi v té době již mnoho nezbylo. Jeho písemnosti byly nejspíš zlikvidovány, jeho odborná knihovna zčásti rozebrána, z části vyhozena do sběru.

Návrh na rehabilitaci profesora A. Žáčka

V roce 1968 podal profesor Miroslav Brdička žádost o rehabilitaci v té době již zemřelých profesorů Karlovy univerzity Viktora Trkala a Augusta Žáčka. Žádost, datovanou 5. července 1968, adresoval ministru školství s tím, aby přípis předal „v zákonem určenou dobu“ na „zákonem určený orgán“. Oprávnění k podání žádosti zdůvodnil v případě profesora V. Trkala tím, že byl jeho žákem a dobře si rozuměli, v případě profesora A. Žáčka, že spolu s RNDr. Gerdou Černou podepisovali jeho závěť. K oběma rehabilitačním kauzám připojil i „případ“ svůj, „hlavně a především z toho důvodu, že materiál týkající se mé osoby může osvětlit celou příslušnou dobu s její atmosférou a jejími aktéry a s celým mravním a fyzickým dopadem“. K případu A. Žáčka dále konkrétně uvedl: „Prof. Dr. August Žáček byl v rámci ‚očisty vysokých škol‘ v únoru 1948 vyloučen z tehdejší přírodovědecké fakulty Karlovy univerzity údajně jako ‚reakční živel‘. Mimo osob přímo zasvěcených, tedy z Akčního výboru, resp. vedení fakulty, nevěděl nikdo z jeho okolí, v čem spočívala jeho ‚reakční činnost‘. Politicky organizován nebyl. V hodnocení jeho působení jako vysokoškolského učitele lze bez nadsázky uvést, že jeho zásluhy jak o experimentální, tak o aplikovanou fyziku byly nemalé. Např. po roce 1945 byl to vlastně on, kdo se snažil o organizaci výchovy fyziků pro uplatnění v našem průmyslu (šlo o aplikované fyziky s titulem ‚magistr [aplikované] fyziky‘), což je vleklá choroba naší fyziky, jejíž léčení v rámci Karlovy univerzity zdá se stále nevyřešeným problémem. Jeho práce, především pak objev magnetronu, dosáhly uznání i v zahraničí. Možná, že se zdál náročným examinatorem, ale objektivní jeho žáci vždy přiznávali, že jeho nároky byly vedeny snahou po zvýšení úrovně absolventů fyziky, ať již jako budoucích profesorů na středních školách, či jako pracovníků průmyslu.“

Po únoru 1948 byl tedy prof. Žáček zbaven místa universitního profesora, a tím i nároků na jakýkoliv plat či důchod. I když určité finanční prostředky měl k dispozici, bylo především jemu jasné, že nemohou stačit na delší dobu. Proto byl nucen našim úřadům

¹⁷⁴ Paní Marie Jůzlová původně odkázala svůj podíl na domu dceři Františka Žáčka Jarmile.

prokazovat, že nebyl na universitě neužitečným, že ‚něco‘ pro naši fyziku vykonal; jelikož přednášel a zkoušel ‚fyziku pro mediky‘, spolurozhodovalo, zdá se dokonce, že podstatnou měrou, v přiznání minimálního důchodu potvrzení děkana lékařské fakulty! V té době byl prof. Žáček starší 62 let, se značně slabým zrakem, a tedy prakticky neschopen získat prostředky k obživě jiným způsobem, než působením na vysoké škole a uplatněním svých bohatých ‚fyzikálních‘ zkušeností při organisaci naší fyziky.

I když mu byl důchod později zvýšen asi na Kčs 1200 měsíčně a v roce 1957 na můj podnět odhlasovala vědecká rada matematicko-fyzikální fakulty návrh na přiznání osobního důchodu ve výši asi Kčs 1700, nikdy nezapomenu na strach tkvící na dně jeho pohledu v době po Únoru, strach z nadcházejícího stáří a přicházejících nemocí, obavy ze zítřku. A přitom se prof. Žáček v té době choval mužně a s důstojností hodnou vysokoškolského profesora v nejlépším slova smyslu, i když vnitřně těžce snášel své ‚pranířování‘, takže když mu byl ministrem školství – patrně při příležitostné rozmluvě – nabízen návrat na univerzitu, kladl si jedinou podmínku, totiž otevřené úřední přiznání jeho nevin. To však bylo, podle slov ministrových, ‚politicky neúnosné‘. Prof. Žáček zemřel r. 1961 – na rakovinu.¹⁷⁵

Do vyřízení žádosti o zmíněné rehabilitace však vstoupila srpnová okupace Československa spojeneckými vojsky Varšavské smlouvy. Počátkem roku 1969 byl dopis prof. M. Brdičky ministrem školství ještě předán Univerzitě Karlově k projednání v příslušných rehabilitačních komisích. Tehdejší předseda rehabilitační komise a prorektor UK prof. JUDr. Pavel Levit o tom dopisem ze 7. května 1969 informoval prof. Brdičku a sdělil, že žádost postupují děkanátu Matematicko-fyzikální fakulty UK k projednání ve fakultní rehabilitační komisi a sdělení stanoviska. Předseda fakultní rehabilitační komise, tehdejší doc. RNDr. P. Vopěnka, DrSc., informoval prof. M. Brdičku 16. června 1969, že fakultní komise dostala jeho přepis. „Protože se jedná o věci, které se staly před 15–20 lety;“ dodal, „musí si komise vyžádat příslušné informace, což si vyžádá delší dobu.“¹⁷⁶ V důsledku dalšího politického vývoje však rehabilitační pokus skončil, podkladové materiály byly údajně cíleně zničeny.

Vzpomínky pamětníků prof. Augusta Žáčka, pokud byly zaznamenány, jsou nicméně poměrně skoupé, někdy vyhybavé a v hodnocení jeho osoby se výpovědi nezřídka rozcházejí (jak dokládá např. text v příloze 4).

Poděkování

Při shromažďování dat pro tento článek a cestování „po krajích českých“ mi byla nezištně a ochotně nápomocna řada institucí i soukromých osob. Všem patří mé upřímné poděkování (a omluva, že je mé bádání nezřídka vytrhovalo z jejich vlastní práce). Jmenovitě to byli zejména (uváděno chronologicky) z archivů a institucí v ČR: Archiv Univerzity Karlovy v Praze (PhDr. Ondřej Polišenský, PhDr. Milada Sekyrková, CSc., A. Homolková a další), Národní archiv v Praze (Mgr. V. Měšřánková a pracovníci badatelny, Mgr. D. Hubený), Masarykův ústav a Archiv AV ČR (zejména Mgr. J. Chodějovský, Ph.D.), Státní oblastní archiv v Praze, Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze, Státní okresní

¹⁷⁵ Strojopisná kopie dopisu (6 s.) z písemné pozůstalosti prof. RNDr. Miroslava Brdičky, DrSc. (v držení rodiny).

¹⁷⁶ Dopis předsedy rehabilitační komise UK ze 7. května 1969 č. 1873/1969 Sa-vo A II/5 (tamtéž).

archiv v Písku (ředitelka Mgr. Jindřiška Mošanská), Archiv Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových v Lužanech (tajemnice PhDr. D. Rýdlová a správkyňe archivu H. Kaufnerová), Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem (ředitel PhDr. Michal Řezníček), Městské muzeum v Milevsku (H. Pohořálková) a Vojenský ústřední archiv v Praze (ředitel Mgr. Josef Žikeš a Mgr. Jan Zámečník). Ze zahraničních archivů: Archiv Univerzity ve Vídni (Dr. Ulrike Denk, MAS), Archiv univerzity v Göttingen (ředitel Dr. Ulrich Hunger) a Archiv Nielse Bohra v Kodani (ředitel archivu Mr. Finn Aaserund a Ms. Felicity Pors). Z jednotlivců: Marie Pišingerová (Protivín), Josef Brůžek s manželkou (Protivín), Anna Lieblová (Muzeum Protivín), Mgr. Petra Čecháčková (Základní škola Protivín), Jan Profant (zaměstnanec železniční stanice v Dobešicích), Vladimír Snížek (místostarosta Vlkančic), Jana Miškovská (Praha), J. Dvořák (Vratislov) a Jan Běhounek (Vlksice). Ze vzdálených příbuzných A. Žáčka mne přátelsky přijali a podělili se se mnou o své vzpomínky a rodinné fotografie: paní Hana Plosová st. s rodinou z Českých Budějovic, Ing. arch. Jan Abt s rodinou z Černošic u Prahy a Ing. Karel Prokop z obce Borovy u Přeštic.

EMILIE TĚŠÍNSKÁ

Nachträge zum Lebenslauf des tschechischen Physikers August Žáček

ZUSAMMENFASSUNG

Unter Anknüpfung an die vorhandene biografische Literatur werden in diesem Beitrag Daten ergänzt und präzisiert, die das Privatleben und die wissenschaftliche Laufbahn des tschechischen Physikers und Professors der Karlsuniversität August Žáček (1886–1961) betreffen. Ziel dieses Beitrags ist es, die wissenschaftliche Biografie A. Žáčeks in einen breiteren Kontext zu stellen, der die nicht selten divergierende zeitgenössische Bewertung dieser Persönlichkeit besser zu verstehen hilft.

A. Žáček wurde 1886 in der Gemeinde Dobešice (Kreis Písek) in der Familie eines Eisenbahners geboren. Die Grundschule besuchte er in der Stadt Protivín, wohin seine Eltern umgezogen waren. In Böhmisches Budweis (České Budějovice) besuchte er von 1897/98–1904/05 das Gymnasium, ehe er dann von 1905/06–1909/10 an der philosophischen Fakultät der k.k. böhmischen Karl-Ferdinands-Universität in Prag studierte. Ende 1909 schloss er sein Studium mit der Lehrapprobation für Mathematik und Physik an Mittelschulen (Gymnasien) ab, blieb aber an der Universität. Am 1. Februar 1910 wurde er Assistent am physikalischen Institut. Unter Leitung von Prof. B. Kučera schrieb er seine Doktordissertation zum Thema *O jevech elektrokapilárních* (Über Kapillarerscheinungen), bestand die Rigorosen und wurde am 27. Juni 1910 zum Doktor der Philosophie (PhDr.) promoviert. Im Wintersemester 1911/12 weilte er zu einem Studienaufenthalt am Institut für angewandte Elektrizität an der Universität Göttingen (Institutsleiter H. Th. Simon). Mit einer umfangreichen *Studie o kondenzátorových kruzích* (Studie über Kondensatorenkreise) habilitierte er sich 1918 an der Prager tschechischen Universität für Physik. Die Gründung des selbständigen tschechoslowakischen Staates (1918) und der plötzliche Tod von Prof. B. Kučera (1921) beschleunigten seine Ernennung zum außerordentlichen Professor (für angewandte Physik, 1920) und zum ordentlichen Professor (für experimentelle Physik, 1921). Der Vorschlag zur Ernennung Žáčeks zum außerordentlichen Professor war von B. Kučera als neue Universitätsprofessur konzipiert worden. Inspiriert worden war er durch die Professuren für angewandte Physik an den Universitäten in Deutschland. Das Ernennungsdekret für A. Žáček sah auch vor, dass er im Physikalischen Institut der Karlsuniversität eine neue Abteilung für angewandte Physik einrichtete und leitete. Im Zusammenhang damit unternahm er in den Jahren 1920 und 1921 mehrere Dienstreisen nach Deutschland und Österreich. Im Jahre 1935 wurde A. Žáček Leiter des gesamten Physikalischen Instituts der Karlsuniversität. Bereits im Studienjahr 1931/32 war er zum Dekan der Naturwissenschaftlichen Fakultät der Karlsuniversität gewählt worden. Im Wintersemester 1922/23 realisierte A. Žáček einen weiteren Studienaufenthalt im Ausland, diesmal am physikalischen Institut der schwedischen Universität Lund, mit einem kurzen Aufenthalt am Institut

für theoretische Physik N. Bohr an der dänischen Universität Kopenhagen. Sein Aufenthalt galt der Röntgenspektroskopie und der Atomphysik und ergab u.a. einen gemeinsam mit M. Siegbahn verfassten Aufsatz.

A. Žáček ist in der Tschechischen Republik und im Ausland vor allem mit der von ihm publizierten und patentierten Methode der Erzeugung von kurzen Wellen (Magnetron) verbunden (1926 tschechoslowakisches Patent mit der Firma Krešl und Co., 1929 reichsdeutsches Patent mit der Telefunken Gesellschaft für drahtlose Telegraphie m.b.H. in Berlin). Mit Žáčeks fachlicher Ausrichtung auf Schwingungskreise und Radiotechnik war auch seine wissenschaftlich-technische Zusammenarbeit mit dem tschechoslowakischen Militär (im Interesse der nationalen Verteidigungsfähigkeit) sowie seine private unternehmerische Tätigkeit eng verbunden. Žáčeks praktischer und unternehmerischer Geist übertrug sich auch auf seine Mitgliedschaft und sein Wirken in Fachverbänden und wissenschaftlichen Akademien; unter anderem war er Mitglied der Deutschen Physikalischen Gesellschaft in Berlin und der bedeutenden internationalen Fachorganisation Institut of Radio-Engineers (IRE). Als Fachmann für angewandte Elektrizität wurde A. Žáček 1923 auch zum Mitglied des Wissenschaftskuratoriums des Staatlichen Instituts für Radiologie ernannt. Nach dem Zweiten Weltkrieg war er einer der Initiatoren des Forschungsinstituts für Atomphysik an der Tschechischen Akademie der Wissenschaften und Künste.

Das persönliche und berufliche Leben A. Žáčeks war eng mit seinen beiden Brüdern verflochten. Der ältere Bruder František (1878–1955) schlug zunächst die Militärlaufbahn ein. Nach seiner Entlassung vom Militär erhielt er 1924 die Verkaufserlaubnis für radiotelegrafische und radiotelefonische Einrichtungen und gründete in Prag die Firma „Radio Žáček“; in Inseraten trat er auch als „Verleger anglo-amerikanischer Fachliteratur in Übersetzungen“ auf. Sein Unternehmen trug keine Früchte, und die Verschuldung seiner Firma führte unter anderem zum Zerwürfnis seiner Ehe mit der Malerin Milada geb. Obereignerová (künstlerisches Pseudonym V. Rašík). Der jüngere Bruder Josef (1890–1947) studierte vor dem Ersten Weltkrieg Jura in Wien, doch beendete er sein Studium nicht. Nach offenbar erfolglosen Versuchen, im Staatsdienst unterzukommen, ließ er sich 1922 in Milevsko (Kreis Pisek) nieder, wo er ein Gewerbe mit fabrikmäßig hergestelltem Tabakbedarf betrieb und die Witwe Alžběta Zelinková (geb. Dvořáková) heiratete. Nach Aussagen von Zeitzeugen habe er seinen Wohnort bald verlassen und jahrelang im Ausland zugebracht (angeblich in „Amerika“).

August Žáček heiratete 1929, damals bereits Professor, Marie geb. Jůzlová (1903–1944), Tochter eines Zahnarztes und Absolventin der Handelshochschule in Prag. Im Jahre 1944 wurde er Witwer. Die Ehe war kinderlos. 1938 kaufte sich das Ehepaar Žáček von seinen Ersparnissen und auf Kredit ein Mietshaus in Prag. 1961, kurz vor seinem Tod, überließ Žáček das Haus, das damals bereits Einbußen erlitt, dem Staat.

Nach seiner erzwungenen Suspendierung von der Universität im Februar 1948 war das Leben A. Žáčeks ständig von Existenzangst geprägt („übermäßiger“ Wohnraum, Mietshaus, Altersrente, Ersparnisse). Seine Bereitschaft – mit welcher er 1951 auf den an wissenschaftliche Mitarbeiter gerichteten Aufruf reagierte –, seine Fachkenntnisse und Erfahrungen zur Verfügung zu stellen, blieb ungenutzt (weil er den zeitgenössischen personalpolitischen Anforderungen nicht entsprach).

A. Žáček starb 1961 in Prag und wurde im Familiengrab in Protivín beigesetzt. Gegen Ende seines Lebens kümmerte sich die Hauswirtschafterin Fräulein Ludmila Klimešová (1919–2005) aus Protivín um ihn.

Deutsche Übersetzung: Wolf B. Oerter

Emilie Těšínská

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Kabinet pro dějiny vědy, Praha
tesinska@cesnet.cz

PŘÍLOHA 1

Přednášky a cvičení, která si Augustin Žáček zapsal během studia na Filozofické fakultě c. k. české Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze [AUK, katalogy posluchačů, FF UK, 1905/06–1909/10, posluchači řádní]

Název přednášky nebo cvičení, počet hodin týdně	Přednášející
ZS 1905/06 (1. semestr studia)	
Pedagogika všeobecná, 3	František Drtina
Základy ethiky, 4	František Krejčí
Experimentální fyzika, 5	Čeněk Strouhal
Základové praktické fyziky, 2	Bohumil Kučera
Geometrická optika, 2	František Nušl
Analytická geometrie prostoru, 3	Jan Sobotka
O základech geometrie, 2	Sobotka
O determinantech a kvadratických formách, 2	Karel Petr
O funkcích eliptických, 3	Petr
Hydrometeory, 2	František Augustin
Proseminář matematický, 1	Petr
Praktické oddělení pro jazyk francouzský, I, section inférieure, 2	lektor Ludvík Feller
Praktický těloevik, 6	Łacina
Hygiena školní, 2	doc. Rudolf Růžička
Meteorologická cvičení, 2	Augustin
Chemie anorganická elementární, 5	Bohuslav Rayman
LS 1906 (2. semestr studia)	
Dějiny nové filosofie, 5	Tomáš G. Masaryk
Úvod do dějin nové filosofie (publice), 2	Drtina
Základní problémy reformy středoškolské, 3	Drtina
Od Schopenhauera k Nietzschevi, 2	Krejčí
O paměti a obraznosti, 3	Krejčí
Nauka o představách, 3	František Čáda
Otázka sociální a dělnická, 2	Břetislav Foustka
Experimentální fyzika, 5	Strouhal
Funkce eliptické, 3	Petr
O numerickém řešení rovnic, 2	Petr
Proseminář matematický, 1	Petr
Základy geometrie, 2	Sobotka
Analytická geometrie v prostoru, 3	Sobotka
České skloňování zájmenné a složené, 2	Emil Smetánka

Historie německé literatury, 3	Václav E. Mourek
Literatura česká století devatenáctého, 3	Jaroslav Vlček
ZS 1906/07 (3. semestr studia)¹	
Psychologie řeči a myšlení, 3	Krejčí
Rozvoj intelektu dětského, 1	Čáda
Seminář filosofický, 2	Čáda
O algebraickém řešení rovnic, 3	Petr
O theorii forem, 2	Petr
Seminář matematický, 2	Petr
Encyklopedický přehled astronomie, 3	Gustav Gruss
Výpočet drah planet, 2	Gruss
Plochy 2. stupně, 4	Sobotka
Úvod do projektivní geometrie, 1	Sobotka
Seminář matematický, 2	Sobotka
Hydrostatika a kapilarita, 1	František Kolářek
Úvod do mechaniky, 2	Kolářek
Seminář matematicko-fyzikální, 2	Kolářek
Literatura česká XIX. století, III, 3	J. Vlček
Historie něm. literatury doby střední, 3	Mourek
Vývoj teorií paedagogických, 3	Drtina
LS 1907 (4. semestr studia)	
Dějiny řecké filosofie, 2	Čáda
Psychologie lidského poznání, 3	Čáda
Seminář filosofický, 2	Čáda
Sociální pathologie, 2	Fouska
Filosofie Dostojevského s myšlenkovým vývojem novodobého Ruska, 5	Masaryk
Vývoj školství v 19. století, 3	Drtina
O theorii forem, 3	Petr
Algebraické řešení rovnic, 2	Petr
Seminář matematický, 2	Petr
Plochy 2. stupně, 3	Sobotka
Projektivní geometrie, 2	Sobotka
Seminář matematický, 2	Sobotka
Mechanika, 5	Kolářek
Seminář fyzikálně-matematický, 2	Kolářek
Fyzikální praktikum I, 8	Bohumil Kučera

¹ V tomto semestru byl jako řádný posluchač 1. semestru Filozofické fakulty c. k. české Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze zapsán také V. Trkal.

Chemická analýsa, 1	Bohuslav Brauner
Chemické praktikum, 6	Brauner
ZS 1907/08 (5. semestr studia)	
Psychologie citu, 3	Čáda
Filosofický seminář, 2	Čáda
Úvod do filosofie, 2	Đrtina
Đějiny pedagogiky, 3	Đrtina
Filosofie náboženství, 2	Đrtina
Počet diferenciální a integrální, 5	Petr
Seminář matematický, 2	Petr
Projektivní geometrie, 2	Sobotka
Geometrie ploch algebraických, 3	Sobotka
Seminář matematický, 2	Sobotka
Optika, 5	Kolářek
Seminář matematicko-fyzikální, 2	Kolářek
Thermika, 3	František Závíška
Fyzika experimentální, 5	Strouhal
Od reformace k reakci, 3	Vlček
Historie německé literatury, 3	Mourek
Fyzikální praktikum, II, 8	Kučera
LS 1908 (6. semestr studia)²	
Seminář filosofický, 2	Čáda
Počet diferenciální a integrální, II, 5	Petr
Seminář matematický, 2	Petr
Optika, 4	Kolářek
Disperze světla, 1	Kolářek
Seminář fyzikální, 2	Kolářek
O vedení tepelném, 3	Závíška
O spektroskopu, 2	František Nušl
ZS 1908/09 (7. semestr studia)	
Počet integrální a rovnice diferenciální, 5	Petr
Matematický seminář, 2	Petr
Geometrie diferenciální, 4	Sobotka
Cvičení z diferenciální geometrie, 1	Sobotka
Elektřina a magnetismus, 5	Kolářek
Seminář fyzikální, 2	Kolářek
Vektorová analýza, 2	Závíška

² V záhlaví zápisového listu poznámka: „Nebyl odveden“.

Vyšší partie z experimentální fyziky, 3	Kučera
Geometrická optika, 2	Ňuší
Mathematický seminář, 2	Sobotka
Chemie anorganická, 5	Rayman
LS 1909 (8. semestr studia)	
Elektřina a magnetismus, 5	Koláček
Seminář mathematicko-fyzikální, 2	Koláček
Diferenciální rovnice obyčejné, 5	Petr
Mathematický seminář, 2	Petr
Diferenciální geometrie, 5	Sobotka
Elektrické oscilace, 2	Záviška
Vyšší partie z experimentální fyziky, 2	Kučera
ZS 1909/10 (9. semestr studia)	
Mechanika, 4	Koláček
Kapillarita, 1	Koláček
Seminář mathematicko-fyzikální, 2	Koláček
Teorie elektronová, 2	Záviška
Mathematický seminář, 2	Petr
Elektrochemie, 2	Jiří Baborovský
Počet variační, 1	Petr

PŘÍLOHA 2

Dopis prof. A. Žáčka Vyšehradskému stavebnímu a bytovému družstvu z března 1948 ve věci rozdělení jeho bytu v domě Na Folimance 15 [Brůžek, Protivín, strojopisná kopie, 3 listy]

Vážené správě Vyšehradského stavebního a bytového družstva v Praze.

Jsem již od r. 1928 členem Družstva; po celou dobu 20 let plnil jsem své členské povinnosti vzorně a ani jedinkrát jsem se nedostal se správou Družstva do jakéhokoli sporu. Od téže doby obývám v domě Na Folimance 15 čtyřpokojový byt; již při stavbě dal jsem značným vlastním nákladem byt zdokonaliti. Také během doby 20 let, co byt obývám, udržuji jej ve vzorném stavu svým nákladem; provádím svým nákladem i takové práce, které přísluší majiteli domu, tak na př. loňského roku jsem dal nabarvit a nalakovat všechny vnitřní i vnější okna, rámy, parapety atd.

Podle dnes platných předpisů je pro mne tento byt nadměrný; ve smyslu dnes platných předpisů dovoluji si proto vážené správě Družstva učiniti návrh, aby můj dosavadní byt byl rozdělen ve 2 samostatné byty stejně, jak je to provedeno v mezaninu a 2. poschodí domu. Jak zástupci Družstva komisionelně zjistili, není proti tomuto řešení stavebně technických námitek, a jak v dalším ještě ukáží, znamenala by tato úprava pro Družstvo poměrně malý náklad. Já bych si ponechal byt, na nějž mám podle dnes platných předpisů nárok, sestávající z dosavadní kuchyně, dvou přilehlých pokojů a příslušenství, s druhým bytem by pak správa Družstva mohla volně disponovati. Toto řešení by odpovídalo platným předpisům (byt bych obýval já se svojí příbuznou) a konečně za dané nouze by mne také uspokojovalo.

Při této příležitosti si dovoluji poukázati na to, že ve všech civilisovaných státech, tak zejména v Sovětském svazu, vychází se po hmotné stránce vědeckým pracovníkům všemožně vstříc, tak aby mohli v klidu své vědomosti a schopnosti uplatniti ve prospěch svého národa a lidstva vůbec. Že si podobného ohledu plně zasluhuji, dokázal jsem již výsledky své dosavadní vědecké činnosti, z nichž kvůli ilustraci uvádím aspoň dva: jsem vynálezcem magnetronu, jenž tvoří duši a hlavní součást zařízení, jemuž bylo dáno jméno Radar. O tom, že tento přístroj velkou měrou přispěl k vítězství Spojenců nad Německem, jsou páni členové správy jistě informováni z krátkého filmu, v němž jsem v české, anglické a francouzské versi zahrál úvodní scénu a který byl v celém světě – také u nás – předváděn. Moje jméno je uváděno v tisících publikacích ve všech možných jazycích a dokazuje, že český národ dovede nejen přijímati výsledky práce cizích národů, ale že také dovede přispěti podstatnou měrou k rozvoji lidské kultury a civilisace. Jaký význam se tomuto vynálezu v cizině přikládá, svědčí veliký zájem přečetných vynikajících odborníků ze všech dílů světa, kteří mne navštívili. Zvláště mne dojala návštěva misse složené z civilních vojenských odborníků ze Sovětského svazu, kteří na cestě do ruského pásma v Německu volili cestu přes Prahu, aby se se mnou seznámili a některé problémy věci se týkající prodiskutovali.

Jako druhou věc uvádím případ ze své poválečné vědecké činnosti: Z mého podnětu a za mého vedení byl zkonstruován přístroj, jenž má veliký význam pro ony nešťastníky, jejichž oči jsou postiženy zákalem a jimž hrozí úplné oslepnutí. Přístroj ozařuje oko neviditelnými paprsky, pomocí nichž se na stínítku vytváří pro oko viditelný obrázek vnitřku oka pacienta

postiženého zákalem, takže operatér před transplantací rohovky je plně a bezpečně informován o stavu a ev. změnách uvnitř oka, o nichž by neměl tušení, když rohovka nebo čočka oční je zakalena tak, že je pro obyčejné světlo neprůhledná. Tento přístroj již v dnešní provisorní podobě má pro předoperativní vyšetřování veliký význam a bude jistě v budoucnu pro sta nešťastníků, jimž hrozí ztráta zraku, pravým dobrodiním.

Nerad uvádím sám své vědecké zásluhy; činím-li to v tomto případě, chci jen ukázati, že výsledky mé vědecké práce daleko přesahují rámec úzce vědecký a mají daleko širší význam.

Ale vraťme se k věci samé. V případě, že by vážená správa přistoupila na můj návrh, je třeba předem sjednati, které práce budou prováděny na můj účet a které nákladem Družstva. Z rozpisu bude zároveň patrné, že náklad připadající na Družstvo nebude značný a zároveň se vyvarujeme pozdějším neshodám.

[Následuje návrh prací, které by svým nákladem dalo provést Družstvo a které A. Žáček.]

Z předešlého je patrné, že sám přejímám značnou část nákladu a že náklad Družstva nebude příliš značný. Doufám, že vážená správa laskavě přihlédne ke všem vývodům, jež v předešlém uvádím, a dá k navrhovanému rozdělení svůj souhlas.

Poněvadž v první polovině dubna konáme oslavy založení Karlovy university, k nimž se sjedou do Prahy nejslavnější učenci z celého světa, prosil bych, aby s rekonstrukcemi bylo započato až v druhé polovině dubna: chci účastníky slavností, jak je to mezinárodním zvykem, pozvati do své domácnosti, pokud jsou to učenci mého oboru, jednak jsem s jedním z účastníků, profesorem na Yale University v New Haven (USA) již dávno sjednal, že po dobu svého pobytu v Čechách bude u mne moci bydlet, a nyní nemohu svoji nabídku odvolávat. Konečně musím část svého nábytku odprodati, což si také vyžádá jisté doby.

To vše znamená odklad nejvýše o 4 neděle. Poněvadž pak Váš pan inženýr prohlásil, že stavební práce si vyžádají doby pouze několika dnů, mohly by býti v bytě, jenž bude k vaší dispozici, býti (*sic!*) skončeny do konce dubna.

V hluboké úctě zcela oddaný

V Praze dne 14. března 1948

[podepsán] August Žáček
Univ. profesor Dr. August Žáček
Praha – XII, Na Folimance 15

PŘÍLOHA 3

a) Odvolání A. Žáčka proti výměru Státního úřadu pro důchodové zabezpečení, jímž mu měl být od 1. června 1953 zkrácen starobní důchod [Brůžek, Protivín, strojopisná kopie, 5 s.]

[Hranaté razítko] Státní úřad důchodového zabezpečení, 7.–9. VI. 1953

Dr. August Žáček, univ. prof. v. v., Vinohrady – Na Folimance 15, podává odvolání proti výměru č. 860113/037

Titl. Odvolací komise při Státním úřadě důchodového zabezpečení Praha-Smíchov.

Dne 23. května t. r. byl mně doručen výměr č. 860113/037 St. úřadu důchodového zabezpečení, kterým mně bylo sděleno, že počínaje 1. červnem t. r. bude mně dosavadní starobní důchod Kčs 7050, který mně byl vyměřen podle platných předpisů a dosud vyplácen, snížen na Kčs 3000.

V předepsané lhůtě 30 dnů podávám proti výměru toto odvolání: napadený výměr se dovolává par. 2 vládního nařízení 22/53 Sb. Důvody, na kterých podle cit. nařízení zakládá ono opatření, vyvrátím v dalším jednotlivě.

I. Jako první důvod výměr uvádí: Jako profesor horlivě jste sloužil dřívějšímu kapitalistickému řádu.

Není nesnadné ukázat, že toto tvrzení je zcela nesprávné, přihlédneme-li ke charakteru mé činnosti universitního profesora: Mé působení se skládalo jednak z činnosti učitelské, jednak z činnosti vědecké a badatelské. Jako universitní učitel experimentální fyziky jsem vždycky dbal toho, aby mé výklady o fyzice odpovídaly okamžitému stavu této velmi rychle se rozvíjející vědy, a přednášel jsem, předváděje četné pokusy, tak, aby posluchači z těchto přednášek získali co nejvíce vědomostí z fyziky. Jako examinátor jsem sice kladl vysoké požadavky, jsa přesvědčen, že v zájmu celku naše inteligence musí mít velké odborné vědomosti, při tom však jsem vždycky byl absolutně nestranný a spravedlivý.

Tím však se moje učitelská činnost neskončila: Touze nejširších vrstev po vědění a vzdělání jsem sloužil tím, že ve fyzikálním ústavě K. university jsem častokrátě konal populárně-vědecké přednášky o aktuálních a zajímavých oborech fyziky. Tyto přednášky, doprovázené četnými pokusy, se vždycky těšily veliké oblibě a zájmu u středoškolských studentů a mladých dělníků.

Pokud pak jde o vědeckou činnost, bylo mým ideálem pozdvihnouti českou vědeckou produkci v oboru experimentální fyziky z původního provincialismu na světovou úroveň. Snažil jsem se o to jednak vlastní vědecko-badatelskou činností, jednak tím, že jsem vyhledával, vedl, organizoval a podporoval schopné a nadané žáky a spolupracovníky. Během doby se mně skutečně podařilo, že stále více a více vědeckých prací českých fyziků bylo uveřejňováno v odborných časopisech. Tím jsem prokázal prestiži našeho národa velmi platné služby. Moje vědecké a kulturní zásluhy byly také plně uznávány: byl jsem zvolen za člena České akademie pro vědy a umění, Královské české společnosti nauk a Národní rady badatelské; vedle toho jsem členem Národního komitétu pro vědeckou radiotechniku.

V důsledku toho, co bylo vpředu řečeno, nelze moji činnost universitního profesora experimentální fyziky v žádném případě označiti za sloužení tehdejšímu kapitalistickému řádu, jak to činí napadaný výměr. Byla to činnost, která sloužila kulturním potřebám národa, činnost, jejíž výsledky v mnohých směrech stále trvají a budou ještě po velmi dlouhou dobu mít hluboký vliv v určitých oblastech kulturního života.

II. Jako druhý důvod uvádí napadaný výměr toto: „a projevujete nepřátelský postoj k lidově demokratickému zřízení“.

Nikdy jsem nepodnikal a ani nyní nedělám nic, co by i jen zdaleka bylo možno označiti za nepřátelský postoj k lidově demokratickému zřízení. Nechci se však omeziti na pouhé negativní popření citovaného tvrzení; v dalším uvádím fakta, která bezpečně dokazují neoprávněnost a nesprávnost citovaného tvrzení. Správnost fakt, která v dalším uvádím, lze snadno ověřiti.

Když po osvobození roku 1945 byla česká universita opět otevřena, byly úkoly universitních profesorů velmi nesnadné. Bylo třeba odstraňovati věcné škody na demonstračních a vědeckých sbírkách, ale hlavně zdolati vyučování tisíců studentů, jejichž studium bylo německou okupací přerušeno. Pro mne to byl úkol nemalý. Posluchačů bylo tolik, že po několik semestrů jsem musel konati přednášky ve velkém sále Lucerny. V prvních letech po osvobození jsem musel vyzkoušeti při universitních rigorosech mnoho tisíců studentů ročně. Tím se však moje činnost nevyčerpala: Když začaly vyvstávat náznaky, že průmysl v ČSR bude znárodněn, byl jsem si plně vědom toho, že tento průmysl může v nynější době prosperovati pouze tehdy, bude-li pracovati na nejnovějších technických a fyzikálních poznacích, krátce, že bude třeba organisovati rozsáhlou výzkumnou činnost, v níž fysikům případně významná a důležitá úloha. Doposavad nebyli naši fysikové před podobné úkoly postaveni, a proto jejich vzdělání a školení nebylo na takové úkoly zaměřeno. Jsa si dobře vědom oné potřeby a dosavadních nedostatků, začal jsem organisovati na universitě nové speciální studium užité (aplikované) fyziky. Přes konservativnost a počáteční nepochopení některých byrokratických činitelů se mně konečně podařilo toto studium uvésti v chod, vypracovati jeho náplň a po jistou dobu je vésti.¹ Toto nové odvětví studia fyziky se neobyčejně dobře osvědčilo, jak o tom svědčí fakt, že již celá řada absolventů tohoto studia s velkým úspěchem pracuje v různých oborech znárodněného průmyslu a v četných výzkumných ústavech. Toto nové studium, jež jsem organisoval, je v kruzích znárodněného průmyslu a příslušných úřadů pokládáno za velký přínos a pomoc při dosahování vytčených cílů.

Myšlenka a provedení organisace nového studia fyziky je mým dílem, za něž jsem nemohl čekati žádných osobních výhod. Stěží lze míti za to, že bych podnikal velkou práci a námahu s jeho realizováním, kdybych projevoval nepřátelský postoj k lidově demokratickému zřízení, jehož jednou z podstatných složek je znárodnění průmyslu.

Všechny tyto práce jsem konal a konám bez jakékoli peněžité odměny, takže tím konám práci, která je více než ekvivalentem dosavadní výše mého starobního důchodu. Rovněž bezplatně jsem provedl řadu posudků a dobrozdání.

Byl jsem také členem komise pro zřízení ústavu pro studium atomové energie, která na podnět prof. Trkala byla zřízena při České akademii věd.

¹ Text Žáčkem vypracovaného návrhu na zavedení odborného studia fyziky na Přírodovědecké fakultě UK ze 7. listopadu 1945 viz příloha v článku E. TĚŠÍNSKÁ, *Český fyzik August Žáček*, s. 107–108.

Ještě v r. 1950 jsem vydal druhé vydání své Učebnice fyziky pro farmaceuty; nyní pracuji na sepsání obecné učebnice fyziky. Od r. 1952 jsem registrován jako vědecký pracovník oficiálního Ústředí vědeckých pracovníků; tento orgán provádí před registrací pečlivé a zevrubné šetření a registraci by neprovedl, kdyby u kandidáta zjistil, že projevuje nepřátelský postoj vůči lidově demokratickému zřízení.

Je pravda, že po svém pensionování na universitě jsem nevstoupil do řádného zaměstnaneckého poměru v nějakém výzkumném nebo zkušebním ústavě. Nepříznivý stav mého zraku v posledních letech (viz příložený opis lékařského vysvědčení)² mně zabránil plný zaměstnanecký závazek.

Ze všech těchto skutečností, jichž pravdivost lze snadno ověřit, nade vší pochybnost vyplývá, že tvrzení napadeného výměru, že projevuji nepřátelský postoj vůči lidově demokratickému zřízení, je zcela nepodložené, neoprávněné a nesprávné.

III. A nyní ještě několik slov o mé vědecké činnosti. Napsal jsem větší množství vědeckých pojednání, která byla uveřejněna ve vědeckých časopisech domácích i zahraničních. Byl jsem po řadu let redaktorem fyzikální části vědeckého Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky, napsal jsem Učebnici fyziky pro farmaceuty, která vyšla ve dvou vydáních, jakož i skripta svých universitních přednášek, která vyšla v četných vydáních.

Z výsledků mé vědecké činnosti je nejvýznačnější objev metody pro výrobu ultrakrátkých elektromagnetických vln a vynález magnetronového generátoru centimetrových a milimetrových elektromagnetických vln. Význam tohoto objevu byl uznán tím, že jsem za něj byl zvolen členem jisté významné zahraniční instituce.³ Význam a cena tohoto objevu je předně čistě vědecká: tvořil východisko pro nový fyzikálně technický obor. Ve stovkách a stovkách vědeckých prací, uveřejněných jednak v tuzemsku, ale hlavně v zahraničí, které na mém objevu dále pokračují, autoři uvádějí mé jméno jako průkopníka tohoto nového oboru. Jako příklad přikládám jednu fotokopii z jistého anglického časopisu.⁴ Takových příkladů bych mohl uvést stovky. Rovněž v této souvislosti je mé jméno uváděno v cizojazyčných knihách. Ještě snad větší je praktická cena mého vynálezu: tvoří podstatnou a nezbytnou součást přístroje, zvaného Radar. Radaru se užívalo v poslední válce k odkrývání německých ponorek, radar rovněž umožnil noční bombardování nacistických objektů, a tím do značné míry přispěl k vítězství Spojenců. Každý vojenský odborník potvrdí, že radarová síť je neobyčejně důležitá a cenná obranná zbraň pro odkrývání blížících se nepřátelských bombardérů, i když letadla letí za noci nebo nad mraky.

Mých zásluh v tomto oboru bylo při jisté příležitosti vzpomenu také ve všech českých novinách, jeden z výstřížků přikládám.⁵ V radiotechnické výstavce, kterou uspořádalo v letech 1951–52 Technické museum v Praze, bylo těmto i jiným mým objevům v radio-technice věnováno celé malé oddělení.

Z toho, co uvádím v tomto oddíle, vyplývá, že moje vědecko-badatelská činnost byla velmi úspěšná a její výsledky uznávány a oceňovány jak doma, tak v zahraničí. Zasloužil jsem se o vědecký pokrok a proslavení českého jména na mezinárodním vědeckém fóru.

² Posudek se v písemnostech nedochoval.

³ Zřejmě míněno Žáčkovu členství v mezinárodní profesní organizaci Institute of Radio-Engineers.

⁴ U kopie ani v dochovaném zlomku písemností se článek nedochoval.

⁵ Ve zlomku písemností od manželů Brůžkových je několik novinových výstřížků týkajících se radaru se zmínkami o A. Žáčkovi.

Československá vláda podle vzoru Sovětského svazu projevuje vážnost k úspěšným vědeckým pracovníkům tím, že jim udílí čestné tituly a peněžité státní ceny. Na rozdíl od jednání čs. vlády Rada Obvodního národního výboru v Praze 2 navrhuje, aby mně normální pense byla snížena, ačkoliv význam a úspěchy mé vědecké činnosti jsou plně uznávány jak domácími odborníky, tak odborníky zahraničními, a to jak sovětskými, tak západními. Toto jednání si dovedu vyložit pouze tím, že Rada při svém rozhodování nebyla si vědoma ceny a významu mé práce vědecko-badatelské, neměl jsem totiž příležitost, abych Radu nebo nějaký její orgán včas na to upozornil.

V oddílech I a II tohoto odvolání jsem ukázal, že žádná z podmínek, na něž vládní nařízení 22/53 Sb. váže možnost snížení pense, není v mém případě splněna. V oddíle III jsem konečně ukázal na význam a cenu výsledků své vědecko-badatelské práce.

Ku konci dovoluji si titl. Odvolací komisi žádati, aby celý případ zevrubně prozkoumala a zejména vyšetřila, zda jsou splněny podmínky pro snížení pense podle cit. vl. nařízení. Jsem ochoten podati další informace, resp. upozorniti na další úřední činitele, u nichž lze informace získati. Jsem pevně přesvědčen, že komise po zevrubném šetření zjistí, že tyto podmínky splněny nejsou. V tom případě dovoluji si žádati, aby Odvolací komise tímto odvoláním napadený výměr zrušila a rozhodla, aby mně od 1. června t. r. byla vyplácena pense v původní výši.

V dokonalé účtě [bez podpisu]
V Praze dne 6. června 1953.

b) Dodatek k odvolání z 9. července 1953 [Tamtéž, nepodepsaná kopie, strojopis 2 s., na kopii perem potvrzení o převzetí]

Dr. August Žáček, univ. prof. v. v., Vinohrady – Na Folimance 15, podává 2. doplněk k svému odvolání proti výměru č. 860113/037.

Titl. Odvolací komise při Státním úřadě starobního zabezpečení Praha-Smíchov.

1. V I. oddíle svého odvolání jsem popsal svoji činnost profesora experimentální fyziky na přírodovědecké fakultě Karlovy university a dokázal jsem, že tuto činnost v žádném případě nelze označiti za horlivé sloužení kapitalistickému řádu, jak to činí napadený výměr.

K dalšímu potvrzení tohoto důkazu dovoluji si upozorniti titl. Odvolací komisi na zákon č. 79/1919, jenž jedná o autonomii universit, o povinnostech, právech a vůbec o právním postavení vysokoškolských profesorů. Tento zákon byl v platnosti po celou dobu, kdy jsem byl v činné službě, a vždy byl striktně zachováván. Podle tohoto zákona nikdo – ani vláda nebo ministerstva – nemohl jakkoli zasahovati do učitelské a vědecké činnosti profesora na universitě. Poněvadž jmenování a povyšování mohlo se dít pouze na návrh příslušného profesorského sboru, který tyto návrhy podával přihlížeje jen k odborné kvalifikaci, a ministerstvo provádělo pouze administrativní kroky, neměl univerzitní profesor naprosto

žádného osobního důvodu, aby při své činnosti na universitě se řídil něčím jiným než čistě vědeckými zájmy a ohledy. Poněvadž universitní profesor nemohl být sesazen nebo proti své vůli přeložen, nemusil se obávat pro svoji činnost na universitě se strany vládních a úředních činitelů mimouniversitních naprosto žádných represálií. Bylo-li v jeho činnosti něco nesprávného, posuzovala to naprosto nezávisle universitní disciplinární komise.

2. V II. oddíle svého původního odvolání vykládám o velmi těžké práci, již jsem v letech 1945 a následujících konal při přednášení a zkoušení posluchačů lékařské fakulty. Přikládám potvrzení lékařské fakulty o tomto mém tvrzení.⁶

3. V II. oddíle svého původního odvolání vykládám, že jsem na přírodovědecké fakultě zřídil a organisoval zvláštní studium užité fyziky, jež se pro účely výzkumných ústavů a znárodněného průmyslu velmi dobře osvědčilo. Na moji žádost děkanství přírodovědecké fakulty přímo poslalo titl. Odvolací komisi přípis, v němž moje tvrzení potvrzuje a zároveň oceňuje význam této mé činnosti. Zvláště na toto ocenění si dovoluji Odvolací komisi upozorniti. Že se toto, mnou zavedené a organisované studium velmi dobře osvědčilo, plyne již z toho, že způsob tohoto studia i se všemi detaily byl později rozšířen na všechny vědní obory na fakultě pěstované.

4. Konečně je zde ještě jedna skutečnost, jež – jak soudím – může vrhnouti světlo na můj skutečný postoj: Jak bankovními doklady, které předložím při ústním jednání, vyplývá, ukládal jsem své úspory způsobem pro státní hospodářství nevýhodnějším, totiž do státních ukládacích cenných papírů. Kupoval jsem státní ukládačky, vydané r. 1948 a r. 1951. Při měnové reformě jsem o své celoživotní úspory přišel, a poněvadž jsem prakticky neměl žádné vklady, jsem nyní odkázán pouze na svoji pensi, již jsem si vysloužil po 39 letech státní služby.

5. Poněvadž v době od 25. července do 11. srpna budu pravděpodobně mimo Prahu, dovoluji si prositi, abych v této době – bude-li to možno – nebyl volán k ústnímu jednání před titl. Odvolací komisí.

V dokonalé účtě [kopie bez podpisu]

V Praze dne 9. července 1953.

<Převzala originál: ? Kломínková 9. 7. 53>

⁶ Kopie potvrzení se u dokumentu nedochovala.

c) Dodatek k odvolání z 1. října 1953 [Tamtéž, podepsaná strojopisná kopie, 3 s.]

<2. 10. 1953 Originál s 1 kopií přijala Kordová>

Týká se: Odvolání O. K. 678.

Dr. August Žáček, univ. prof. v. v., Praha XII, Na Folimance 15.

Titl. Odvolací komise, při státním úřadě starobního zabezpečení, Praha-Smíchov.

I. Ve svých předešlých podáních jsem podal řadu faktů, většinou ověřených úředními doklady, jimiž jsem dokázal, že podmínky pro snížení pense, jak o nich mluví vl. nař. 22/53 a jichž se dovolává napadaný výměr jako důvod pro skutečně provedené snížení pense, v mém případě splněny nejsou.

Tato fakta doplňuji ještě následujícími:

- a) Jsem členem svazu přátel SSSR.
- b) Účastnil jsem se podpisové akce pro světový mír.
- c) Přispěl jsem obětí války v Koreji.

Doklady o tom předložím při ústním jednání.

II. Za německé okupace po uzavření vysokých škol jsem byl stejně jako ostatní profesori dán na dovolenou s čekatelným. O tom, že jsem se během té doby nedopustil ničeho proti národním zájmům, svědčí fakt, že ihned po znovuotevření vysokých škol jsem byl povolán zpět jako profesor na universitu, což se nestalo v případech, kde proti příslušnému profesoru byly námitky pro jeho chování za okupace.

III. Ve svých podáních jsem se snažil podati obraz o svém jednání tak, aby titl. Odvolací komise mohla rozhodnouti o mém odvolání. Snad by Odvolací komisi bylo vítáno doplniti si tento obraz ještě v některých bodech, snad výsledkem osob, které moji činnost mohly sledovati. Moje činnost na universitě byla sledována mnoha tisíci osobami, nebylo by proto pro mne nijak obtížné uvést celou řadu osob, které by dosvědčily, že mé chování a jednání bylo vždy v souladu s vysokými požadavky, které se právem kladou na inteligenta. Tento úkol je mi ovšem nesmírně ztížen tím, že dosud mi nejsou známy a ani netuším konkrétní námitky, jež jsou proti mně vznášeny. Abych však jednání co možná usnadnil a nezdržoval, uvádím v následujícím aspoň některé osoby, které mohou o mém jednání a chování vypovídat. Jsou to především

Dr. Viktor Trkal, univ. prof.,

Dr. Vladimír Kořínek, univ. prof. a nyní děkan fakulty matematicko-fyzikální,

oba dva mají adresu: Praha II, Ke Karlovu 3.

První ze jmenovaných zná mne již od studentských dob, druhý ze jmenovaných zná mne velmi dlouhou dobu, a poněvadž byl členem akčního výboru, zná také všechny kádrové záležitosti mé osoby se týkající. Soudím proto, že by jmenovaní pánové mohli zodpověděti všechny otázky, v nichž by Odvolací komise požadovala další informace.

Aby mně nemohlo býti vytýkáno, že jako svědky navrhuji osoby, náležející do těžší společenské třídy jako jsem já, navrhuji jako další svědky osoby z dělnické třídy. Předně jsou to pánové

Bohumil Janoušek,

Josef Charvát,

Emil Mikula, předseda závodní rady fakulty matematicko-fyzikální.

Adresa všech jmenovaných je: Praha II, Ke Karlovu 5, Fyzikální ústav. Všichni jmenovaní začali jako pomocní zřízenci ve fyzikálním ústavě, jehož jsem byl téměř po třicet let ředitelem, a desítky let byli zaměstnání pod mým vedením a mohli tudíž moji činnost bezprostředně sledovati.

Odvolací komisi je přirozeně volno žádati na jmenovaných informace jakéhokoliv druhu. Já se své strany bych zvláště navrhoval, aby vypovídali o těchto otázkách:

- a) Zda na moji činnost jako profesora se dívali, resp. dívají, jako na horlivé sloužení tehdejšímu kapitalistickému řádu, či zda viděli v mé činnosti snahu podati studentům co nejvíce vědomostí a snahu, co nejintenzivněji pěstovati a podporovati vědeckou činnost ve vědě, jejímž jsem byl na universitě zástupcem.
- b) Zda jakožto představený jsem se choval k zaměstnancům asociálně či zda jsem se snažil pro zaměstnance, kteří konali řádně své povinnosti, vymoci co nejlepší sociální podmínky.
- c) Zda jsem při přijímání zaměstnanců a jejich posuzování dělal nějaké diskriminace podle jejich příslušnosti k určitým politickým stranám, či zda jsem se při tom řídil pouze schopnostmi a kvalitou vykonané práce.
- d) Ať jmenovaní vypovědí, v jakém stavu jsme při znovuotevření university přijali fyzikální ústav, jakou námahu jak ode mne, tak od všech zaměstnanců ústavu vyžadovalo přivedení ústavu do stavu, aby v něm byla možná práce, a jaké námahy bylo třeba při zdolávání studia tisíců studentů, kteří po znovuotevření university ústav navštěvovali.

Konečně další svědek

Karel Slavíček, průvodčí elektrických drah, bytem Praha-Vinohrady, Na Folimance 15, je domovním důvěrníkem v domě, v němž spolu s ním již více než dvacet let bydlím. Může proto podati svědectví o mém chování a jednání až do nejposlednější doby. Pokud jde o tohoto svědka, navrhuji, aby byl dotázán, zda jsem konal nebo konám něco, resp. zda opomím konati něco, takže by z tohoto jednání mohl vyplynouti důsledek, že projevuji nepřátelský postoj k nynějšímu zřízení, jak to uvádí napadaný výměr.

Zatím se omezují na návrh uvedených svědků, až bych se dozvěděl něco konkrétnějšího o námitkách proti mně vznášených, vyhrazuji si navrhnouti další svědky.

V dokonalé účtě [podepsán] Žáček

V Praze dne 1. října 1953.

PŘÍLOHA 4

Charakteristika A. Žáčka, která vykazuje zjevnou osobní předpojatost pisatele (s. d., z doby před druhou světovou válkou) [Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha, fond Jaroslav Šafránek, i. č. 615, k. 13]¹

Dr. August Žáček, profesor experimentální fyziky na Karlově universitě v Praze II, U Karlova 5.

Pochází z Protivína, z chudobných poměrů. Byl asistentem prof. Strouhala a Kučery. Ještě za Rakouska se stal docentem. Po převratu zemřel nečekaně prof. Kučera a on se stal profesorem, protože tu nikdo jiný nebyl. Nějakou dobu studoval v Göttingen. Byl vysloveným germanofilem. Jeho práce vědecké jsou velmi sporé a od okamžiku, kdy se stal profesorem, přestal vlastně vědecky pracovat vůbec. V poslední době napsal toliko fyziku pro farmaceuty, ale v ní vynechal nejdůležitější kapitolu, jednájící o elektrině.

V době, kdy začalo k nám pronikat radio, stal se společníkem firmy Krešl a spol., která kryla v ČSR zájmy koncernu Telefunken a Siemens. To bylo kol. roku 1922, kdy bylo u nás upravováno zákonodárství v oboru patentovém. V zahraničí vznikla za války řada patentů a jednalo se o to, zda tyto budou uznány i v ČSR. V oboru radiotechnických patentů postavil se do služeb ciziny prof. Ž. Na straně těch, kteří byli proti uznání patentů, byl prof. Bubeník z techniky v Brně. Zvítězil prof. Ž. a svojí autoritou univ. profesora prosadil, že patenty koncernu Telefunken byly u nás uznány. Vzbudilo to tehdy pohoršení, byla proto interpelace i v parlamentu. Ale pak bylo vše ututláno. Tento čin měl v zápětí naši poplatnost za radio do ciziny. Tím unikly za hranice zcela zbytečně stovky milionů Kč. Za rozhlasový přístroj se platilo na licenčních poplatcích až 600 Kč i více. Kromě toho Dr. Krešl rozhodoval, kolik která firma smí vyrobiti přístrojů a pod. Tím byl rozvoj našeho průmyslu značně zabrzděn. Do dnes poplatnost trvá. Výrobci nevědí přesně, za co platí. (...) V době počátku patentového poddanství měl prof. Ž. živé styky jak s německou universitou, tak s pány: Dr. Tomským (...), dnešním přednostou vojenských telegrafních dílen, Dr. Goldšmídem (...) a Dr. Mikolaschkem (Němec), úředníky vojen[ských] telegr[afních] dílen. Tito všichni snad jsou odchovanci německé university. V kruhu známých byl rovněž pan dr. Kuník, který dělal doktorát u prof. Žáčka (dnes brig[ádní] generál). Styk s vojenskými telegrafními dílnami byl velmi intimní, rovněž styk s firmou Krešl a se zahraničím (Berlínem), také personál v té době s oblibou říkával, že to, co ráno udělají ve voj[enských] telegr[afních] dílnách, vědí odpoledne v Berlíně.

Proti počínání prof. Žáčka se stavěl prof. Posejpal, jenž tuto činnost zle kritisoval. Proto mezi oběma vzniklo živelné nepřátelství, jež se často projevovalo neuvěřitelnými extrémy. Jako příklad může sloužiti střetnutí obou, které nastalo, když prof. P. podal zprávu o měření sluchátek. Sluchátka Telefunken nebyla mezi nejlepšími. Prof. Ž. se ohradil přípisem podaným na děkanství a prof. P. odpověděl rovněž na děkanství přípisem, v němž poukazuje na služebnost Žáčkovu ([*odkaz na přílohy, které se však u dokumentu nedochovaly*]).

¹ Dokument uvádíme pro ilustraci různých osobních postojů k osobě A. Žáčka mezi jeho současníky a jako protipól výpovědi A. Žáčka o sobě samém. Posudek byl částí elaborátu, který zahrnoval podobně tendenční charakteristiky také profesorů Bohumila Němce, Jindřicha Křepelky, Otakara Matouška, soukromého docenta Václava Petržílky a profesora Viktora Trkala. Posudek na A. Žáčka velmi podobného obsahu byl 28. ledna 1939 zaslán (pro informaci) prezídiem policejního ředitelství v Plzni, zpravodajskou odbočkou, prezídiu ministerstva vnitra v Praze. (Srov. NA Praha, Ministerstvo vnitra I – prezídium, sign. 225-1321-11, k. 1321.)

Později se začaly některé patentní věci projednávat před nejvyšším tribunálem, jímž je Patentní soud. Prof. Žáček pro tento soud připravoval patentní obhajoby pro firmu Krešl. Byly to často stostránkové spisy. Přípravnými pracemi bývalo zaměstnáno po dlouhou dobu celé oddělení, asistenti, zřizenci [Fyzikálního ústavu UK]. Vlastní práce pro ústav a školu ustupovala do pozadí. Svědectví by mohli podati asistenti dr. Rudolf Šimůnek a dr. Bohuslav Pavlík. Za státní peníze pracovalo se po celé měsíce na věcech namířených proti státu. Když někteří již tehdy na tuto věc upozorňovali, bylo jim odpovědí: prof. Žáček je chráněn vysokoškolskou autonomií, nelze proti jeho počínům nic dělati. Při veřejném líčení u Patentního soudu vystupoval prof. Žáček jako technický obhájce firmy Telefunken (*[odkaz na přílohu, která se však ve složce rovněž nedochovala]*). Jako člen poroty často zasedal Žáčekův podřízený dr. Šafránek. To vedlo ke vzniku nepřátelství mezi oběma a k persekuci, jež byla na doc. Šafránka uvalena (nemožnost státi se profesorem). Prof. Ž. hájil zájmy cizí firmy tak, že napsal i článek kritisující rozhodnutí Patentního soudu.

Podle výroku presidenta Patentního soudu dr. Čapka se tím dopustil nezákonného činu. Od důsledků byl uchráněn jen tím, že jak řekl president Čapek: kde není žalobce, není soudce. U Patentního soudu se ukázalo, že celá řada Žáčkem obhajovaných patentů byla na vratkých základech. Po úmrtí prof. Posejpal odstranil Žáček všechny Posejpalovy spolupracovníky z ústavu. Jen u doc. Šafránka se mu to doposud nepodařilo.

Proti metodám prof. Žáčka se ozval též jeho asistent dr. Bohuslav Pavlík. Byl v r. 1938 od Žáčka zbaven asistentury a z ústavu odstraněn. Dr. Pavlík se hodlá habilitovat, ale doposud se setkává s největšími překážkami, které jsou inscenovány od prof. Žáčka. Za to plné podpory dochází (...) asistent Žáčekův doc. dr. Petržilka, který byl již navržen za profesora. V tomto roce dal prof. Žáček stavebně předělati místnosti svého oddělení, které jest hermeticky uzavřeno, takže nikdo nevítaný se tam nedostane. Prof. Žáček je ženat, bezdětný, jeho paní nebyla chudobná. Žáček touží po hromadění peněz a bohatnutí. vzdal se odborných přednášek fyzikálních a přednáší elementární přednášky pro mediky. Poněvadž zapsaných mediků je velmi mnoho, nutno každý den přednáseti dvakrát. Žáček tedy přednáší dvakrát pro honorář. Všude jinde přenechává profesor paralelní přednášku docentovi. Medici skládají z fyziky rigorosa u Žáčka. To mu vynese ročně mimořádné desetitisícové příjmy. Ovšem zabere mu to tolik času, že nemůže vědecky pracovat. Není pravda, že by měl vědecký zájem o fyziku nebo zájem o prospěch školy. Vše je podřízeno jedinému toliko zájmu: finančnímu. Charakteristické je to: když nastoupil profesor Posejpal a byly mu přiděleny přednášky pro mediky a s tím i zkušební taxy, vynutil si daleko mladší Žáček, že bude mu přidělena polovina kandidátů ke zkouškám. Když Posejpal zemřel a když prof. Dolejšek se chtěl se Žáčkem dělití o kandidáty zcela analogicky, jak to bylo dříve, odmítl a nechal si všechny zkoušky sám.

Prof. Žáček je patrně patentním poradcem říšskoněmeckých firem i pro jiné obory, než je radio. Nedávno jistý výrobce v Bratislavě začal vyráběti ozařovací lampy, t.zv. horské slunce. Prof. Žáček prý upozornil dotyčného výrobce, že se tím dotýká patentních práv jisté firmy v Hanau.

Mezi svými známými má Žáček mnoho židů, jichž je neobyčejným ctitelem. Mezi nimi v prvé řadě je (...) prof. Schönbaum z české university, (...) prof. Fürst z německé university. Další jeho intimní přátelé na české universitě jsou prof. Dr. Trkal, prof. Dr. Křepelka. Prof. Žáček je vášnivým zastáncem autonomie vysokých škol.

Číslo: 28.

Země: Království ČESKÉ. *Politický okres:* PISEK.

List domovský,

jímžto obec
města Protivína

potvrzuje, že
Augustin Žáček
charakter: *studující*
věk: *v. 1886 nar.*
stav: *svobodný*

má v této obci právo domovské.

V Protivíně, dne *20. listopadu 1902.*

Podpis vlastní ruky toho, komu se list domovský vydá:
Augustin Žáček

Jménem obce:

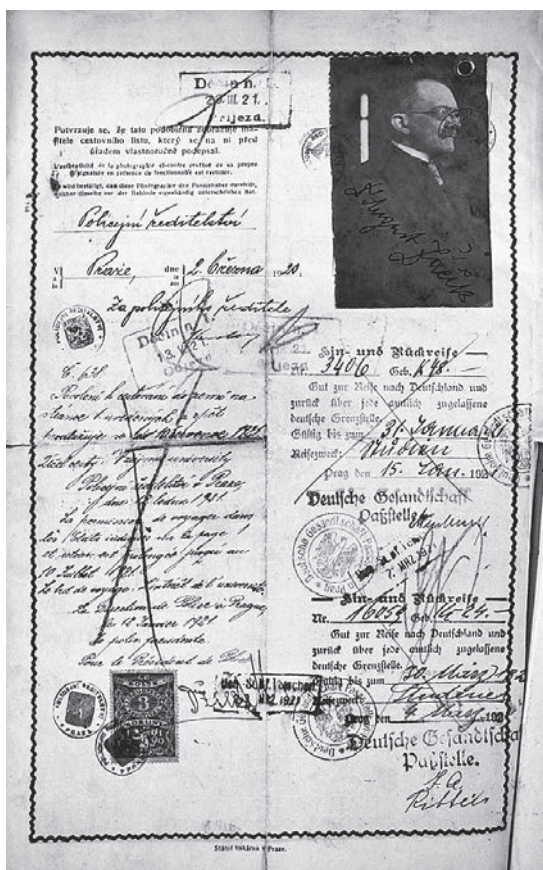
obecní úředník:
V. Bohm

starosta:
V. Kříž

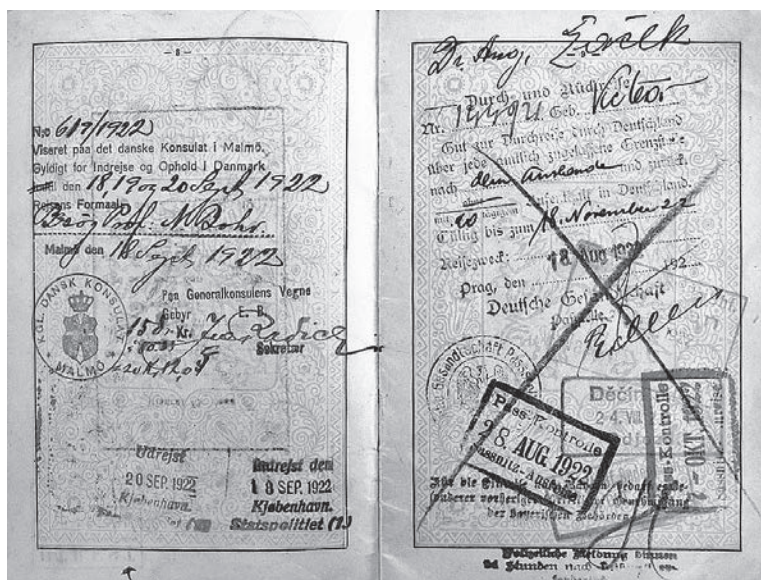

Jeřábek. Slany.

Obr. 1 Potvrzení o domovské příslušnosti studenta Augustina Žáčka do Protivína vydané v r. 1902 [SOka v Písku, MÚ Protivín, i. č. 367, k. 7]

Obr. 2 Druhá strana cestovního listu č. 4039 Dr. Augustina Žáčka vydaného Policejním ředitelstvím v Praze 2. března 1920 (s podepsanou fotografií a cestovními záznamy) [NA Praha, PŘ Praha 1941–1951, sign. Z 61/23, k. 12890 (Žáček August)]

Obr. 3 Záznam v cestovním pasu A. Žáčka č. 738/I vydaném Policejním ředitelstvím v Praze 12. července 1922 o udělení dánského víza k návštěvě ústavu N. Bohra v Kodani ve dnech 18.–20. září 1922 [NA Praha, PŘ Praha 1941–1951, sign. Z 61/23, k. 12890 (Žáček August)]

Obr. 4 A. Žáček – fotografie z cestovního pasu č. 2787 z roku 1925 [NA Praha, 1941–1951, sign. Z 61/23, k. 12890 (Žáček August)]

Obr. 5 Marie Žáčková, rozená Jůzlová [NA Praha, PŘ Praha 1941–1951, sign. Z 66/18, k. 12891 (Žáčková Jůzlová Marie)]

9

Země: REPUBLIKA ČESKOSLOVENSKÁ.

Politický okres: PÍSEK.

Číslo: 31

LIST DOMOVSKÝ,

jmžto obec

MĚSTA PROTIVINA

potvrzuje, že

Fr. Žáček František

čeharakter:

major čsl. armády

vek:

v. 1878 nar.

stav:

svobodný

má v této obci právo domovské.

V PROTIVÍNĚ, dne *2. března 1921.*

Podpis vlastnoruky toho, komu se list domovský vydá:

Fr. Žáček

Jmenem obce:

OBEČNÍ RADNÍ:

M. M. M.

STAROSTA:

Švec

INFORMACE NEBOJAN V PÍSEKU

Obr. 6 Potvrzení o domovské příslušnosti majora čsl. armády Františka Žáčka do Protivína vydané v roce 1921 [SOKA v Písku, MÚ Protivín, i. č. 368, k. 8]

Obr. 7 František Žáček (fotografie z cestovního listu RČS z r. 1920) [NA Praha, PŘ Praha 1941–1951, sign. Z 48/5, k. 12887 (Žáček František)]

Obr. 8 Fotografie ze svatby Františka a Milady Žáčkových (nevěsta s kyticí, ženich třetí zprava, bratr ženicha Augustin první zprava, vpředu dcera nevěsty z prvního manželství Milada, rodiče nevěsty a ženicha (paní v šátku zřejmě Marie Žáčková, zcela vzadu uprostřed zřejmě Matouš Žáček) [Rodinný archiv Ing. arch. J. Abt]

Anglo

Plány s návody pro:
*Neutrodyn,
 Ultradyň,
 All Concert de Luxe,
 Pětilampka
 bez voštin.*

V tisku:
*Superheterodyň,
 Reflex.*

Americká

Technické zprávy,
 100 Radioschemat,
 500 otázek a odpovědí,
 Elektronové lampy.

V tisku:
 Tabulky a Výpočty,
 Radioamaterský
 Lexikon.

**Literatura
 v překladech**

**NAKLADATEL FR. ŽÁČEK,
 RADIOAMATÉRSKÉ POTŘEBY,
 PRAHA VII., BĚLSKÉHO 58.**

ELEKTRONOVÉ LAMPY A JICH UŽITÍ.

Napsal

JOHN SCOTT-TAGGART, F. Inst. P.
 Fellow of Institute of Physics, Member of the Institute
 of Radio Engineers, vydavatel Modern
 Wireless a Wireless Weekly.

Z jazyka anglického přeložil
 major v. v. FR. ŽÁČEK.

V PRAZE.

Nákladem Fr. Žáčka — Praha VII., Bělského 58.

Radio

Zásilkou
 poštou.
 Nehodící
 se vezme
 zpět.

Žáček

Laboratoř
 Poradna
 Amatérské
 pracovny

**Praha VII.
 Bělského 58**

PATENT PROF. LEITHÄUSER:
**KATHODICKY
 ROZPRÁŠENÉ
 ODPORY**

JSOU ABSOLUTNĚ KONSTANTNÍ.

PŘEDNOSTI:

1. Zamezují pseudofading effect;
2. vylučují šum a hukot ve stanici vyvolaný nevhodným silitovým odporem.

PRO KAŽDÝ TYP STANICE A LAMPY
 NUTNO NEJVHODNĚJŠÍ
 HODNOTU NAJÍTI
 ZKUSMO.

GENERÁLNÍ ZÁSTUPCE A SKLADY:
**FRANT. ŽÁČEK,
 PRAHA VII, BĚLSKÉHO 58.**

Obr. 9 Inzerce podnikání Františka Žáčka, uveřejněná v jím vydaném českém překladu knihy J. Scott-Taggarta *Elektronové lampy a jich užití* (s. d.)

OBCHODNÍ ÚSTAV
(ÚSTAV K PODPOMĚ ZAHRAČNÍHO OBCHODU)
OBCHODNÍ A ŽIVNOSTENSKÉ KOMORY
V PRAZE.

O. ú. č. 32.110.
(V odpovědi budí toto číslo uvedeno.)

V Praze dne 15. května 1926.

27

Ministerstvu sociální péče

v Praze.

Pan František Žáček, obchodník
radio přístroji a potřebami v Praze-VII., Bělského tř. 58,
jest v obchodním spojení s americkými továrnami známého
oboru. Ze účelem projednání důležitých obchodních záležitostí
zejména co se tkne převzetí zastoupení, hodlá odcestovati na
dobu asi 3 neděl do Spojených států.

Vzhledem k obchodnímu účelu této cesty doporu-
čuje podepsaná komora, aby panu Žáčkovi byl vydán potřebný
pas pro Spojené státy.

Správní komise
pro obchodní a živnostenskou komoru v Praze.

Místopředseda:

Grossmann

Generální sekretář:

Lampel

11428

Obr. 10 Potvrzení vydané v roce 1926 správní komisí pro obchodní a živnostenskou komoru v Praze pro zamýšlenou cestu F. Žáčka s rodinou do USA [NA Praha, PŘ Praha 1941–1951, sign. Z 48/5, k. 12887 (Žáček František)]

Obr. 11 Milada Žáčková (fotografie ze žádosti o pas, 1932) [NA Praha, PŘ Praha 1931–1940, sign. Z 58/16, k. 12257 (Žáčková Milada)]

Obr. 12 Děti Emil a Jarmila Žáčkovi (fotografie ze žádosti o pas jejich matky Milady Žáčkové, 1932) [NA Praha, PŘ Praha 1931–1940, sign. Z 58/16, k. 12257 (Žáčková Milada)]

Obr. 13 Permanentka na pražskou městskou dopravu gymnazisty Emila Žáčka z doby Protektorátu (líc a rub) [Rodinný archiv Ing. arch. J. Abt]